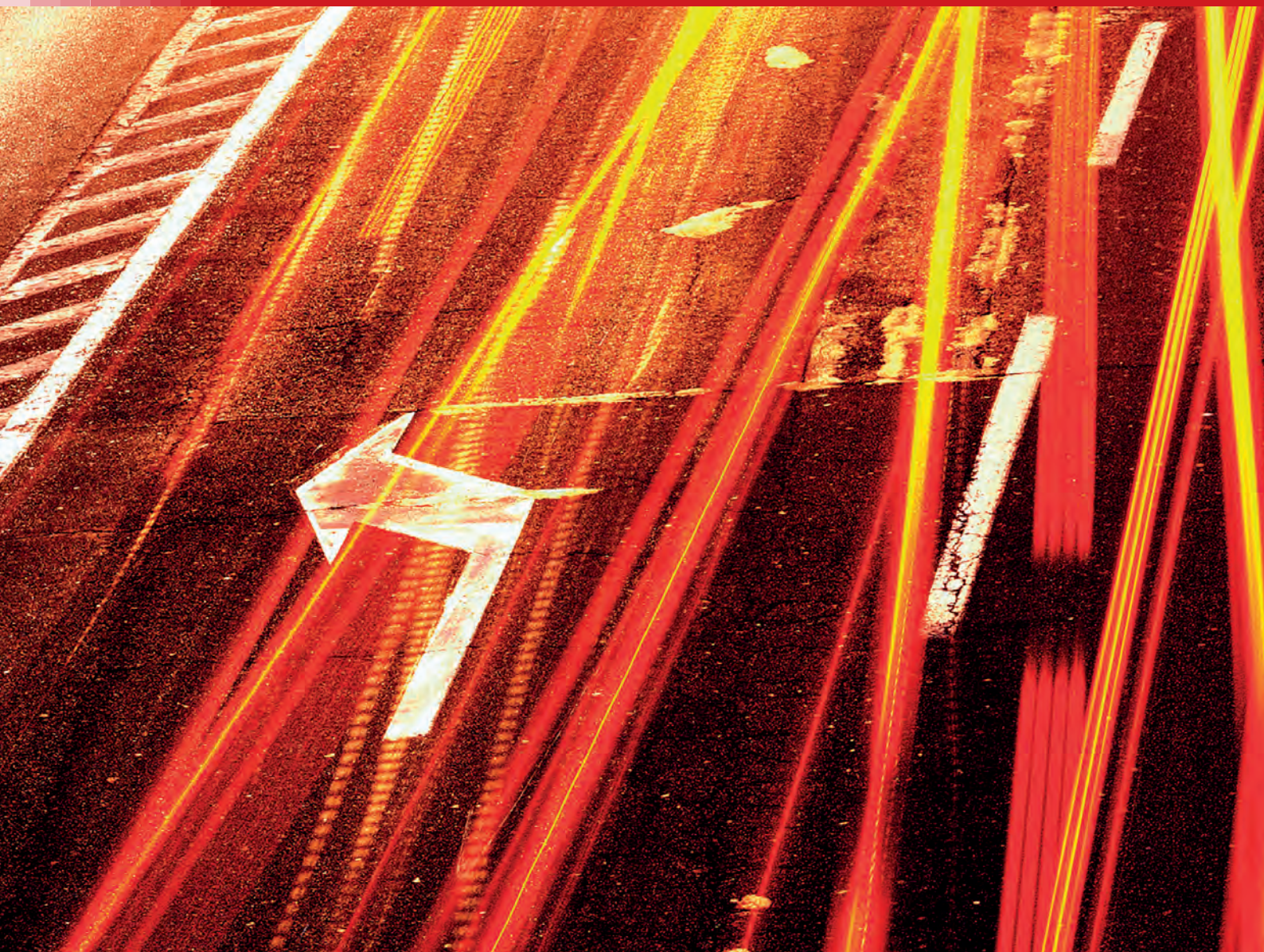

Fra beredskap til redskap

Et kritisk blikk på SAMKUL

Program
Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger – SAMKUL

Vidar Enebakk

Fra beredskap til redskap

Et kritisk blikk på SAMKUL

Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger – SAMKUL

© Norges forskningsråd 2015

Norges forskningsråd
Postboks 564
1327 Lysaker

Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Oslo, oktober 2015
ISBN 978-82-12-03447-1 (trykk)
ISBN 978-82-12-03448-8 (pdf)

Publikasjonen kan bestilles og lastes ned fra
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Opplag: 200
Trykk: 07 Gruppen/Norges forskningsråd
Grafisk design omslag: Design et cetera AS

Utgivers forord

I 2016 starter programmet Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger (SAMKUL) på andre halvdel av den tiårige programperioden. Høsten 2015 vil SAMKULs programplan bli revidert, og et nytt programstyre vil legge denne til grunn for arbeidet i programmet fra januar 2016 og framover.

Etter snaut halvgått løp utarbeidet programstyret og administrasjonen en midtveisrapport for programmets virke så langt, med porteføljeanalyse, styrets vurderinger og anbefalinger for veien videre. I tillegg til denne ønsket programstyret å få et kritisk blick utenfra på programmet. Dette skulle ikke være en ekstern evaluering av kvaliteten på forskningen finansiert av SAMKUL, men heller et skråblikk på programmets mål, programplanen og virksomheten programmet har stimulert til. Målet med et slikt blick utenfra var både å få fram spørsmål og bringe inn perspektiver som kunne innspill til arbeidet med å utvikle SAMKUL videre, og skape diskusjon om kulturforskningens utfordringer og muligheter.

I januar 2015 ble idéhistorikeren Vidar Enebakk, til daglig sekretariatsleder i Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), engasjert til å skrive dette blikket på SAMKUL. Enebakks omfattende rapport reiser mange viktige spørsmål og gir perspektiver til diskusjonene om SAMKUL-programmets virke hittil og for årene framover, men like viktig er at *Fra beredskap til redskap. Et kritisk blick på SAMKUL* gir en bredere forskningspolitisk horisont til debattene om så vel norsk kulturforskning som humanistisk forskning mer generelt. Vi takker Vidar Enebakk for vel utført arbeid.

Bergen, september 2015
Dag Elgesem
programstyreleder

Innhold

Introduksjon	3
Del 1: Fra KULT til KULVER (1986–2012).....	5
KULT I (1986–1991).....	5
KULT II (1992–1997)	10
PKUL (1998–2002)	12
KULFO (2003–2007)	16
KULVER (2008–2012)	20
Oppsummering	24
Del 2: SAMKUL (2011–2015)	25
Policy	25
Humaniorakrise	26
Ny tverrfaglighet	27
Store programmer.....	29
Forskningsrådets strategi.....	30
Programplan.....	33
Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger	34
Teoretiske perspektiver	35
Tematiske prioriteringer	36
Teknovitenskap	38
Portefølje	39
Finansiering	40
Prosjekter.....	40
Relevans	41
Formidling	42
Oppsummering	44
Del 3: SAMKUL II (2016–2020).....	45
Vurderinger.....	45
Humanistisk forskning	45
Samfunnsrelevans.....	49
Tverrfaglig samarbeid	53
Forskningspolitikk.....	56
Oppsummering	59
Litteraturliste	61

Introduksjon

I januar 2015 ble jeg engasjert av Norges forskningsråd, ved styret for programmet Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger (SAMKUL), for å gi «et kritisk blikk utenfra» på SAMKUL, som nå er halvveis i den tiårige programperioden fra 2011 til 2020. Formålet med oppdraget, som i omfang tilsvarte om lag to månedersverk, var å se nærmere på «SAMKULs programplan, aktiviteter og resultater i lys av målene for programmet, jf. Programplanens formuleringer om dette.»¹ Parallelt utarbeidet programstyret en egen midtveisrapport, som ble behandlet av styret i Divisjon for vitenskap 2. september 2015.² Min rapport er et frittstående og uavhengig innspill til det nye programstyret for SAMKUL i den kommende perioden fra 2016 til 2020.

Noe av bakgrunnen for oppdraget er en liknende rapport Cathrine Holst skrev ved avslutningen av Forskningsrådets Program for kulturforskning (KULFO) i 2008.³ Jeg deler nok mange av Holsts betraktninger, men mitt «blikk» skiller seg fra hennes rapport på fire måter. For det første er jeg engasjert for å kommentere et program midtveis i perioden, ikke ved avslutningen. Det innebærer blant annet at kildetilfanget er annerledes, og jeg har i mindre grad hatt tilgang på ferdige publikasjoner og forskningsbidrag. Samtidig er formålet med evalueringen annerledes, rettet mot den videre driften av SAMKUL. Jeg har derfor i større grad forholdt meg til selve programplanen og til mer overordnede diskusjoner om målene for programmet.

En annen forskjell er at Holst er forsker, men hun plasserte seg i stor grad utenfor det feltet hun analyserte. Jeg har nok i større grad vært posisjonert innenfor feltet, men jobber ikke lengre som forsker. Etter avlagt doktorgrad i vitenskapsteori og vitenskapsstudier, samt flere år som postdoktor og forsker i universitets- og vitenskapshistorie (Universitetet i Oslo), har jeg også erfaring fra museumssektoren (Norsk teknisk museum) og med forskningsforvaltning mer generelt (De nasjonale forskningsetiske komiteene). Jeg har altså vært *insider*, men er nå *outsider*. Det gir et annerledes blikk på både kulturforskning og forskningspolitikk mer generelt.

For det tredje er mine valg og prioriteringer selvsagt påvirket av min faglige bakgrunn. Jeg er ikke samfunnsviter, som Holst, men idéhistoriker og vitenskapshistoriker. Min tilnærming er mer *historiserende* og *kontekstualiserende*. Siden midten av 1980-åra har en rekke ulike posisjoner og perspektiver avløst hverandre innenfor kulturforskningen. Jeg tror at kunnskap om dette mangfoldet – og om de verdier og vurderinger som har preget forskningspolitiske prioriteringer underveis – kan åpne for kritisk refleksjon og samtidig utvide rommet for faglige og strategiske diskusjon.

Viktigst er nok likevel en fjerde forskjell, nemlig at SAMKUL ikke bare skulle være et *program*, men også et nasjonalt *hovedinnsatsområde*. På den ene siden har vi altså selve programmet, og i SAMKULs programplan fra 2011 ble det skissert både teoretiske perspektiver og tematiske områder: «SAMKUL skal bidra med forskningsbasert kunnskap om de kulturelle forutsetningene for dagens samfunnsformasjon og den videre samfunnsutviklingen.» Den teoretiske innretningen var knyttet til «kultur som forutsetning» og «endring og kontinuitet, brudd og treghet». Videre ble det skissert sju tematiske områder,

¹ Norges forskningsråd (2015a). «SAMKUL 2015 – Midtveisoppsummering, ny programplan og ny utlysning». SAMKULs nettsider.

² Norges forskningsråd (2015b). «Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger (SAMKUL, 2011–2020)». Programstyrets midtveisrapport: Oslo. I tillegg til selve midtveisrapporten, har jeg hatt full tilgang til grunnlagsmaterialet, inkludert spørreundersøkelsen, søknader, prosjektdata og møtereferater.

³ Holst, Cathrine (2008). *Et blikk utenfra. Program for kulturforskning*. Norges forskningsråd: Oslo.

som fokuserte på «samspillet mellom menneske og omgivelser».⁴ På den andre siden var SAMKUL en større strategisk satsing i Forskningsrådet, utviklet allerede i 2008 og lansert i den nye strategien for perioden 2009–2012, *I front for forskningen*: «Forskningsrådet går inn for at *samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger* gjøres til et nytt nasjonalt hovedinnsatsområde».⁵ Her ble SAMKUL knyttet til «de kulturelle forutsetningene for samfunnsstyring, individualisering, forbruksmønstre, innovasjon, teknologiutvikling og internasjonal samhandling», og det ble poengtert at det nye området skulle «utfylle de mer instrumentelt orienterte hovedinnsatsområdene i norsk forskning.» Denne strategiske dimensjonen ble også løftet frem i SAMKULs programplan: «SAMKUL-programmet er et virkemiddel for å realisere strategien på dette punktet.»⁶ Programstyret fikk følgende et to-delt mandat:

Programstyret vil være Forskningsrådets strategiske og utøvende organ på det forskningsområdet som SAMKUL-programmet dekker [...] En annen strategisk oppgave for programstyret er å utvikle Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger som innsatsområde for norsk forskning.⁷

Et «kritisk blikk» på SAMKUL må ta høyde for begge disse oppgavene, og jeg legger derfor opp til en drøfting av satsingen på to nivåer – *både* programmet *og* hovedinnsatsområdet.

Rapporten er skrevet på oppdrag fra det avtroppende SAMKUL-styret, og den retter seg i hovedsak mot det nye styret for den kommende perioden. Fordi den strategiske dimensjonen står så sentralt, vil rapporten være relevant også for andre styringsnivåer i Forskningsrådet. Diskusjonen om SAMKUL som nasjonalt hovedinnsatsområde inviterer dessuten til mer overordnede forskningspolitiske diskusjoner, relevant for både Kunnskapsdepartementet og de forskningsutførende institusjonene. Rapporten kan også være interessant for forskere og studenter, samt for allmennheten og offentligheten mer generelt, for eksempel i forbindelse med debatten om humaniora.

Del 1 er *historiserende*, og her vil jeg skissere noen av de forskningspolitiske forutsetningene for SAMKUL fra midten av 1980-åra frem til oppstarten i 2011. Del 2 er *kontekstualiserende*, og her drøftes noen av de bredere sammenhengene for den strategiske satsingen på SAMKUL i 2008. Del 3 er *drøftende*, og her vil jeg skissere min vurdering av SAMKUL både som program og som hovedinnsatsområde. Så håper jeg rapporten kan bidra til en konstruktiv og kritisk debatt om den videre satsingen på SAMKUL II (2016–2020).

I arbeidet har jeg hatt full frihet i valg av perspektiv og tilnærming, og resultatet står utelukkende for egen regning. Jeg presenterte et utkast for SAMKUL-styret 5. mai 2015, og jeg fikk konstruktive tilbakemeldinger som dels er innarbeidet i analysen – uten at det rokker ved arbeidets frihet og uavhengighet. Jeg har også hatt semistrukturerte samtaler med en rekke involverte personer underveis, men alle tolkninger og vurderinger i rapporten er mine egne.⁸ Det samme gjelder selvsagt alle feil og misforståelser som sikkert finnes i teksten.

⁴ Norges forskningsråd (2011a). *Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger – SAMKUL*. Programplan 2011–2020: Oslo.

⁵ Norges forskningsråd (2009a). *I front for forskningen*. Strategi for Norges forskningsråd: Oslo, s. 10–11.

⁶ Norges forskningsråd (2011a), s. 2.

⁷ Norges forskningsråd (2011a), s. 12.

⁸ Underveis har jeg hatt samtaler med disse forskerne: Cathrine Holst, Werner Christie Mathisen, Håkon With Andersen og Petter Aaslestad. Jeg har også hatt samtaler med disse i Forskningsrådet: Arvid Hallén, Tor Lunde Larsen, Johannes Løvhaug og Bjørn Skavlan. Takk til alle som også har bidratt med kritiske kommentarer.

Del 1: Fra KULT til KULVER (1986–2012)

SAMKUL er både et program og et hovedinnsatsområde. Samtidig utgjør SAMKUL både en kontinuitet og et brudd. På den ene siden står SAMKUL i forlengelsen av Forskningsrådets mange satsinger på kulturforskning siden midten av 1980-åra:

- Kultur- og tradisjonsformidlende forskning (KULT) 1986–1992
- Kultur- og tradisjonsformidlende forskning (KULT II) 1993–1997
- Program for kulturstudier (PKUL) 1998–2002
- Program for kulturforskning (KULFO) 2003–2007
- Programmet kulturell verdsetting (KULVER) 2008–2012

På den andre siden fremstår SAMKUL som noe nytt og annerledes, etter som satsingen også ble løftet opp som et nasjonalt hovedinnsatsområde. For å forstå SAMKULs bredere forskningspolitiske forutsetninger, kan det følgelig være nyttig med et tilbakeblikk på kulturforskningens utgangspunkt og utvikling – fra KULT til KULVER.

Ved nærmere ettersyn viser det seg raskt at de ulike programmene har svært forskjellige utgangspunkt. Den tilsynelatende kontinuiteten i kulturforskningen er nok ikke så kontinuerlig likevel. Den faglige utviklingen skjer i spennet mellom kulturpolitikk og forskningspolitikk, og kulturforskningen fremstår som en forskningspolitisk hybrid, uten en bestemt innretning eller faglig forankring. Både «kultur» og «forskning» har vært gitt svært ulik betydning av forskjellige aktører og institusjoner. En *historiserende* og *kontekstualiserende* tilnærming kan bidra til å belyse noen av de valg, vurderinger og vilkårigheter som har preget utviklingen av feltet. Sånn sett handler SAMKULs forhistorie ikke bare kulturforskningens utvikling gjennom kontinuitet og kumulasjon, men om definisjonsmakt, motstridende interesser, forskningspolitiske strategier og begrepsmessig forvirring.

Det er altså god grunn til å rette et kritisk blikk på *utviklingen* av kulturforskningen, men også selve *utgangspunktet* kan bli problematisert. Oppramsingen av programmene ovenfor kan kanskje gi inntrykk av kulturforskningen startet i det små med KULT i 1980-åra og utviklet seg gradvis i løpet av 1990- og 2000-åra frem mot den store og strategiske satsingen på SAMKUL. Situasjonen er nok snarere den motsatte: Allerede i 1986 ble KULT lansert, ikke bare som et *program*, men nettopp som et nasjonalt *hovedinnsatsområde*. Siden har de påfølgende programmene vært mindre omfangsrike og ambisiøse – strategisk sett, om enn ikke økonomisk – og først med SAMKUL løftes kulturforskningen opp igjen til et overordnet nasjonalt nivå. Sånn sett handler SAMKULs forhistorie ikke bare om ekspansjon og gjennomslagskraft, men vel så mye om uforløste ambisjoner, dysfunksjonell organisering og gradvis forskningspolitisk marginalisering.

KULT I (1986–1991)

Utgangspunktet for satsingen på «Kultur- og tradisjonsformidlende forskning» (KULT) var et ønske fra politisk hold om å verne og fremme vår *kulturarv*. «Kultur» var i utgangspunktet noe norsk og noe som samtidig var truet eller under press. Handlingsplanen for KULT ble således innledet med beskrivelsen av en *kulturell krise* hvor tradisjoner ble oppløst, verdier brutt ned, og samfunnets kulturelle integrasjon forvitret. Og utfordringene kom fra flere hold,

fra den teknologiske utviklingen, de moderne mediene, kommersialisering, innvandring og internasjonalisering, samt vitenskapeliggjøring av samfunnslivet.⁹

Samtidig skulle KULT bygge bro mellom det gamle og det nye. Et noe defensivt begrep om kulturarv ble derfor kombinert med en mer offensiv ambisjon om *kulturell fornying*. Tendensen til nasjonal nostalgi og teknologikritisk dystopi ble supplert med et mer optimistisk syn på fellesskap og mangfold hvor kulturforskningen spilte en nøkkelrolle. Kulturarven representerte på en måte våre «forutsetninger», mens potensialet for kulturell fornying lå i møtet med nye «utfordringer». KULT-forskningen skulle kombinere de to perspektivene i en forening av aktualitet og relevans.

Hovedmålet med KULT var å styrke forskningens bidrag til *kulturell bevisstgjøring*: «Vi trenger forskning som kan gi debatten et sikrere fundament – en forskning som utvider vår kunnskap og erfaring i tid og rom, og som utnytter denne i en søken etter ny kunnskap som gir innsikt i de spesielle utfordringene vi står ovenfor.»¹⁰ KULT-forskningens relevans var derfor eksplisitt knyttet til dens formidlende funksjon, knyttet til begreper som «verdibevissthet og -kritikk», «sammenheng og helhet», «historisk bevissthet», «identitet og selvforståelse», samt «pluralisme og toleranse». Denne forståelsen av bevisstgjøring, refleksjon, holdningsdannelse og formidling var, som vi skal se, bærende for selve definisjonen av KULT som nettopp «formidlende forskning».

Før vi ser nærmere på KULT, kan det være nyttig å skissere noe av den forskningspolitiske konteksten i 1986. Ved inngangen til 1980-åra var norsk forskningspolitikk dominert av en rekke mer instrumentelt orienterte satsinger på teknologiske og økonomiske vekstområder, som informasjonsteknologi, materialforskning, havbruk og offshore-teknologi. Verken grunnforskning eller humaniora sto særlig sterkt på den forskningspolitiske agendaen. Samtidig var det en utbredt oppfatning at det norske samfunnet sto overfor store *kulturelle* utfordringer, og mange mente vår nasjonale kulturarv var truet. KULT ble unnfanget av Willoch-regjeringen (1981–1986), og i Stortingsmelding nr. 60 (1984–1985) *Om forskningen i Norge* ble KULT introdusert som et supplement til de mer næringsrettede teknologiområdene, som ellers preget den nasjonale forskningspolitikken:

Ny teknologi, omstillinger og samfunnsmessige endringer stiller oss også overfor menneskelige, kulturelle og samfunnsmessige utfordringer. Gjennom ny innsikt og ny viten om den sosiale og kulturelle tradisjon som har bidratt til å forme det samfunn vi har, kan vi bidra til å øke vår selvforståelse og virkelighetsoppfatning.¹¹

Riktignok var Regjeringen mer tilbakeskuende i lanseringen av satsingen på kulturforskning, med vekt på «vår egen nasjonale kulturarv» og «vår humanistiske og kristne vesterlandske kulturtradisjon», men etter behandlingen i Stortinget ble KULT lansert som en mer offensiv satsing rettet mot «kulturell forankring, kulturelle endringer og kulturkonflikter».

Den intellektuelle og institusjonelle forankringen for KULT lå i det nyopprettede Kultur- og vitenskapsdepartementet (KVD), etablert i 1982 med Lars Roar Langslet som minister. Med denne opprettelsen – dels fordi Langslet som katolikk etter Grunnloven ikke kunne være leder av kirke departementet – skilte kirken og utdanningsfeltet lag for første gang siden

⁹ Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1990). *Kultur- og tradisjonsformidlende forskning. Handlingsplan og prosjektoversikt for hovedinnsatsområdet*. NAVFs EDB-senter for humanistisk forskning: Bergen.

¹⁰ Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1990), s. 15.

¹¹ St.meld. nr. 60 (1984–1985) *Om forskningen i Norge*. Kultur- og vitenskapsdepartementet: Oslo, s. 20, sitert fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1990), s. 18.

1814.¹² I KVD ble det etablert et rom for forskningspolitiske diskusjoner om formidlingen mellom nasjonal *kultur* og universell *vitenskap* – mellom gamle tradisjoner og ny teknologi.

Fra 1984 til 1988 var Francis Sejersted formann i Regjeringens Forskningspolitiske råd, og han var svært sentral i utformingen av KULT. For eksempel ble hele forslaget om forskningspolitiske hovedinnsatsområder, herunder KULT, utarbeidet av Forskningspolitisk råd i forarbeidene til den nevnte stortingsmeldingen.¹³ Initiativet til KULT «fra politisk hold» kom følgelig fra kulturkonservative kretser med bred humanistisk forankring – Langslet var magister i idéhistorie og Sejersted professor i sosial og økonomisk historie. Andreas Hompland har oppsummert det treffende:

Noen hadde snakka saman – i Gjærevoll-komiteen, i Forskningspolitisk råd, i NAVF-styret, med statsråd Langslet, i Stortingets korridorar og komite, med ekspedisjonssjefar og statssekretærar – vi er så få her i landet, og Francis Sejersted kjende mange av dei frå Minerva.¹⁴

KULT-satsingen var forankret i det Sejersted omtalte som *kulturargumentet* for vitenskap, basert på en vurdering av den vitenskapelige virksomhet i samfunnsmessig sammenheng. Vitenskap kan legitimeres på to måter, hevdet Sejersted, enten som økonomi eller som kultur. Den økonomiske begrunnelsen var instrumentell, forskningens legitimering lå i dens anvendelse, og vitenskapen ble vurdert som viktig i forhold til mål utenfor den selv. Kulturargumentet, derimot, la vekt på vitenskapelig virksomhet som en dannende kraft i samfunnet, som et kulturgode i seg selv, reflektert i samfunnet gjennom dens bidrag til vår tenkemåte og våre normer.¹⁵ Poenget, forklarte Sejersted, var at forståelsen av vitenskap *som* kultur nå var truet, fortrent av en mer instrumentell forskningspolitikk, slik det også ble oppsummert i KULTs handlingsplan: «Forskningens bidrag til utviklingen av et åpent, demokratisk samfunn og grunnleggende kulturverdier som opplysning, kritisk holdning og kulturell autonomi, står ikke lenger sentralt.»¹⁶ KULT la derfor til grunn at vitenskapelig virksomhet ikke bare skulle forstås instrumentelt og betonet videre at vitenskap var en viktig forutsetning for samfunnets allmenne kultur. KULT var derfor ikke bare et supplement til de andre og mer instrumentelt orienterte hovedinnsatsområdene, men representerte samtidig en alternativ forståelse av *all* vitenskapelig virksomhet både *som* kultur og *i* kulturen.

Det mest innovative med KULT var like fullt den integrerte forståelsen av *formidlende forskning*. Allerede i Stortingsmelding nr. 60 (1984–1985) *Om forskningen i Norge* ble det påpekt at begrepet «anvendt forskning», som ellers preget den forskningspolitiske debatten, ikke passet for humanistiske fag. Kulturforskningens formidlende funksjon ble derfor fremstilt som dens anvendelse og legitimering: «Den spesielle formidlingsforpliktelse som

¹² Kim Gunnar Helsvig (2014). *Kunnskapsdepartementets historie, 1814-2014*. Kunnskapsdepartementet: Oslo, s. 48–49.

¹³ Werner Christie Mathisen (1991). *KULT – prosessevaluering. Organisasjonell evaluering av hovedinnsatsområdet Kultur- og tradisjonsformidlende forskning*. Rådet for humanistisk forskning. Norges allmennvitenskapelige forskningsråd: Oslo, s. 9.

¹⁴ Andreas Hompland (2000). «Kva er det som var så kult med KULT? Eller: Frå forskningsprogram til verdikommisjon?». I With-Andersen, Lie og Melhus (red.), s. 23–31, sitert s. 24.

¹⁵ Francis Sejersted (1988). *Mot et kunnskapsbasert samfunn*. Forskningspolitisk råds melding nr. 4: Oslo, spesielt s. 15–20.

¹⁶ Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1990), sitert s. 15 og s. 17.

påhviler disse fag kan på mange måter sidestilles med den anvendte forskning i andre fag.»¹⁷ Dette ble utdypet av statsråd Langslet i den påfølgende debatten om KULT i Stortinget:

Tanken er ikke først og fremst at det skal forskes så mye mer om kulturformidling, men det er tale om å styrke selve formidlingen. Den er nemlig kulturforskningens praktiske videreføring, på samme vis som anvendt teknologisk forskning er den praktiske videreføring av den mer grunnleggende teknisk-naturvitenskapelige forskning.¹⁸

I KULTs handlingsplan var det derfor et eget krav at prosjektene skulle ha en særskilt «formidlingsverdi» knyttet til aktualitet og relevans: «I den vitenskapsgjorte verden er dette formidlingsspørsmålet grunnleggende for all vitenskap som vil ivareta sine opprinnelige kulturelle, opplysende funksjoner.»¹⁹ KULT-programmet innebar derfor en omfattende og nyskapende forståelse av formidling, spesielt rettet mot skole og undervisning, via museer, samfunnsdebatt og nye medier.

Forvaltningen av KULT ble lagt til det daværende Norges Allmennvitenskapelige Forskningsråd (NAVF), som jo ikke hadde vært involvert i selve utformingen.²⁰ Først i april 1985 fikk NAVF oversendt oppdraget fra Forskningspolitisk råd, men de var ikke forberedt på oppgaven og forsto nok heller ikke bestillingen. Den nyskapende KULT-satsingen ble raskt splittet opp og brutt ned i ulike råd og grupper internt i NAVF, for eksempel fikk både Rådet for humanistisk forskning (RHF) og Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF) i oppdrag fra NAVF-styret å utforme egne planer for det nye programmet. Samtidig ble det lagt opp til to atskilte løp, ett for forskning og ett for formidling.²¹ Følgelig forvitret den integrerte tilnærmingen til KULT som en satsing på samfunnsrelevant humaniora og formidlende forskning.

Sekretariatet for KULT ble lagt til RHF, og her ble KULT ganske enkelt forstått som en satsing på humaniora. Humanistisk forskning kunne kort og godt beskrives som «kultur- og tradisjonsformidlende forskning». Samtidig vektla RHF formidling som en adskilt oppgave, og i forslaget til budsjett for perioden 1986–1990 foreslo RHF faktisk å bruke *mer* penger på formidling (27 mill. kr) enn på forskning (24 mill. kr).²² De overordnede forskningspolitiske refleksjonene om kulturargumentet og formidlende forskning fikk med andre ord lite gjenklang i RHF, og det nye med KULT ble redusert til en større satsing på formidling for å gjør den humanistiske forskningen mer aktuell og relevant.

Samtidig var det uklart hvordan KULT skulle styres og forvaltes politisk. Noe av poenget, i tråd med den såkalte Langslet-doktrinen, var at politikerne ikke skulle styre forskningen, men bare angi retningen og virkemidlene. De uklare styringssignalene ble imidlertid tolket svært forskjellig i NAVFs ulike råd og utvalg. Først i 1986 ble det etablert et eget koordineringsutvalg for KULT internt i NAVF, og i 1988 ble det omsider opprettet et eget programutvalg. I mellomtiden intervenerte KVD og anmodet NAVF om å opprette en egen nasjonalkomiteé for KULT, som også skulle ha med eksterne representanter. Denne nasjonalkomiteéen for KULT ble fra 1987 ledet av stortingspresident Reulf Steen, og den var virksom frem til 1991. Det var denne nasjonalkomiteéen som utarbeidet KULTs handlingsplan,

¹⁷ St.meld. nr. 60 (1984–1985) *Om forskningen i Norge*, sitert fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1985). *Program for forskning og formidling innen kultur- og tradisjonsfagene*. Rådet for humanistisk forskning: Oslo, s. 1–2 og s. 5.

¹⁸ Sitert fra Mathisen (1991), s. 12.

¹⁹ Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1990), s. 28, sitert s. 24. Se også s. 32–34.

²⁰ Mathisen (1991), s. 21 ff.

²¹ Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1985), s. 2.

²² Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1985), s. 22–23.

som altså først forelå i oktober 1988. Handlingsplanen er derfor en slags forskningspolitisk hybrid som forsøker å oversette de politiske styringssignalene til en faglig akseptabel tilnærming: «Kulturbekymringen fra politisk hold modifiseres og balanseres i en tekst preget av tvisyn og teoretisk refleksjon.»²³

Det var først her, med den politiske intervensjonen og opprettelsen av en egen nasjonalkomit , at KULTs portefølje ble utvidet til også   omfatte mer instrumentell forskning for kultursektoren. Det ble forslått   etablere et program for kulturpolitikk, som kunne bidra med forskning på kulturminnevern, samt bidra til et bedre kunnskapsgrunnlag for kulturpolitisk virksomhet.²⁴ Bakgrunnen var at sentrale aktører i kultursektoren hadde kritisert KULT både for manglende relevans og for sektorens manglende innflytelse på programmet. Følgelig oppsto enda ett spenningsfelt, mellom forskningspolitikk og kulturpolitikk, som førte til ytterligere uklarhet og uenighet om hva KULT faktisk var og skulle være.

Det er liten tvil om at KULT fikk en trang fødsel på veien fra KVD og Forskningspolitisk råd til NAVF og Rådet for humanistisk forskning. Den nordiske KULT-evalueringen fra 1991 omtalte håndteringen i NAVF som ufruktbar og konkluderte med at oppsplittingen av området i henholdsvis RHF og RSF «fikk  lyckliga konsekvenser f r det fortsatta arbetet.»²⁵ Også den bærende ambisjonen om formidlende forskning gikk mer eller mindre «f rlorad»: RHF og RSF forsto formidlingsoppgaven vidt forskjellig, og i praksis var det bare RHF som finansierte egne formidlingsprosjekter.²⁶ Den brede satsingen på humanistisk forskning ble heller ikke innfridd, og områder som etnologi, antropologi og medieforskning ble prioritert «framf r traditionellt ‘tunga’ discipliner inom både det humanistiska och det samh llsvetenskapeliga området»: Historie var svakt representert, og det samme var språkfagene og religionsvitenskap.²⁷ Dessuten hadde den mer instrumentelt orienterte kulturpolitikkforskningen gjort sitt inntog, og til tross for KULTs opprinnelige ikke-instrumentelle innretning, fikk denne retningen stort gjennomslag. Kort sagt: «KULT har blivit inf ndad av den historieløshet och samtidsscentrering, som programmet skulle bidra till att motverka.»²⁸

Til tross for den fragmenterte forankringen, er det liten tvil om at KULT var vellykket. Både prosessevalueringen fra 1990 og den nordiske evalueringen fra 1991 gikk derfor inn for   videreføre KULT i en ny femårsperiode. I begynnelsen av 1990- ra ble det dessuten opprettet et eget formidlingsutvalg for KULT, ledet av Hans Fredrik Dahl, med en egen formidlingskoordinator ansatt i NAVF. Og Dahl poengterte hvordan Stortingets støtte til KULT-satsingen nok hadde vært preget av et sterkt ønske om   ta vare på norsk kultur, men at KULT-forskningen i praksis hadde gått i flere retninger. KULT kunne nok snarere oppsummeres som en *problematisering* av det norske: «Drømmen om helheten er kanskje en av de store fiksjoner i v r kulturtradisjon». Det gjennomgående temaet for de utvalgte prosjektene fra 1985 til 1989 ble oppsummert i begrepet «kulturell identitet», og særlig to områder ble trukket frem: De nye mediene og innvandring/minoriteter utgjorde ca. 40 prosent av de totalt 159 KULT-prosjektene i denne perioden.²⁹ Satsingen på formidling tiltok etter hvert både i omfang og kvalitet, og fra 1986 til 1997 ble nesten 30 mill. kr av KULTs 150 mill. kr brukt på formidling – alt fra konferanser, bøker, utstillinger, skriftserie, samt TV- og

²³ Mathisen (1991), s. 15.

²⁴ Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1990), s. 15–16.

²⁵ Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1991). *KULT – evaluering. Evaluering av hovedinnsatsområdet Kultur- og tradisjonsformidlende forskning*. Rådet for humanistisk forskning: Oslo, s. 13–14.

²⁶ Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1991), s. 15, 69.

²⁷ Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1991), s. 58, 77.

²⁸ Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1991), s. 75.

²⁹ Hans Fredrik Dahl (1990). «Kulturforskning: Hva skal vi med den?». I Norges allmennvitenskapelige forskningsråd, s. 7–11.

filmproduksjon: «KULT satte nye standarder og mål for forskningsformidlingen i Norge,» oppsummerte Erling Dokk Holm, som var KULTs formidlingskoordinator fra 1993 til 1996.³⁰

KULT ble altså lansert som et nasjonalt hovedinnsatsområde av KVD og Forskningspolitisk råd, men ble i praksis redusert til et program i NAVF under Rådet for humanistisk forskning. Sammenliknet med de andre hovedinnsatsområdene, var det uansett snakk om en beskjeden satsing: I 1986 bevilget NAVF hele 217 mill. kr til forskning på IT, 88 mill. kr til havbruk og 160 mill. kr til olje og gass, mens KULT kun fikk 4 mill. kr. I 1991 var det årlige beløpet økt til litt over 15 mill. kr, men KULT var like fullt – slik senere KUF-minister Jon Lilletun beskrev det – «ein veslebror blant store, sterke søsken».³¹

KULT II (1992–1997)

1990-åra sto «i kulturforskningens tegn». I løpet av denne perioden, svøpt i det norske flaggets fargeprakt med «Nei til EU» og «Ja til OL», med Bunads-Høyre og Bondeviks Verdikommisjon, blomstret kulturforskningen i alle regnbuens farger inspirert av kulturrelativisme, postmodernisme og sosialkonstruktivisme. Leder av KULTs programstyre i denne andre perioden var historiker Håkon With Andersen, fra 1996 dekan for HF-fakultetet ved det nyopprettete NTNU og medredaktør av den oppsummerende antologien *KULT – i kulturforskningens tegn* (2000).³² Mye av kraften i KULT, fremkommer det her, lå i de grensesprengende teoriene og nyskapende perspektivene, og en trend var å studere «kulturelle uttrykk som konstruksjoner». Ett eksempel var prosjektet til historiker Øystein Sørensen om den norske elitens nasjonsbyggingsprosjekt på 1800-tallet med konstruksjonen av en norsk identitet. Et annet eksempel var prosjektet til sosialantropolog Arne Martin Klausen, som vendte antropologiens eksotiserende blikk mot Norge og «den norske væremåten» i en dekonstruksjon av de kulturelle innslagene i forbindelse med OL på Lillehammer i 1994. Forestillingen om Norge og «det norske» ble nok aldri den samme igjen.

KULT ble videreført som nasjonalt hovedinnsatsområde både i Brundtland II-regjeringens Stortingsmelding nr. 28 (1988–1989) *Om forskning* og i Brundtland III-regjeringens Stortingsmelding nr. 36 (1992–1993) *Forskning for fellesskapet*. Riktignok ble betydningen av de strategiske hovedinnsatsområdene gradvis tonet ned, men med ett unntak: «Imidlertid ønsker Regjeringen at det fortsatt skjer en opptrapping av innsatsområdet kultur- og tradisjonsformidlende forskning».³³ Også overføringene til KULT lå stabilt på omkring 15 mill. kr i året, og fra 1986 til 1997 ble det til sammen bevilget 150 mill. kr til kulturforskning.

Selv om KULT ble videreført både på papiret og med penger, ble den sterke forbindelsen til forvaltningen og forskningspolitikken gradvis ble svekket. For det første ble Kultur- og vitenskapsdepartement (KVD) avviklet i 1990: «Kultur» gikk til det nye Kirke- og kulturdepartementet (KKD), mens «forskning» gikk til Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD), som allerede i 1991 ble til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF). Det er usikkert hvordan disse omleggingene faktisk påvirket KULT, men uansett forsvant festet i forvaltningen for en bredere forskningspolitisk debatt om «kultur og vitenskap».

³⁰ Erling Dokk Holm (2000). *Da forskningen forlot parnasset. Fortellingen om formidlingen fra KULT*. Pax forlag: Oslo, s. 7. Dokk Holms forgjenger som KULT-koordinator var Johan Tønnesson (1990–1993), mens etterfølgeren var Tor Lunde Larsen (1996–1997), som i dag er koordinator for SAMKUL.

³¹ Jon Lilletun (2000). «KULT og kultur». I With-Andersen, Lie og Melhus (red.), s. 19–22.

³² Håkon With-Andersen, Sissel Lie og Marit Melhus, red. (2000). *KULT – i kulturforskningens tegn. En antologi*. Pax forlag: Oslo.

³³ St.meld. nr. 28 (1988–1989) *Om forskning*. Kultur- og vitenskapsdepartementet: Oslo, s. 55–57; St.meld. nr. 36 (1992–1993) *Forskning for fellesskapet*. Utdannings- og forskningsdepartementet: Oslo, s. 155–156.

For det andre ble hele forskningssystemet reorganisert i 1993. Grøholt-utvalget i 1991 gikk inn for en sammenslåing av de ulike forskningsrådene, herunder NAVF, til et nytt Norges forskningsråd. Samtidig ble skillet mellom *grunnforskning* og *anvendt forskning* gradvis visket ut i forskningspolitikken.³⁴ Det nye Forskningsrådet ble organisert på tvers i seks tematiske områder, herunder «Området for kultur og samfunn» (NFR-KS) hvor KULT ble plassert. I løpet av 1990-åra ble altså KULT omdefinert fra å være et nasjonalt hovedinnsatsområde forankret hos Regjeringen, til å være et program under NFR-KS.

For det tredje ble det i denne perioden også utviklet en mer instrumentelt orientert kulturforskning. Allerede i 1990 hadde Kulturdepartementet kritisert KULT for manglende relevans, og i 1993 engasjerte KULT sosiologen Per Mangset for å lage en oversikt over forskning på kulturpolitikk.³⁵ Omtrent samtidig etablerte Kulturrådet en egen utredningsenhet (senere forskningsavdeling) med blant andre Per Mangset, Svein Bjørkås, Georg Arnestad og Ellen Aslaksen – alle med fartstid fra KULT. Dermed ble Forskningsrådet utfordret av Kulturrådet, og den allmenne kulturforskningen måtte konkurrere med den nye kulturpolitikkforskningen, som politikerne og byråkratene i Kulturdepartementet naturlig nok betraktet som mer anvendbar og nyttig.³⁶

Mens Kulturrådet etablerte en egen forskningsavdeling, var Forskningsrådet preget av motsetning og konflikt etter omveltningen i 1993. Christian Hambro overtok som direktør i 1995, og først året etter samlet Forskningsrådet seg om den nye strategien *Forskning for fremtiden* (1996). Det var et «kulturfattig dokument», skrev Francis Sejersted: «NFRs strateginotat er grunnleggende preget av en slik instrumentell tankegang.» Og problemet lot seg ikke løse med litt større bevilgninger til kulturfagene, ettersom jo også kulturfagene kunne forstås instrumentelt: «Kulturargumentet går imidlertid på noe helt annet, nemlig på forskning som kultur», forklarte Sejersted. Moderne vitenskap preger vårt verdensbilde, vårt forhold til naturen, til oss selv, til samfunnet og til resten av verden. En forståelse av vitenskap som kultur har derfor en verdi i seg selv, forut for og uavhengig av den instrumentelle nytte. I det moderne samfunn er vitenskapelig forskning ikke bare en «produktivkraft», den «produserer» også mening og mål.³⁷ Allerede på midten av 1990-åra, etter omfattende omlegginger både i seltralforvaltningen og i Forskningsrådet, hadde den opprinnelige visjonen om KULT lite institusjonelt feste ut over selve programdriften.

KULT var like fullt en vellykket satsing, ikke minst på grunn av den omfattende formidlingen. KULT introduserte formidling som kulturforskningens nytte og anvendelse. Kunnskapen måtte nå ut «i en dialogprosess som kan styrke selvrefleksjonen og selvforståelsen i samfunnet om samfunnet.»³⁸ En slik forståelse fikk gradvis også gjennomslag i forskningspolitikken. I universitetsloven fra 1989 ble universitetene lovpålagt å skulle «utbre kunnskap i samfunnet om vitenskapens metoder og resultater», og i universitetsloven fra 1995 dukket begrepet «formidling» opp i lovteksten for første gang som

³⁴ Se bidragene i Hans Skoie, Thomas Nygaard og Randi Søgne, red. (1995). *Norsk forskning mot sekelskiftet – en seminarrapport*. Utredningsinstituttet for forskning og høyere studier nr. 1: Oslo; Øyvind Sætvedt, red. (1997). *Forskning – mellom teknologi og kultur*. Norges Konservative Studentforbund: Oslo.

³⁵ Per Mangset (1993). *Forskning om kulturpolitikk Akademisk bakevje eller forskningsfelt i vekst*. KULTs skriftserie nr. 19. Norges forskningsråd: Oslo.

³⁶ Svein Bjørkås og Per Mangset (1996). *Kunnskap om kulturpolitikk. Utviklingstrekk i norsk kulturpolitikkforskning*. KULTs skriftserie nr. 56. Norges forskningsråd: Oslo.

³⁷ Francis Sejersted (1995). «Refleksjoner over vitenskapens samfunnskontrakt». I Skoie, Nygaard og Søgne (red.), s. 53–63.

³⁸ With-Andersen, Lie og Melhus, red. (2000), s. 10; jf. Erling Dokk Holm (2000). *Da forskningen forlot parnasset. Fortellingen om formidlingen fra KULT*. Pax forlag: Oslo, s. 103.

institusjonenes tredje oppgave ved siden av forskning og undervisning.³⁹ I 1997 lanserte Forskningsrådet en egen nasjonal strategi for allmenrettet forskningsformidling, som vektla henholdsvis den demokratiske, økonomiske og kulturelle dimensjonen ved formidling.⁴⁰ Like fullt, i løpet av 1990-åra forsvant den integrerte forståelsen av «formidlende forskning», splittet opp i de to atskilte oppgavene «forskning» og «formidling». Allerede i prosjektkatalogen for KULT fra 1995 er fokuset på forskningsprosjektene, supplert med en kort rapport om formidling. «Selve navnet Kultur- og tradisjonsformidlende forskning forplikter», står det innledningsvis, men så blir forskning og formidling splittet opp i tråd med loven og «samme modell som den man bruker i administrasjonen av forskningsprosjekter.»⁴¹

I sitt bidrag til antologien *KULT – i kulturforskningens tegn* (2000), redegjorde Francis Sejersted for avstanden mellom ambisjoner og aktiviteter i artikkelen «Hva var KULT tenkt som?». Han løftet frem kulturargumentet og forsøket på å artikulere formidling som en ny legitimering for humanistiske forskning. Kultur- og tradisjonsformidlende forskning var relevant på en annen måte enn den mer instrumentelle teknisk-økonomiske forskningen. Det var altså ikke bare et forsvar for kulturforskning (som også kunne være instrumentell), men også et forsøk på å formulere en ny legitimering av grunnforskning – også innenfor naturvitenskapene. Den grunnleggende kulturforskningens relevans lå i bidraget til det store allmenndannelsesprosjekt hvor formidling til både skoleverket og sivilsamfunnet sto sentralt, forklarte Sejersted: «'Formidling' ble lansert som et strategisk begrep, som et alternativ til anvendt forskning, et grep for å bryte ned den ensidige instrumentelle tenkning omkring forskning.»⁴² Kultur- og tradisjonsformidlende forskning var kort og godt nødvendig for å forstå oss selv – slik Sejersted formulerte det allerede i 1973: «Historien er nødvendig for at vi skal erkjenne oss selv som historiske vesener. Den er på et dypere plan nødvendig for at vi skal kunne opptre rasjonelt.»⁴³

Ved avslutningen av KULT i 1997 fastslo Arvid Hallén, den gang direktør for NFRs område for Kultur og samfunn (KS), at KULT hadde vært vellykket, ikke minst på grunn av den nyskapende formidlingen: «KULT har gjennom satsingen på formidling utviklet humanioras praktiske eller "anvendte" dimensjon».⁴⁴ Ved avslutningskonferansen for KULT i november 1997 kunne også Håkon With Andersen, leder av programstyret, oppsummere at kulturforskningen nå var konfirmert: «KULT-barnet er blitt voksent».⁴⁵

PKUL (1998–2002)

Allerede i 1995 begynte planleggingen av et nytt program for kulturstudier med utgangspunkt i Forskningsrådets *Handlingsplan for humanistisk forskning* (1995), som tok til orde for å etablere et Senter for kulturstudier i forlengelse av KULT.⁴⁶ Styret i NFR-KS vedtok i 1996 å etablere et «Program for kulturstudier» (PKUL) med programperiode fra 1998 til 2002. Leder

³⁹ Johannes W. Løvhaug (2011). «Overlæreren i rampelyset: Universitetet i mediasamfunnet 1970-2011». I John Peter Collett (red.), bind 7, s. 367–441.

⁴⁰ Norges forskningsråd (1997a). *Nasjonal strategi for allmenrettet formidling*. Forskningsrådets formidlingsstrategi: Oslo.

⁴¹ Norges forskningsråd (1995a). *Kultur- og tradisjonsformidlende forskning. Prosjektkatalog 1986-1995*. Området for kultur og samfunn: Oslo.

⁴² Francis Sejersted (2000). «Hva var KULT tenkt som?». I With-Andersen, Lie og Melhus (red.), s. 35–44.

⁴³ Francis Sejersted (1973). «En apologi for den gammeldagse økonomiske historie». I Sejersted (2003), s. 123–137, sitert s. 133.

⁴⁴ Arvid Hallén (1997). «KULT har vært vellykket». *Bladet Forskning* nr. 8.

⁴⁵ Sitert fra Bjarne Røsjø (1997). «KULT-barnet er konfirmert». *Bladet Forskning* nr. 8.

⁴⁶ Norges forskningsråd (1995b). *Handlingsplan for humanistisk forskning 1995–97*. Området for kultur og samfunn: Oslo.

av programstyret var folklorist Bjarne Hodne, dekan ved HF-fakultetet og tilknyttet Institutt for kulturstudier (IKS) ved Universitetet i Oslo.

Også PKUL tok utgangspunkt i at samtiden var preget av store kulturelle og verdimessige omveltninger knyttet til internasjonalisering, kommersialisering, massekommunikasjon og individualisering. Perspektivet eller «Blikket» var imidlertid mer fokusert, rettet mot tre prioriterte hovedområder: *Kulturforståing*, *Kulturbryting* og *Kulturpolitikk*. PKUL hadde tydelige føringer tematisk og teoretisk, og selve perspektivet var mer programmatisk definert, og i programplanen ble det skissert en tverrvitenskapelig og kulturanalytisk metodologi for å studere løpende prosesser og endringer i norsk samtidskultur. Den historiske dimensjonen ble tonet ned, samtidig som semiotikk og språkanalyse ble trukket frem som spesielt egnet for å analysere tegn, diskurser og symbolproduksjon.⁴⁷

Det første hovedområdet handlet om å utvikle en mer teoretisk og spesialisert tilnærming til *kulturforståelse*. Programplanen skisserte en spenning mellom et *essensialistisk* og statisk kulturbegrep med røtter i romantikken og nasjonalismen og et mer *relasjonelt* og dynamisk kulturbegrep som åpnet for mangfold, fornying og et flerkulturelt Norge. På den ene siden handlet det om kritiske studier av «mennesket som kulturvesen», og på den andre siden en refleksiv undersøkelse av kulturfagene selv og hvilke forståelser av «kultur» som ble formidlet eller konstruert av kulturfagene.⁴⁸

Det andre hovedområdet var *kulturbryting*. Gitt den relasjonelle tilnærmingen sto kulturmøter sentralt, men også konflikter og diskursive grensedragninger, for eksempel i møtet mellom storsamfunnet og minoritetskulturer som samer og innvandrere. Den tradisjonelle kulturen ble utfordret av mer mangfoldige identitetsforståelser, noe som inviterte til refleksive perspektiv. Samtidig ble kriterier for sannhet, moral og rett utfordret, noe som åpnet for mer normative tilnærminger innenfor etikk, filosofi, juss og teologi. Identitetsprosesser og meningsproduksjon i litteratur, medier og kunst inviterte til estetiske, semiotiske og språklige studier av tegn og symboler.

Kulturpolitikk var det tredje hovedområdet, og her ble kultur i større grad forstått som en offentlig forvaltningssektor. Denne satsingen sammenfalt med institusjonaliseringen og akademiseringen av kulturpolitikkforskning mer generelt. Ikke bare kulturforskningen, men også den praktiske kulturpolitikken lå i grenselandet mellom å være kulturbevarende og kulturendrende, og kulturpolitikkforskningen skulle bidra til et bedre kunnskapsgrunnlag for å styre utviklingen på feltet. Det var derfor et overordnet mål at PKUL skulle bidra med kunnskap og kompetanse som var nødvendig for samfunnsmessige valg og vedtak, for eksempel med komparative studier, undersøkelser av legitimeringsretorikk, eller en problematisering av begrepet kvalitet.⁴⁹

Den kanskje viktigste dreiningen med PKUL var *kulturbegrepets dereferensialisering*. Skillet mellom høy- og lavkultur ble visket ut, og kultur var ikke lengre knyttet til noe konkret, men til et «blikk» eller et perspektiv som åpnet for at alt er kultur. Denne programmatisk insisteringen på et anti-essensialistisk kulturbegrep kunne virke både innsnevrende og ideologisk, poengterte blant andre Eivind Røssaak: Postmodernistiske kulturstudier (*Cultural Studies*) var i praksis et opprør mot selve kulturbegrepet, som ironisk

⁴⁷ Norges forskningsråd (1997b). *Program for kulturstudier*. Området for kultur og samfunn. Oslo.

⁴⁸ For ulike fags kulturbegrep, se Siri Gerrard, Kari Melby og Pål Repstad, red. (1999). *Kulturforståelser i fagene*. Program for kulturstudier nr. 6. Høyskoleforlaget: Kristiansand; Jostein Børtnes, red. (1999). *Kulturperspektiver i fremmedspråkene*. Program for kulturstudier nr. 7. Høyskoleforlaget: Kristiansand.

⁴⁹ Mangset (1993); Bjørkås og Mangset, red. (1996); Ellen Aslaksen, Georg Arnestad og Per Mangset, red. (1999). *Studier i kulturpolitikk og kulturliv*. Norges forskningsråd, Program for kulturstudier nr. 9. Høyskoleforlaget: Kristiansand; Svein Bjørkås (2000). «Kulturpolitikk som forskningsfelt». I With-Andersen, Lie og Melhus (red.), s. 75–88.

nok var nødvendig for å legitimere både humaniora som forskningsfelt og universitetet som institusjon. Kulturstudier vokste frem nettopp da begrepet kultur ble tømt for mening i forskningspolitisk sammenheng og erstattet med teknisk-byråkratiske begreper som *accountability* og *excellence*. Satt på spissen var de nye kulturstudiene relativisering av kulturbegrepet – hvor alt er kultur samtidig som kultur ikke er noe spesielt – en medvirkende årsak til at forskningen mistet status i samfunnet: «Kulturstudiet blir humanioras fremste talerør, men det er en ødelagt tale.»⁵⁰ Denne dialektikken mellom tradisjonell humaniora og nyere kulturforskning, hvor relativiseringen av kulturbegrepet fremstår både som en trussel og en teoretisk triumf, tilkjenner en motsetning som også senere har preget mye av utviklingen og debatten på området.

Programstyrets egevaluering halvveis i perioden, altså fra 1998 til 2000, gir et ganske tvetydig bilde.⁵¹ De opprinnelige styringssignalene om at PKUL skulle være en større satsing, med etableringen til et større forskningssenter, ble ikke innfridd etter forventningene. Alle de fire universitetene ble invitert til å gi «anbud» på etableringen av en «kjerneenhet», men fremfor å styrke allerede etablerte miljøer, vedtok områdestyret i NFR-KS å opprette et eget sekretariat og senere Senter for kulturstudier i Bergen fra januar 1998. Her ble det ansatt en daglig leder/programkoordinator, en førstekonsulent og en formidlingskoordinator. Dette «nettverkskoordinerende sentrum» i Bergen ble samtidig kombinert med en desentralisert modell hvor de fire universitetene hadde hvert sitt «paraplyprosjekt», som samtidig skulle fungere som regionale knutepunkt. Økonomisk ga den nye satsingen heller ikke noen større økonomisk uttelling. Det årlige budsjettet for PKUL var på ca. 14 mill. kr, noe lavere enn det KULT hadde i den siste perioden. Den totale rammen lå an til å bli ca. 70 mill. kr fordelt på fem år. Av de 14 mill. kr årlig kom 12 mill. kr fra KUF og 2 mill. kr fra KD.

Mens KULT kan oppsummeres som et møte mellom humaniora og kulturanthropologi, utforsket PKUL i større grad grenseflatene mellom humaniora og kultursosiologi. Ulike konstruktivistiske teorier problematiserte forståelsesformer, identitetsprosesser, moderniseringsteorier og virkelighetskonstruksjon, primært gjennom kvalitative feltarbeid og tekstbaserte diskurs- og retorikkanalyser. De dominerende fagområdene var medie- og filmvitenskap (21,4 prosent) og språk og lingvistik (12,7 prosent). Kunstfeltet var best representert sammen med studier av medier og kulturindustri. Svært få prosjekter var knyttet til kulturpolitikk, og andre undertematiserte områder var økonomi, teknologi, helse, rettsvesen og politikk – omtalt som «ikke-kulturenes kulturer».⁵² Den kultursosiologiske tilnærmingen gikk opplagt på bekostning av mer tradisjonelle humanistiske kjerneområder som språk, etikk, tenkning, kunst og historie. Satt på spissen skulle jo de nye kulturstudiene rette et kritisk blikk mot de andre tradisjonelle kulturfagene: «I denne situasjonen blir dei tradisjonelle humanistiske kulturvitenskapene aktuelle innfor det nye fagfeltet som eit moderne kulturstudium representerer.»⁵³ Et litt tørt poeng er vel at disse «tradisjonelle» disiplinene fremdeles eksisterte, men at de nå ble fortrent til fordel for kulturstudier som faglig spesialisering.

Antologien *Kulturforskning* (2003) oppsummerer aktiviteten i PKUL. Til tross for stor spredning og variasjon mellom prosjektene, fastholder boka et samlende teoretisk grep med vekt på oppgjøret med den *essensialistiske* forståelsen av kultur til fordel for et mer *konstruktivistisk* syn på kultur. Prosjektet til Gunnar Foss ved NTNU om «Blikket» fremstår som paradigmatisk med sin tematisering av kunstfeltet og behovet for nye analytiske

⁵⁰ Eivind Røssaak (1998). «Kulturforskningens grunner og avgrunner». I Hodne (red.), s. 235–246, sitert s. 241.

⁵¹ Bjarne Hodne (2001). «Egevaluering for Program for kulturstudier, 1998–2000». Program for kulturstudier: Bergen.

⁵² Hodne (2001), s. 53.

⁵³ Norges forskningsråd (1997b), s. 5.

tilnærminger i møtet med nye kunstformer og kulturuttrykk. Tilsvarende med prosjektet til Siri Meyer ved Universitetet i Bergen om «Det Nye», om jakten på fornyelse og innovasjon i kunst, litteratur, selvrealisering og konstruksjonen av kulturell enhet og annerledeshet. Et tredje eksempel er prosjektet «Kulturell uorden», ledet av Jostein Gripsrud ved Universitetet i Bergen, som fokuserte på endringsprosesser i det estetiske feltet. Et prosjekt som skiller seg ut er «Norsk innvandringshistorie», ledet av Knut Kjeldstadli ved Universitetet i Oslo, som var fundert i en mer moderat posisjon enn den ellers dominerende konstruktivismen. I programstyrets avsluttende «Perspektiver på fem års kulturforskning», fastholder de like fullt at PKULs anti-essensialistiske program hadde vunnet frem.⁵⁴

Utviklingen av PKUL fra 1995 sammenfalt med den institusjonelle organiseringen ved flere universiteter. Ved Universitetet i Oslo, hvor programstyreleder Bjarne Hodne var tilknyttet, ble IKS i 1995 omorganisert fra Institutt for kultur og samfunn til Institutt for kulturforskning. Også ved Universitetet i Bergen var det allerede i 1993 etablert et Senter for europeiske kulturstudier. Selv om PKULs organisatoriske løsning ikke ble knyttet til noen av disse etablerte enhetene, er det tydelig at PKUL ble et *program for kulturstudier* i dobbel forstand – på bekostning av et bredere humanistisk perspektiv på kultur og samfunn.

Parallelt med den faglige spesialiseringen ved universitetene ser det ut til at forskjellen øker i forståelsen av kulturforskning på ulike nivåer internt i Forskningsrådet. I Forskningsrådets hovedstrategi fra 1998 var fremdeles «Kultur- og etikkforskning» et omfattende og strategisk satsingsområde. Her var PKUL bare var ett av mange underområder, sammen med andre satsinger på «vitenskapens plass i samfunnet og forskning på forskning», «den humanistiske arvens betydning for dannelsesidealer», «systematisk kompetanseoppbygging i etikk», «samisk forskning», samt «de humanistiske og samfunnsmessige forutsetninger for, og konsekvenser av, den teknologiske utviklingen.»⁵⁵ Den gang gikk det også an å forske på normative spørsmål, for eksempel i regi av «Etikkprogrammet» eller «Verdinettet», som var organisert under NFR-KS som et treårig nettverk for formidling og forskning på verdispørsmål og livskvalitet.⁵⁶ PKUL var altså bare en liten del av den samlede satsingen på kulturforskning, men selvframstillingen til PKUL bærer preg av et retorisk skille mellom gammeldags kulturforskning og nyere kulturstudier. Det kan med andre ord se ut som om de to nivåene – programmet og hovedinnsatsområdet – skiller lag, idet de målbærer to ulike syn på kulturforskningens forankring, innretning og formål.

Også synet på formidling endrer seg i løpet av PKULs programperiode. Riktignok var satsingen på formidling omfattende. Våren 2000 etablerte PKUL et eget formidlingsutvalg ledet av Søren Kjørup. PKUL lanserte en egen skriftserie (*Kulturstudier* på Høyskoleforlaget), hjemmesider på Internett, ny grafisk profil, nyhetsbrev, seminarrekker og flere større konferanser. Like fullt ble formidlingens funksjon omdefinert med et begrep om «kulturdialog», som i større grad omfattet *brukerrettet* formidling og dialog med miljøer som var sentrale i kulturutviklingen.⁵⁷ Kort sagt skulle forskerne i større grad bidra til å bedre kunnskapsgrunnlaget for politikere, myndigheter og forvaltning. For eksempel ble det høsten 2000 arrangert tre forskersamlinger sammen med Kulturdepartementet for å gi innspill til den

⁵⁴ Bjarne Hodne og Randi Sæbøe, red. (2003). *Kulturforskning*. Universitetsforlaget: Oslo.

⁵⁵ Norges forskningsråd ([1996] 1998). *Forskning for fremtiden*. Strategi for Norges forskningsråd: Oslo, s. 11, 67, 95–96.

⁵⁶ Norges forskningsråd (2002a). *Med forskerblick på verdier*. Verdinettet. Flerfaglig forskning om verdispørsmål og livskvalitet. Området for kultur og samfunn: Oslo.

⁵⁷ Christine Viland (2006). *Fra kulturdialog til kulturmelding. En sosiologisk undersøkelse av forholdet mellom forskning, formidling og politikk*. Masteroppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo: Oslo.

kommende Kulturmeldingen.⁵⁸ Ikke bare forskningen, men også formidlingen ble mer instrumentelt orientert.

KULFO (2003–2007)

Etter forsøket med PKUL i Bergen, ble den neste satsingen på kulturforskning planlagt som et vanlig program under NFR-KS. Arbeidet startet høsten 2002, og leder av programstyret var Erling Sandmo, den gang forsker II ved Institutt for samfunnsforskning og fra 2006 tilknyttet historie ved Universitetet i Oslo. Budsjetttrammen ble opprinnelig anslått til ca. 65 mill. kr i løpet av en femårsperiode.⁵⁹ I følge sluttrapporten for KULFO fra 2009 var det totale budsjettet på ca. 77 mill. kr (inkludert en mindre satsing på «Forskning om taterne»). Vel 69 mill. kr ble brukt på de 22 forskningsprosjektene, mens 4,7 mill. kr gikk til 21 prosjekter knyttet til møteplasser og formidling, for det meste i prosjektregi. Kjønnbalansen var ca. 50 prosent både for de 11 doktorgrads- og de 12 postdoktorstipendiatene.⁶⁰

I programplanen for «Kulturforskning 2003–2007» (KULFO) ble det påpekt at det tematiske fokuset i de tidligere satsingene hadde skiftet fra tradisjon og kontinuitet (KULT) til endring og brudd (PKUL). Dialektisk sett fikk KULFO en mer historisk innretning (som i KULT), samtidig som programmet primært ble definert av perspektivet (som i PKUL): «Målsetningen for dette forskningsprogrammet er å styrke og aktualisere forskning med et *kulturanalytisk perspektiv*.» Satsingen på kulturpolitikkforskning forsvant ut, og kulturforskningens aktualitet og relevans ble knyttet til fagenes evne til å *historisere* og *kontekstualisere*: «Den bør kunne beskjeftige seg med økonomi, teknologi og globalisering, og med forhold som kjønn, klasse, etnisitet og nasjonalitet. Utforskningen av forskjell og forandring er i denne sammenheng særlig relevant.» KULFO fant det ikke hensiktsmessig å peke ut bestemte emner eller gjenstandsområder, og perspektivet ble snarere utviklet langs fire dimensjoner: a) *Global kultur*, b) *Mediering og materialitet*, c) *Kunnskap og dannelse*, samt d) *Forskningens bidrag og selvforståelse*. KULFO skulle fremheve kulturforskningens relevans «gjennom prosjekter som setter språklige, estetiske, historiske og filosofiske problemstillinger inn i samfunnsmessige kontekster preget av oppbrudd, reorientering og konflikt.»⁶¹

I en bredere forskningspolitisk sammenheng er det liten tvil om at KULFO ble unnfanget i en turbulent tid. Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet (KUF) ble i 2002 omorganisert til et Utdannings- og forskningsdepartement (UFD), som i 2006 ble omgjort til Kunnskapsdepartementet (KD). Statsråder kom og gikk på løpende bånd, fra Trond Giske (Ap, 2000–2001) og Kristin Clemet (H, 2001–2005) til Øystein Djupedal (SV, 2005–2007) og Tora Aasland (SV, 2007–2012). Under Bondevik II-regjeringen (2001–2005) fikk vi implementeringen av Kvalitetsreformen, samt Kunnskapsløftet og et nytt finansieringssystem, oppsummert i Stortingsmelding nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning*.⁶² Alle disse endringene og utskiftningene resulterte i sprikende styringssignaler, men det er uklart hvor direkte dette påvirket forvaltningen av kulturforskningen.

⁵⁸ St.meld. nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Kultur- og kirke departementet: Oslo.

⁵⁹ I tillegg kom en overføring fra Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) på 4 mill. kr kroner øremerket en satsing på romanifolkets kultur, språk og historie. Jf. Hvinden, Bjørn (2001). «Storsamfunn og minoritet. Sammendrag av resultatene av delprogram om romanifolket (taterne) og det norske samfunnet». Norges forskningsråd: Oslo; Norges forskningsråd (2003a). *Romanifolkets kultur, språk og opprinnelse*. Rapport: Oslo.

⁶⁰ Norges forskningsråd (2009b). «Sluttrapport Program for kulturforskning». KULFOs nettsider.

⁶¹ Norges forskningsråd (2003b). *Kulturforskning 2003–2007. Programplan*. Området for kultur og samfunn: Oslo, sitert s. 1–2.

⁶² St.meld. nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning*. Utdannings- og forskningsdepartementet: Oslo.

Den nye forskningsmeldingen representerte en overgang fra et kulturelt syn på vitenskap til et mer instrumentelt perspektiv på forskning. «Kultur» ble fortrent fra den forskningspolitiske diskursen til fordel for et mer nytteorientert og næringsrettet begrep om «innovasjon».⁶³ De nye styringssignalene brøt med tradisjonen fra Bondevik I-regjeringen og det verdikonservative og allmenndannende KUF på slutten av 1990-åra, og Bondevik II-regjeringen anla et mer strukturelt fokus på kvalitet, internasjonalisering og innovasjon utover 2000-åra. De tidligere hovedinnsatsområdene ble riktignok videreført som henholdsvis *tematiske prioriteringer* (Energi og miljø, Hav, Mat og Helse) og *teknologiområder* (IKT, Bioteknologi og Nanoteknologi/Nye materialer), men det fantes ingen tilsvarende strategisk satsing på humaniora eller kulturforskning. Samtidig forsvant den overordnede refleksjonen om kulturforskningens samfunnsmessige betydning på strategisk og politisk nivå. Forskningens kulturelle og demokratiske samfunnsoppdrag ble ganske enkelt delegert til grunnforskningsmiljøene, mens den nasjonale forskningspolitikken ble mer instrumentell, innrettet mot forskning som grunnlag for politikktutvikling og fornyelse av offentlig sektor.⁶⁴

I 2003 ble også Norges forskningsråd omorganisert – igjen – bare ti år etter omleggingen i 1993.⁶⁵ Den internasjonale evalueringen fra den nederlandske *Technopolis*-gruppen (2001) var kritisk både til Forskningsrådet og til den politiske forvaltningen av forskning i Norge, men gikk samtidig inn for å opprettholde ett felles forskningsråd.⁶⁶ Regjeringen gikk imidlertid inn for omfattende endringer i Forskningsrådets organisering og struktur, med vekt på funksjonsdeling fremfor faginnndeling. De seks områdene ble avvirket og erstattet med tre divisjoner: Én for vitenskap, én for strategiske satsinger, og én for innovasjon. Dermed forsvant også NFR-KS, som hadde vært kulturforskningens festepunkt i Forskningsrådet. KULFO som altså startet opp i 2003, ble forløst litt forkomment som et program under Avdeling for humaniora i den nye Divisjon for vitenskap.

En mer gjennomgripende konsekvens av omleggingen var at hele det pågående strategiarbeidet i NFR-KS i praksis ble lagt bort. Med utgangspunkt i Bondevik I-regjeringens Stortingsmelding nr. 39 (1998–1999) *Forskning ved et tidsskille*, hadde Forskningsrådet lenge arbeidet med en ny hovedstrategi kalt *Vilje til forskning*. Styret for NFR-KS hadde laget et omfattende skriv med tematiske prioriteringer som «Kultur mangfold og samfunnsendring», «Velferd og levekår», «Verdier og etiske normer i moderne samfunn», «Teknologi, stabilitet og forandring», samt «Utdanning og kompetanse i kunnskapssamfunnet».⁶⁷ Det nye hovedstyret som ble oppnevnt i 2003, hadde imidlertid ikke tatt del i dette strategiarbeidet, og de valgte å ikke vedta *Vilje til forskning* som sin strategi.⁶⁸ I stedet måtte Forskningsrådet utarbeide en helt ny strategi, som var mer i tråd med den nye regjeringens forskningspolitikk, oppsummert i Stortingsmelding nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning*. I den endelige strategien, *Forskning flytter grenser* (2004), skisseres Forskningsrådets mer overordnede mål,

⁶³ Lina Rønningen (2006). *Forskningspolitiske begrunnelser for å fremme den norske grunnforskningen. En tekstanalyse av tre forskningsmeldinger fra tidsperioden 1993–2005*. Masteroppgave i statsvitenskap. Universitetet i Oslo: Oslo, spesielt s. 65 ff.

⁶⁴ Rønningen (2006), s. 109.

⁶⁵ Egil Kallerud (2001). *Norges Forskningsråd 1989–1995. En dokumentanalyse om etableringen av Norges forskningsråd*. Norsk Institutt for studier av forskning og utdanning nr. 10: Oslo.

⁶⁶ Erik Arnold, Stefan Kuhlman og Barend van der Meulen (2001). *A singular council – evaluation of the Research Council of Norway*. Technopolis: Twente.

⁶⁷ Norges forskningsråd (2002b). «Ny strategi for kultur og samfunn». OS møte 3/2002, Sak KS 38/02. Området for kultur og samfunn: Oslo. Ett konkret prosjekt som peker frem mot formuleringen av SAMKUL, er SKIKT-programmet (1997–2002), som fokuserte på «samfunnsmessige og kulturelle forutsetninger for IKT».

⁶⁸ Norges forskningsråd (2003c). «Vilje til forskning. Strateginotat for Norges forskningsråd». Upublisert notat 25. mars: Oslo.

men her er det få spor etter det tidligere strategiarbeidet til NFR-KS.⁶⁹ Direktør Hambro gikk av umiddelbart etterpå, og ble i mai 2004 avløst av Arvid Hallén, tidligere leder i NFR-KS.

KULFO ble altså, i langt større grad enn tidligere satsinger, overlatt til seg selv. Politikerne og sentralforvaltningen viste liten interesse, samtidig som satsingen falt mellom stoler i den nye Forskningsrådet. Det ga sikkert større akademisk frihet, men kanskje også ensomhet? Forskningen ble i mindre grad forstått og fremstilt som relevant for samfunnet og for et bredere publikum.

Programstyret valgte i likhet med forgjengerne i KULT og PKUL å oppsummere aktiviteten i en antologi: *Kulturanalyse. En teksthistorie* (2008).⁷⁰ Denne boka skiller seg markert fra de to tidligere antologiene. Her fantes ingen bidrag fra de ulike prosjektene, men snarere et utvalg av tekster som dokumenterte kulturanalysens lange og sammensatte historie i Norge. Det var en samling av 47 historiske originaltekster, med rike introduksjoner av redaktørene, som illustrerer hvor mangfoldig og fremmed det kulturanalytiske blikket i fortiden fremstår for oss i dag. Boka var således en slags refleksiv historisering av det kulturanalytiske «blikket» fra Ludvig Holberg til Harald Tveterås. Tekstene var i stor grad samlet inn utenfor de akademiske institusjonene, knyttet til henholdsvis opplysning, nasjonsbygging, misjon og oppdagelsen av verden. Kulturanalysene på de ulike områdene hadde ulik funksjon eller kunnskapsinteresse, henholdsvis å oppdra, administrere, omvende og erobre. «Slik sett gjenspeiler de kanskje først og fremst mangfold,» oppsummerer redaktørene: «De kan leses på mange måter, og med mye forskjellig utbytte.»⁷¹ I stedet for å samle bidrag fra alle prosjektene i programmet, fungerer antologien som en slags metarefleksjon over kulturforskningens egen historisitet og mangfoldighet. De mange forskningsbidragene ble i stedet oppsummert i hele 29 separate bøker.⁷²

Cathrine Holst har allerede gitt «Et blikk utenfra» på KULFO ved avslutningen i 2008. Hun drøfter hvorvidt forskerne leverte det som var bestilt, hva slags kulturforskning som falt utenfor, samt hva det etter hennes mening burde vært mer av. For det første berømmer hun den programmatisk vektleggingen av samfunnsrelevans, men kontrasterer det samtidig med kulturforskningens betoning av fortolkning og forståelse. Hun etterspør en kulturforskning som også er forklarende, ikke minst fordi hun knytter forskningens relevans til dens forklaringskraft: «En annen måte å gjøre kulturforskningen samfunnsrelevant på er imidlertid å gjøre den mer forklarende.»⁷³ For det andre poengterer hun, med henvisning til de tidligere satsingene, at det særlige fokuset på humaniora først ble introdusert med KULFO. Riktignok har det alltid vært til stede som et moment, men med KULFO blir vektleggingen av humaniora dominerende og samtidig ekskluderende, hevder Holst: «Man rettet seg mer direkte mot humaniora enn tidligere, man siktet ut historisering som en særlig fruktbar kulturanalytisk inngang, og utdefinerte klarere humanistisk forskning uten et tydelig kulturanalytisk perspektiv, samt normativ forskning innenfor filosofi, jus og teologi.»⁷⁴ En privilegering av humaniora er kanskje rimelig forskningspolitisk sett, gitt at humaniora ikke har så mange andre steder å søke midler, skriver Holst, men nedprioriteringen av samfunnsvitere kan ikke gis en faglig begrunnelse gitt at kulturforskning jo ble definert som kulturanalytisk forskning.

⁶⁹ Norges forskningsråd (2004). *Forskning flytter grenser*. Strategi for Norges forskningsråd: Oslo.

⁷⁰ Anne Eriksen m.fl., red. (2008). *Kulturanalyse. En teksthistorie*. Pax forlag: Oslo.

⁷¹ Eriksen m.fl., red. (2008), s. 13.

⁷² For en oversikt, se Norges forskningsråd (2008b). «Program for kulturforskning. Oversikt over publikasjoner og annen formidling fra forskningsprosjektene». KULFOs nettsider.

⁷³ Holst (2008), s. 21.

⁷⁴ Holst (2008), s. 8.

Et slående trekk, ifølge sluttrapporten fra 2008, er imidlertid at KULFO i så *liten* grad klarte å nå ut til humanistene. Spredningen i prosjektporteføljen gjenspeilet «et felles, antropologisk inspirert kulturbegrep», men samtidig var det tydelig at KULFO ikke fikk så bred respons fra de humanistiske fagmiljøene som programstyret opprinnelig hadde håpet. Tradisjonelle humanistiske disipliner som filosofi og språkfag var dårlig representert, og porteføljen var dominert av samfunnsvitenskapelige prosjekter. På spørsmålet om denne prioriteringen hadde vært vellykket, var vurderingen klar: «Fokuseringen på kulturanalyse har nok vært en delvis årsak til at programmet ikke nådde målgruppen humanistiske forskere og fagmiljøer like godt som ønsket, selv om det kom mye god og ny *kulturforskning* ut av programmets prosjekter og forskere.»⁷⁵

Forståelsen av formidling ble også omdefinert og nedvurdert i løpet av programperioden til KULFO fra 2003 til 2007. Med innføringen av et nytt resultatbasert finansieringssystem for UH-sektoren fra 2004, ble det innført indikatorer for utdanning og forskning, men ikke for formidling, som jo var den tredje oppgaven nedfelt i UH-loven. I den grad det ble drøftet, gikk de politiske signalene i retning av å omdefinere formidling til innovasjon som den tredje oppgaven, og KD foreslo nye indikatorer som «bedriftsetablering» og «patentering». Universitets- og høyskolerådet (UHR) nedsatte to utvalg i henholdsvis 2005 og 2006 som skulle utrede slike indikatorer for formidling, men det viste seg å være vanskelig. Kort fortalt ble det aldri lansert noen indikator eller noe insentiv for formidling.

Parallelt med utviklingen av finansieringssystemet, ble ambisjonen om formidling tonet ned og redefinert i KULFO. Til forskjell fra både KULT og PKUL, hadde KULFO *ikke* et eget formidlingsutvalg og en egen formidlingskoordinator. I KULFOs formidlingsstrategi understrekes «forskernes egenansvar for forskningsformidling», samtidig som det ble lagt til grunn en ny forståelse av «vitenskapelig formidling». I praksis innebar det at vitenskapelig publisering *for forskere*, eller deltakelse på seminarer og konferanser *med forskere*, nå kunne beskrives som formidling. KULFOs formidlingsstrategi ble således innrettet mot formidling i form av vitenskapelig publisering i bøker og antologier, helt i tråd med indikatorene i det nye finansieringssystemet. Fra KULT og PKUL til KULFO endres altså tyngdepunktet i forståelsen av formidling fra *allmennrettet* og *brukerrettet* til *forskerrettet* formidling. Bevilgningene til formidling under KULFO var på 4,7 av 69 mill. kr (ca. 7 prosent). Av dette foregikk det meste av formidlingen i prosjektregi og i form av programseminarer.⁷⁶

Egenevalueringen av KULFO poengterer også at formidlingen ikke tok helt av – noe som kanskje ikke er så rart, gitt de politiske styringssignalene om formidlingens verdi. Det ble lyst ut egne midler for at forskerne kunne arrangere sine «drømmeseminar», men responsen var ikke overveldende. KULFO bidro til flere interessante utstillinger og bokutgivelser, samt seminarer og møteplasser for forskere, men den allmennrettete formidlingen var ikke like omfangsrik og vellykket. Evalueringen reflekterer over at KULFOs teoretiske innretning nok var vanskelig «å selge» til et bredere publikum: «Kanskje man til og med kan si at det var *særlig* vanskelig å formidle disse prosjektene som en helhet». ⁷⁷ Det er et tankekors at kulturforskningen, som opprinnelig hadde sin begrunnelse og legitimitet knyttet til formidling, nå var blitt så akademisert at det ikke lenger var overkommelig å formidle den via media til et bredere publikum.

⁷⁵ Norges forskningsråd (2009b). «Sluttrapport Program for kulturforskning». KULFOs nettsider, s. 7–8.

⁷⁶ Norges forskningsråd (2003d). «Kulturforskningens forhold til sine omgivelser – en strategi». Formidling i Program for kulturforskning. KULFOs nettsider.

⁷⁷ Norges forskningsråd (2009b), s. 10.

KULVER (2008–2012)

KULFO ble avløst av «Program for kulturell verdsetting» (KULVER), og leder av det nye programstyret var Kjersti Bale, professor i allmenn litteraturvitenskap ved Institutt for litteratur og språkfag (ILOS), Universitetet i Oslo. Programplanen for KULVER ble publisert i september 2007, og den tematiske innretningen var knyttet til begrepene *estetisering* og *kulturell verdsetting*: «Programmets overordnede målsetting er å styrke og videreutvikle kulturforskningen gjennom grunnleggende studier av kulturell verdsetting med fokus på estetisering/estetiske praksiser.»⁷⁸ Sammenliknet med KULFO var KULVER mer tematisk avgrenset til kulturfeltet, og til forskjell fra den mer samfunnsvitenskapelige tilnærmingen i KULFO, skulle KULVER i større grad appellere til «humanistisk kulturforskning og de humanistiske kjernefag» – med henvisning til språkfag, idéfag, samt historiske og estetiske fag.⁷⁹ Den tematiske innretningen ble knyttet til seks tema: 1) Kunstfeltene, 2) Hverdagslivet, 3) Kunnskaps- og vitensformer, 4) Kulturarv og minnepolitikk, 5) Identitetsdannelser, og 6) Interaksjonen mellom kunstfeltet og andre praksisfelt.

Omkring 2008, ved overgangen fra KULFO til KULVER, ble det tydelig hvordan satsingen på «kulturforskning» sto i et spenn mellom «kultur-» og «-forskning». Skulle kulturforskning være en sektororientert og brukerrettet aktivitet i Kulturrådet rettet mot ABM-sektoren? Eller skulle det være en mer akademisk og forskerrettet satsing i Forskningsrådet rettet mot UH-sektoren? Begge retningene var selvsagt legitime – sett fra ulike perspektiv – men de ulike forskningspolitiske prioriteringene hadde forskjellige kriteriene for kvalitet og relevans: Er «kultur» et teoretisk perspektiv eller et tematisk område? Hvem skal forskningen være relevant for? Med PKUL hadde pendelen svingt langt i retning av kulturpolitikkforskning, og med KULFO, hvor dette området ganske enkelt var utdefinert, svingte pendelen langt den andre veien. KULVER kan betraktes som et forsøk på kombinere de to tilnærmingene ved å bidra til grunnleggende forskning av høy kvalitet kombinert med en tematisk innretning mot kulturfeltet. Kort sagt: KULVER etterlyste kulturforskning, på kulturfeltet, i et kulturperspektiv, med relevans for kulturpolitikken.

Noe av bakgrunnen for denne dialektikken ligger i Bjørkås-utvalgets utredning om «Kunnskapsbehov i kultursektoren», utgitt av NFR-KS i august 2003.⁸⁰ Oppdraget kom fra Kultur- og kirke departementet sommeren 2002, og utredningen var et innspill til arbeidet med Stortingsmelding nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014* – som blant annet resulterte i opprettelsen av statens samordning- og utviklingsorgan for arkiv, bibliotek og museum i 2003 (ABM-utvikling). Fra myndighetenes side var det et økende behov for et bedre kunnskapsgrunnlag for politikktutforming på feltet, samtidig som Forskningsrådets kulturforskningsprogram jo hadde utdefinert kulturpolitikkforskning. Når så NFR-KS ble avvirket ved omorganiseringen i 2003, havnet også denne satsingen på kulturforskning i Divisjon for vitenskap. Allerede ved oppstarten av KULFO i 2003 arbeidet altså Forskningsrådet parallelt med en ny og mer tematisk avgrenset satsing på kulturforskning.

I utredningen til Bjørkås-utvalget i 2003 ble det skissert en bred situasjonsforståelse om det norske kulturlivet i møte med globalisering, kommersialisering og ny teknologi. Kirke og kirkepolitikk ble holdt utenfor, og både idrett og medier var allerede utredet av departementet og Forskningsrådet, så utredningen fokuserte primært på (det øvrige) kunst- og kulturlivet.

⁷⁸ Norges forskningsråd (2007a). «Kulturell verdsetting. Program for kulturforskning 2008–2012». KULVERs nettsider, s. 3.

⁷⁹ Norges forskningsråd (2007a), s. 4.

⁸⁰ Norges forskningsråd (2003e). *Kunnskapsbehov i kultursektoren*. En utredning om forskning og forskningsformidling på kulturfeltet utført på oppdrag fra Norges forskningsråd. Området for kultur og samfunn: Oslo, s. 15.

Denne dreiningen ble ytterligere begrunnet med den allmenne kulturforskningens vending mot mer tverrfaglige, kulturalytiske perspektiver, som i liten grad dekket prosesser i kulturfeltet. Utredningen tok like fullt til orde for en noe bredere tilnærming: «En bør se kulturpolitikkforskningen i sammenheng med biblioteks- og museumsforskningen og de kulturfeltrelevante delene av både medie-, idretts- og barne- og ungdomsforskningen.» Konklusjonen var at det burde opprettes et eget program for kulturfeltet i 2008.

Allerede i høringsrunden for det nye programmet våren 2006 ble det understreket at dette skulle være et *humanistisk* kulturforskningsprogram. Det ble også poengtert at sentrale brukere i kultursektoren skulle være med, og invitasjonen til innspill ble sendt til museer og institusjoner, samt forvaltningen ved Kirke- og Kulturdepartementet, Norsk kulturråd og ABM-utvikling. I gjennomgangen av de tidligere kulturforskningsprogrammene ble det lagt vekt på hvordan kulturpolitikk hadde kommet inn som et nytt tema på 1990-tallet, men at det var blitt avløst av et mer analytisk kulturbegrep som var rettet mot områder utenfor kultursektoren.⁸¹ Nå var det i større grad kulturfeltet selv som satte dagsordenen – i forlengelse av kulturpolitikkforskningen som hadde vokst frem etter KULT og PKUL med feste i Kulturrådets forskningsavdeling.

En referansegruppe ble nedsatt høsten 2006, med representanter fra både Kulturrådet og Kirke- og kulturdepartementet, og de utarbeidet en skisse til programplan. Også her var det tydelig at det nye programmet distanserte seg fra KULFO, som hadde «rendyrket de kulturalytiske perspektivene og ikke prioritert bestemte gjenstandsområder for forskningen.» Det ble også stilt spørsmål ved om KULFO «i tilstrekkelig grad klarte å nå målet om å tiltrekke seg og utfordre humaniora.» Fordi så få andre program rettet seg mot humaniora, ble det også fremhevet at prioriteringen av humaniora var en viktig begrunnelse *i seg selv* for å videreføre et program for kulturforskning. Og med henvisning til Bjørkås-utvalget løftet gruppa frem behovet for «kulturpolitisk relevant forskning» og for å styrke forskning på «kunstens og kulturlivets rolle i samfunnet».⁸² To områder som ble fremhevet var «Estetiske praksiser» og «Kulturell verdsetting»: Det første med politiske føringer fra departementet og Stortingsmelding nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*; det andre, knyttet til spenningen mellom børs og katedral, var nylig aktualisert med Stortingsmelding nr. 22 (2004–2005) *Kultur og næring*.⁸³

I sluttrapporten for KULVER fra desember 2013 fremstår programmet som vellykket. Budsjettrammen var hele 94 mill. kr – utvidet med 23 mill. kr fra Kulturdepartementet. De fleste søknadene kom fra humaniora, selv om relativt få søknader kom fra språkvitenskap, teologi og religionsvitenskap. Om lag 84 prosent av søknadene kom fra UH-sektoren, 16 prosent fra instituttsektoren. Denne tendensen gikk igjen også blant de 15 forskerprosjektene og 2 personlige postdoktorprosjektene som fikk midler. Samlet sett ble det bevilget omtrent 90,5 mill. kr til prosjektene, mens 2,7 mill. kr ble brukt på formidling og kommunikasjon, herunder flere utstillinger i samarbeid med museer. Kjønnsbalansen blant prosjektlederne blir beskrevet som tilfredsstillende, og om lag 60 prosent av prosjektlederne og 80 prosent av stipendiatene var kvinner. Oppsummeringen er derfor svært positiv: «KULVER har blitt møtt med stor interesse fra forskere og har lyktes med målsetningen om å nå de humanistiske forskningsmiljøene [...] Det er altså ikke slik at det peker seg ut åpenbare mangler eller hull i programmets portefølje.»⁸⁴

⁸¹ Norges forskningsråd (2006a). «Nytt humanistisk program for kulturforskning: Invitasjon til innspill». KULVERs nettsider.

⁸² Norges forskningsråd (2007b). «Program for kulturforskning 2008–2012. Skisse til programplan». KULVERs nettsider.

⁸³ St.meld. nr. 22 (2004–2005) *Kultur og næring*. Kultur- og kirke departementet: Oslo.

⁸⁴ Norges forskningsråd (2013a). «Kulturforskning 2008–2012. Sluttrapport». KULVERs nettsider.

Tilsvarende, i prosjektoversikten med resultater og høydepunkter fra KULVER, ble det poengtert av programmet hadde produsert viktig kunnskap om verdier og verdsetting. Prosjektene fokuserte på prosesser som «unnslipper mer økonomisk-instrumentell og teknologisk forskning om verdiskaping fordi det dreier seg om kulturelle verdier og symbolske ressurser.»⁸⁵ Ett eksempel er prosjektet *Routes, Roads and Landscapes. Aesthetic Practices an route, 1750–2015*, ledet av Mari Hvattum ved Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, som studerte det moderne landskapets estetisering og forholdet mellom veien, reisen og landskapet. Et annet eksempel var *Muslim Devotional Practices*, et flerdisiplinært prosjekt ledet av Nefissa Naguib ved UNIFOB Global, som analyserte estetisering som del av fromhetspraksis i den muslimske verden. *Ibsen between Cultures*, ledet av Frode Helland ved UiO, undersøkte Ibsen-oppsetninger i Kina, India og Bangladesh, mens *Ruin Memories: Materiality, Aesthetics and the Archaeology of the recent past*, ledet av Bjørnar J. Olsen ved UiTø, undersøkte moderne ruinlandskap i ulike deler av Europa og USA:

På denne måten viser KULVER-forskningen både at kulturelle verdier og symbolsk samhandling har betydelig innvirkning på sosiale, politiske og økonomiske forhold, og at disse dimensjonene er flettet sammen i en tett og kompleks vev. Kunnskapen om disse forholdene unnslipper vanligvis studier av mer kvantitativ og generaliserende art, men synliggjøres gjennom humanistisk tilnærming.⁸⁶

Avslutningsvis er det også interessant å se nærmere på KULVERs kommunikasjons- og formidlingsstrategi. På den ene siden var programmet orientert mot grunnleggende forskning av høy kvalitet, og den oppsummerende antologien fra prosjektet ble utgitt på engelsk, på et internasjonalt forlag, rettet mot forskere i inn- og utland.⁸⁷ Det ble også arrangert en sluttkonferanse for forskere på Litteraturhuset 9. april 2013 om «Sansenes rike: Estetikk, erkjennelse og kulturell verdsetting». I likhet med KULFO hadde KULVER er tydelig dreining mot forskerrettet formidling og vitenskapelig publisering. Samtidig har KULVER en mye bredere anlagt strategi for formidling og kommunikasjon. Den var dels inspirert av at Forskningsrådet i 2008 lanserte en egen *Policy for forskningsformidling*, som fastholdt forpliktelsen til forskningsformidling og poengterte at dette omfattet både *allmennrettet*, *brukerrettet* og *forskerrettet* formidling. KULVER problematiserte videre hvordan forskningens meritteringssystem og krav om vitenskapelig publisering la press på forskerens rolle som *public intellectual*:

Mange forskere, ikke minst innenfor humaniora og samfunnsvitenskap, er bekymret over at allmenn- og brukerrettet formidling og forskernes generelle samfunnsdeltakelse kan bli skadelidende pga. lav vitenskapelig merittering og premiering av slikt arbeid. Aviskronikker, populærforedrag, debatt deltakelse og sakprosa ut over 'akademisk litteratur' gir lite personlig merittering og poeng – og penger – til institusjonen.

Ambisjonen til KULVER var derfor å styrke også disse formene for formidling, og gjennom tre tilleggsutlysninger ble det fordelt 2,7 mill. kr til slike aktiviteter: «Her kan KULVERs

⁸⁵ Norges forskningsråd (2013a), s. 11. Se også Norges forskningsråd (2013b). «Kulturformidling 2008–2012. Prosjektoversikt». KULVERs nettsider.

⁸⁶ Norges forskningsråd (2013a), s. 12.

⁸⁷ Kjerstin Aukrust, red. (2013). *Assigning Cultural Values* Peter Lang Academic Research: Frankfurt am Main.

tiltak for og støtte til ulike former for allmenn- og brukerrettet formidling bidra til at kulturforskeres stemmer ikke blir mindre hørbare i det offentlige ordskiftet.»⁸⁸

Samtidig, i Forskningsrådets nye policy fra 2008, blir begrepet forskningsformidling langt på vei avløst av et nytt begrep om *forskningsskommunikasjon*. Utgangspunktet er igjen Stortingsmelding nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning*, hvor den etablerte forståelsen av formidling ble forvridd og fremstilt som enveis snarere enn toveis: «Mens *formidling* ofte forstås som enveisaktiviteter, er *kommunikasjon* åpnere og toveis.»⁸⁹ Den dialektiske forståelsen av «formidlende forskning» i tradisjonen fra KULT er med andre ord borte, samtidig som «forskning» og «formidling» blir koplet fra hverandre i det nye og insentivbaserte finansieringssystemet. Først når begrepet «formidling» er tømt for mening, gir det mening å snakke om «kommunikasjon» som dialogisk og nyskapende. Saken er vel snarere at forskningsskommunikasjon, som ofte er profesjonalisert og strategisk formidlet av andre enn forskerne selv, vel så ofte er enveis?

⁸⁸ Begge sitater er hentet fra Norges forskningsråd (2008c). «Program for kulturell verdsetting. Kommunikasjons- og formidlingsstrategi». KULVERs nettsider, s. 4.

⁸⁹ Norges forskningsråd (2008d). *Forskningsformidling. 2008–2012*. Forskningsrådets policy: Oslo. Jf. St.meld. nr. 20 (2004–2005), s. 124.

Oppsummering

En historisk gjennomgang av satsingene på kulturforskning fra KULT til KULVER, gir en ramme for å forstå og fortolke SAMKUL. La meg kort oppsummere noen hovedtrekk:

- I 1986 ble KULT lansert som et nasjonalt hovedinnsatsområde. Senere ble kulturforskning gradvis marginalisert både i den nasjonale forskningspolitikken og i Forskningsrådet. Lanseringen av SAMKUL i 2008 var et forsøk på å relansere humaniora eller kulturforskning som et nasjonalt hovedinnsatsområde.
- I 1990 ble Kultur- og vitenskapsdepartementet (KVD) oppløst, og dermed forsvant mye av KULTs forskningspolitiske forankring. Siden har «kultur» og «forskning» vært atskilt, slik det også er i dag med Kulturdepartementet (KUD) og Kunnskapsdepartementet (KD). Kulturforskning faller følgelig mellom to stoler i forvaltningen.
- Siden 1993 har forvaltningen av kulturforskning vært organisert både i Kulturrådet og i Forskningsrådet, noe som har resultert i uklarheter om hva kulturforskning skal være: Akademisk eller anvendt? Allmennrettet eller brukerrettet? Dannende eller instrumentell?
- Omleggingen til Norges forskningsråd i 1993 medvirket til at satsingen på kulturforskning ble redusert til et *program* snarere enn et *hovedinnsatsområde* – selv om hovedinnsatsområdet ble videreført i de politiske forskningsmeldingene i 1989 og 1993.
- Omleggingen av Norges forskningsråd i 2003 medførte at Området for kultur og samfunn (NFR-KS) ble borte. Kulturforskning mistet sin forankring også internt i Forskningsrådet og var nå bare et program i en ny divisjon.
- Virkelighetsbeskrivelsen i satsingene fra KULT til KULVER er påfallende like. Forståelsen av «kultur» derimot, gjennomgår store endringer, fra krise til konstruksjon. Samtidig endres begrepet fra å være et studieobjekt til et perspektiv eller en sektor.
- Tilsvarende endres forståelsen av formidling. KULTs visjon om «formidlende forskning» ble gradvis splittet opp i to atskilte oppgaver, samtidig som formidlingens formål gradvis endres fra å være «allmennrettet» til å bli «brukerrettet» og «forskerrettet».

Del 2: SAMKUL (2011–2015)

I Del 1 ble SAMKUL *historisert* i forlengelse av tidligere programmer for kulturforskning fra KULT til KULVER. I Del 2 blir SAMKUL *kontekstualisert* og sett i sammenheng med mer samtidige føringer og forutsetninger. Det mest sentrale er at SAMKUL ikke bare skulle være et nytt *program*, men også et nytt *hovedinnsatsområde*, slik det ble poengtert i programplanen fra 2011: «SAMKUL er et nytt område, og følgelig har ingen programmer eller aktivitet i Forskningsrådets regi hatt dette som sitt hovedmål.»⁹⁰ Vi skal derfor se nærmere på den bredere forskningspolitiske konteksten for den strategiske satsingen på SAMKUL fra omkring 2008.

Parallellen til lanseringen av KULT i 1980-åra er påfallende. Igjen var norsk forskningspolitikk organisert omkring ulike tematiske, teknologiske og strategiske prioriteringer nedfelt i de ulike forskningsmeldingene. Og akkurat som den gang var humanistisk forskning så godt som fraværende i den nasjonale forskningspolitikken. Nå var det imidlertid flere initiativ som trakk kulturforskningen i forskjellige retninger. På den ene siden KULFO (2003–2008), som dyrket et analytisk perspektiv og en akademisk orientering. På den andre siden satsingen på kulturpolitikkforskning, som i større grad pekte frem mot KULVER (2009–2012). I 2008, ved overgangen fra KULFO til KULVER, ble SAMKUL lansert som en tredje vei.

Og SAMKUL skulle være noe mer enn et program. Forskningsrådet arbeidet samtidig med nye former for tverrfaglighet, men evalueringen av Forskningsrådets store satsinger konkluderte med at det foregikk for lite samarbeid på tvers. Samtidig var det mye snakk om humaniorakrisen, og Forskningsrådet utga i 2008 en egen nasjonal strategi for humanistisk forskning. SAMKUL ble følgelig lansert i 2008 som et nytt nasjonalt hovedinnsatsområde, som skulle bidra til å styrke kulturforskning, særlig humanistisk forskning, både på samfunnsrelevante områder og i den nasjonale forskningspolitikken.

Policy

En relativt ny tendens var at forskningspolitikken i større grad var orientert mot en økonomisk forståelse av framtiden, dels inspirert av *scenario*-tenkning og *foresight*-metodikk.⁹¹ Et viktig omdreiningspunkt i denne sammenheng var overgangen på 2000-tallet fra de politiske *langtidsprogrammene* til de såkalte *perspektivmeldingene*, utgitt av Finansdepartementet i henholdsvis 2004, 2009 og 2013. Perspektivet i disse meldingene er rent økonomifaglig, og når også forskningspolitikken orienteres mot denne framtidshorisonten, får forskningen fort en instrumentell innretning. I følge Teknologirådet er meldingene ekspertbaserte og kvantitative, og fokuset er på «brutto nasjonalprodukt», ikke «brutto nasjonal livskvalitet». Usikkerhet og normative spørsmål blir i liten grad drøftet, og alternative visjoner for framtiden forsvinner. Orienteringen mot konsensus begrenser rommet for kritikk og refleksivitet. Teknologirådet har derfor, i en rapport fra 2014, beskrevet perspektivmeldingen som «en lukket, disiplinerende enighetsmaskin».⁹²

I en påfølgende undersøkelse fra 2015 har Teknologirådet sett nærmere på hvordan slike økonomiske perspektiver på framtiden blir omsatt til forskningspolitikk gjennom de såkalte «21-prosessene», som ble innledet med satsingen på olje og gass (OG21) i 2001. Dette er aktørdrevne nasjonale prosesser, initiert av ulike departementer, hvor deltakere fra forskning,

⁹⁰ Norges forskningsråd (2011a), sitert s. 21, se også s. 2.

⁹¹ Andreas Hompland, red. (1987). *Scenarier 2000: Tre fremtidsbilder av Norge*. Universitetsforlaget: Oslo.

⁹² Teknologirådet (2014). *Perspektivmeldingen – en enighetsmaskin?* Rapport: Oslo.

forvaltning, næringsliv og interesseorganisasjoner samarbeider med å utvikle felles strategier for forskning, utvikling og innovasjon for å fremme verdiskaping og utvikling på sentrale samfunnsområder. Her skapes bestemte scenarier og visjoner om framtiden, som forskningspolitikken i neste omgang skal være med å realisere, være seg innen OG21, ENERGI21, KLIMA21, MARITIM21, HAV21, BYGG21, MILJØ21, HO21 eller SKOG22. Perspektivet i disse prosessene er ekspertungt, men samtidig mer åpent enn perspektivmeldingene og med bidrag fra et bredere sett aktører. Like fullt er mandatene innskrenkende. Og det er et grunnleggende dilemma at prosessene er sektoravgrensede, noe som kan bidra til en slags «innlåsingeffekt». Teknologirådet anbefaler derfor en bredere refleksjon omkring «21-prosessenenes samfunnsansvar», noe som blant annet kan innebære å formulere andre forskningspolitiske framtider.⁹³

Hvis perspektivet i perspektivmeldingene og i 21-prosessenene er framtiden, hvilken nytte har fortiden? I følge Teknologirådet er det behov for å løfte frem andre alternative framtider, som i større grad åpner for usikkerhet, mangfold og valg. Og perspektivmeldingene unngår normative spørsmål og verdimeslige vurderinger, men hvordan skal vi da kunne velge hvilken samfunnsutvikling vi ønsker, når verken alternativene eller kunnskapsgrunnlaget finnes? 21-prosessenene er gode på koordinering og på å skape konsensus som støtte for politiske vedtak, med de sektoravgrensede prosessene har i mindre grad et samfunnsperspektiv, en forståelse av bredere sammenhenger, og de mangler et fokus på formidling og offentlig debatt. Denne «bindingen til masten» av både politikken og framtiden kan bidra til å svekke samfunnets omstillingsevne og handlingsrommet for en demokratisk teknologipolitikk.⁹⁴ Kanskje SAMKUL kan tematisert alt det som faller utenfor disse forsøkene på å forme framtiden?

Humaniorakrise

Ved etableringen av KULT i 1980-åra var det snakk om en *kulturell krise*, og humanistisk forskning ble tilskrevet en viktig samfunnsrolle ved å skulle bidra til *kulturell fornying* og *kulturell bevisstgjøring*. På 2000-tallet var det snarere snakk om *humaniorakrise*, og krav om fornying og omstilling kom fra flere hold. Kriseretorikken var altså på ingen måte ny, og i 1980-åra var den humanistiske forskningens fravær i forskningspolitikken en viktig årsak for etableringen av KULT. Tidlig på 2000-tallet ble imidlertid humaniora igjen stadig mer marginalisert. Forskningsrådets nye virkemidler fra 2003, som store programmer og ordninger som Sentre for fremragende forskning (SFF) og innovasjon (SFI), ble av mange betraktet som lite velegnet for humanistisk forskning. Det nye resultatbaserte finansieringssystemet som ble innført i 2004, ble oppfattet som en trussel både fordi norsk språk (angivelig) kom dårlig ut og fordi formidling ikke ble belønnet. Den bredere forskningspolitiske dreiningen fra «kultur» til «innovasjon» bidro til ytterligere misnøye blant humanister, samtidig som orienteringen mot internasjonalisering og innhenting av EU-midler ikke ga mange muligheter for humanistisk forskning. Sist, men ikke minst: I Stortingsmelding nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning* var humanistisk forskning og humanistiske perspektiver så godt som fraværende.

Til tross for mye kritikk og klaging fra humanistene, fantes det også ansatser til en mer konstruktiv debatt. Petter Aaslestad – professor i litteraturvitenskap, dekan ved HF-fakultetet ved NTNU fra 1999 til 2005, samt leder for Nasjonalt fakultetsmøte for historisk-filosofiske fag – fremsto som en «nasjonal strateg» for humanistisk forskning og var blant dem som tok til orde for å «modernisere humaniora».⁹⁵ Daværende statsråd Kristin Clemet stilte seg positiv til disse initiativene og innledet en dialog med de humanistiske fagmiljøene, og etter

⁹³ Teknologirådet (2015). *21-prosessenenes samfunnsansvar*. Rapport: Oslo.

⁹⁴ Jf. Francis Sejersted (1998). *Teknologipolitikk*. Universitetsforlaget: Oslo.

⁹⁵ Randi Søggen (2006). «Å modernisere humaniora». *Forskningspolitikk* nr. 1, s. 6–7.

regjeringsskiftet i 2005 ga påtroppende statsråd Øystein Djupedal Forskningsrådet i oppdrag å utarbeide en nasjonal strategi for humanistisk forskning. Petter Aaslestad, som også ledet Fagkomiteen for humanistisk forskning i Forskningsrådet, var sentral i arbeidet, og strategien ble lansert i april 2008.⁹⁶

Strategien for *Humanistisk forskning* handlet i høy grad om å fornye humaniora. Formålet var å «bidra mer, eller på nye måter». Fire momenter kan trekkes frem: For det første ble fokuset for den humanistiske forskningen dreid fra fortiden til samtiden og framtiden, knyttet til et begrep om *beredskap*: «For å møte disse og andre endringsprosesser er samfunnet avhengig av en bred humanistisk kunnskapsbase – som beredskap i møtet med kulturell endring». For det andre ble forskningen knyttet opp mot *samfunnsrelevans*: «Et mulig virkemiddel er en satsing på humanistisk forskning gjennom et omfattende forskningsprogram med vekt på samfunnsrelevans». For det tredje ble relevansen knyttet til *tverrfaglighet*: «Forskningsrådet bør styrke sine mekanismer for å sikre bredere perspektiver og større grad av tverrfaglighet i store satsinger.» Og for det fjerde ble tverrfagligheten knyttet til *innovasjon* i både samfunns- og næringsliv: «Det er nettopp ved å integrere humanistiske perspektiver i sosial og teknologisk innovasjon at samfunnet kan få nytte av den humanistiske forskningen.» Strategien munnet blant annet ut i et forslag om at det «bør arbeides for å etablere et større sektorfinansiert samfunnsrelevant program med vekt på humanistiske perspektiver» – en formulering som jo peker frem mot SAMKUL.⁹⁷

Mange humanistiske forskere var positive til denne konstruktive strategien, som forsøkte å løfte diskusjonen om humaniora ut av en klage- og krisementaltitet. Også andre forskere forsøkte å formulere nyskapende visjoner om «humanioras kraft» eller «humanioras framtid» med vekt på samfunnsrelevans og tverrfaglighet.⁹⁸ Andre igjen var mer kritisk til den store endringsviljen og dreiningen mot teknovitenskap, næringsliv og innovasjon, som ble oppfattet som snever instrumentalisme. Samfunnet kunne ha nytte av humanistisk forskning også på andre måter og ikke-instrumentelle måter, ble det poengtert.⁹⁹ Den nasjonale strategien for humanistisk forskning var uansett et viktig premiss for lanseringen av SAMKUL i 2008, og den ble eksplisitt trukket frem som en begrunnelse for satsingen. Samtidig var det et åpent spørsmål om SAMKUL ville bidra til å styrke, eller snarere til å endre, humanioras relevans og legitimitet?

Ny tverrfaglighet

Ved etableringen av KULT i 1980-åra var det ingen insistering på tverrfaglighet. Samfunnsrelevansen lå i dreiningen av kulturforskningen mot nye tematiske områder, samt i formidlingen til et bredt publikum: «Ved å trekke historisk kunnskap inn i samtidsanalysen og -forståelsen, vil forskningen kunne søke nye veier for å vinne bedre innsikt i hva som står på spill i den kulturelle utviklingen vi står oppe i.»¹⁰⁰ I de senere satsingene på kulturforskning ble tverrfaglighet gradvis løftet frem, men i en rekke forskjellige betydninger. For eksempel i programplanen til KULFO fra 2003 ble tverrfaglighet forstått på mange måter, være seg som samarbeid mellom ulike humanistiske fag, mellom humaniora og mer samfunnsvitenskapelige

⁹⁶ Petter Aaslestad (2008). «Endelig: En strategi!». *Aftenposten* 1. oktober.

⁹⁷ Norges forskningsråd (2008e). *Nasjonal strategi for humanistisk forskning*. Forskningsrådets strategi: Oslo, sitert s. 5, 16, 18, 17, samt s. 18.

⁹⁸ Kristin Asdal m.fl. (2008). *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Universitetsforlaget: Oslo; Helge Jordheim m.fl. (2008). *Humaniora. En innføring*. Universitetsforlaget: Oslo.

⁹⁹ Torill Moi (2011). «Hvordan skal vi forsvare humaniora? Perspektiver fra USA». *Nytt Norsk Tidsskrift* 28, 3, s. 273–283.

¹⁰⁰ Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1990), s. 24.

tilnærminger, eller i form av «tverrfaglige, komparative og historisk orienterte prosjekter.»¹⁰¹ Tverrfaglighet handlet ikke primært om å utvikle nye former for eksperimentering og teoretisk dristighet, som gikk på tvers av etablerte grenser mellom fag og fakulteter. Det handlet om å utvide både det tematiske området og det kulturanalytiske perspektivet, samt å styrke tverrfaglighet i form av samarbeids- og nettverkstiltak, internasjonalisering, forskningsformidling og vitenskapelig publisering. Faglighet var en forutsetning for tverrfaglighet.

Tidlig på 2000-tallet ble det imidlertid artikulert en *ny* form for tverrfaglighet knyttet til teknovitenskap og innovasjon. Kort sagt innebar det at humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning i større grad ble legitimert gjennom sitt bidrag til verdiskapning og store satsinger innen samfunns- og næringsliv. I Stortingsmelding nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning*, ble det således skilt mellom to typer tverrfaglighet innenfor henholdsvis «Modus 1» og «Modus 2». Modus 1-forskningen utgjorde tradisjonell grunnforskning, knyttet til universitetene og disiplinene, «eventuelt med tverrfaglig samarbeid mellom disiplinene.» Modus 2-forskningen var mer styrt og anvendt, basert på forhandling mellom ulike interesseparter, noe som innebærer «noe mer enn tverrfaglig samarbeid.»¹⁰² Hvilke konsekvenser fikk denne nye tverrfagligheten for samfunnsvitenskap og humanistisk forskning?

På den ene siden ble «kultur» mer relevant for forståelsen av «natur». Ved å trekke humanistiske og samfunnsvitenskapelige perspektiver inn i den strategiske utviklingen av de store teknologidrevne programmene, fikk disse fagene større betydning og innflytelse overfor mer instrumentelle og teknovitenskapelige fagområder. I forskningspolitikken kom dette til uttrykk gjennom utviklingen av såkalt *foresight*-metodikk eller framtidforskning – etter forslag fra den nederlandske *Technopolis*-gruppen i forbindelse med evalueringen av Norges forskningsråd tidlig på 2000-tallet. I Forskningsrådet ble denne tilnærmingen lagt til grunn for fem *foresight*-prosjekter innenfor teknologiområder som energi, havbruk, bioteknologi, og materialvitenskap og IKT, og erfaringene fra dette arbeidet ble oppsummert i rapporten *Trenger vi nye former for tverrfaglighet og samspill?* (2006): «Rapporten fokuserer på to temaer som er relevante for alle fem satsingsområder: *den nye tverrfagligheten* og *samspillet mellom forskning, teknologi og samfunn.*»¹⁰³ Flere viktige momenter blir her løftet frem, blant annet kompleksitet, risiko, usikkerhet og prinsippet om føre-var. Det ble poengtert at det var viktig å utfordre den instrumentelle orienteringen innenfor de store teknologiområdene, samt at Forskningsrådet måtte bidra til å «styrke forskningens kulturelle samfunnsfunksjon.»¹⁰⁴ Dette peker kanskje frem mot formuleringen av SAMKUL som et supplerende perspektiv til den mer instrumentelle og teknovitenskapelige utviklingen?

På den andre siden er det viktig å fastholde at både utgangspunktet og begrensningen i denne *nye* tverrfagligheten ligger i målet om at humaniora og samfunnsfag skal bidra til en «samfunnsmessig robust teknologiutvikling».¹⁰⁵ «Kultur» blir fort redusert til et perspektiv på «natur», mens humanioras legitimitet kun forstås instrumentelt knyttet til rollen som «støttefag» eller «hjelpovitenskap» for utviklingen innenfor naturvitenskap, medisin, økonomi og teknologi. Strategisk sett er det en tilnærming til kulturforskning som er godt tilpasset en nasjonal forskningspolitikk dominert av teknologiske innsatsområder og økonomisk innovasjon i tråd med de tidligere nevnte 21-prosessene. Samtidig, med orienteringen mot teknovitenskap og *foresight*-metodikk, løftes fokuset fort bort fra fortiden og samtiden og inn

¹⁰¹ Norges forskningsråd (2003b), s. 8.

¹⁰² St.meld. nr. 20 (2004–2005), s. 148.

¹⁰³ Norges forskningsråd (2006b). *Trenger vi nye former for tverrfaglighet og samspill?* En forskningspolitisk kommentar til fem foresight-prosjekter: Oslo.

¹⁰⁴ Norges forskningsråd (2006b), s. 35.

¹⁰⁵ Norges forskningsråd (2006b), s. 9.

i framtiden. Legitimeringen av humaniora ligger ikke lenger i formidling til samtiden, men snarere i å styrke framtidberedskapen.¹⁰⁶

Poenget er at tverrfaglighet kan innebære mye forskjellig for humanistisk forskning. Tradisjonelt har jo *humanistisk forskning* vært orientert mot historien, og ulike fag som språkvitenskap og arkeologi eller antropologi kan berike hverandre gjensidig i studiet av fortiden. Nye krav om *samfunnsrelevans* inviterer til mer omfattende samarbeid med samfunnsvitenskapelige fag orientert mot aktuelle problemstillinger i samtiden. Den nye *tverrfagligheten* er mer direkte knyttet til teknovitenskap, innrettet mot den nasjonale forskningspolitikken for framtiden. Det er liten tvil om at det er denne tredje og teknovitenskapelige tilnærmingen til tverrfaglighet som er mest dominerende i dag. Og det spørs om ikke humanistisk forskning – i en blanding av fortvilelse og overmøt – trekkes baklengs inn i framtiden?

Store programmer

Gitt at legitimeringen av humanistisk forskning i stadig større grad blir knyttet til tverrfaglighet, kan det være nyttig å se nærmere på hvordan dette samspillet fungerer i praksis. På et overordnet nasjonalt nivå er det liten tvil om at humanistisk forskning er fraværende både i de politiske forskningsmeldingene og i 21 prosessene. Også internt i Forskningsrådet har samspillet vært ganske fraværende. Etter omorganiseringen i 2003 ble det opprettet sju såkalte «Store programmer» i Forskningsrådet, som skulle støtte opp om nasjonale forskningspolitiske og sektorpolitiske prioriteringer: FUGE, HAVBRUK, NANOMAT, NORDKLIMA, PETROMAKS, RENENERGI og VERDIKT. Alle disse store programmene ble samlet i en ny Divisjonen for store satsinger (SATS), og de skulle favne både grunnforskning, anvendt forskning og innovasjon. Når KULFO samtidig ble lagt til Divisjon for vitenskap (VIT), som hadde hovedansvaret for langsiktig grunnforskning, var vilkårene for tverrfaglig samarbeid følgelig ikke optimale. Samarbeid på tvers ble sikkert ikke noe lettere i de kommende årene heller, etter at SATS-divisjonen i 2011 ble delt i henholdsvis Divisjon for samfunn og helse (SAH) og Divisjon for energi, ressurser og miljø (ERM).

I september 2008 ble det oppnevnt et skandinavisk ekspertpanel som skulle foreta en midtveisevaluering av Forskningsrådets store programmer, og rapporten *SATS på forandring* forelå i mars 2009.¹⁰⁷ Hoveddelen av rapporten omhandlet selvsagt de sju store programmene, men panelet kom også inn på samspill og tverrfaglighet, herunder samfunnsvitenskap og humaniora. Det ble vist eksplisitt til Forskningsrådets nasjonale strategi for *Humanistisk forskning* (2008), samt til den ovennevnte rapporten *Trenger vi nye former for tverrfaglighet og samspill?* (2006), hvor det jo ble fremhevet at disse fagenes kunne bidra til «en samfunnsmessig robust teknologiutvikling» og belyse «forskningens kulturelle samfunnsfunksjon». Så hvordan fungerte det tverrfaglige samarbeidet i praksis?

Konklusjonen var ganske nedslående: «Generelt sett synes integrering av samfunnsvitenskap og humaniora i liten grad å ha lyktes». En gjennomgang av programporteføljen til de store programmene i november 2008 (tabell 5.1) viste at andelen prosjekter var lav både for samfunnsvitenskap (5,4 prosent) og humaniora (0,4 prosent). Et annet viktig funn var at de forskerne som faktisk hadde vært involvert, «har funnet dette givende og lærerikt» og «synes positive til å bidra», men i praksis var det vanskelig for samfunnsvitere og humanister å få tilslag på sine søknader. Riktignok var krav om tverr- og flerfaglighet inkludert i mandatene, men de var ikke tydelige og hadde liten effekt på

¹⁰⁶ Norges forskningsråd (2006b), s. 33.

¹⁰⁷ Norges forskningsråd (2009c). *SATS på forandring*. Midtveisevaluering av Store programmer: Oslo.

tildelingene: «Generelt sett har ikke den egenverdi som samfunnsvitenskap og humaniora kan ha, funnet sin plass i Store programmer.»¹⁰⁸ Anbefalingen var derfor entydig:

På brede samfunnsområder som de Nasjonale prioriteringene dekker, må både integrering av samfunnsvitenskap og humaniora, samt involvering av disse disiplinene på egne premisser, sikres. Det må stilles tydelig krav til dette i programmenes mandater, i sammensetningen av programstyrene og i valg av fageksperter (paneler) som behandler søknader. Det kan også være aktuelt med egne incentiver og mekanismer for å inkludere samfunnsvitenskap og humaniora mer systematisk i de Nasjonale prioriteringene og i Store programmer, eksempelvis egne øremerkete midler.¹⁰⁹

Hovedansvaret for integreringen av samfunnsvitenskap og humaniora ble altså plassert i de nasjonale prioriteringene og de store programmene. Samtidig ble SAMKUL lansert som et eget incentiv for å styrke forskning på samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger. De strategiske ambisjonene med SAMKUL var altså store. Spørsmålet er om de var for store?

Forskningsrådets strategi

SAMKUL ble introdusert for første gang på en konferanse om «Kritisk kulturforskning – dannelse og praksis», 22.–23. mai 2008, som markerte avslutningen for KULFO og samtidig oppstarten av KULVER. I åpningsforedraget snakket Forskningsrådets direktør, Arvid Hallén, om «Kulturforskning og samfunnsutvikling – fra KULT til KULVER».¹¹⁰ Han skisserte de mange satsingene på kulturforskning siden KULT i 1986 og poengterte at situasjonen den gang ikke var så ulik situasjonen i 2008.

Når det lyktes så godt den gang, fortsatte Hallén, skyltes det ikke minst at ledende forskningspolitikere og politikere så behovet for en slik satsing: «Personlig er jeg ikke i tvil om at Francis Sejersted var helt sentral. Hans vitenskapshistoriske forståelse og tenkning rundt både forskningens instrumentelle og dens mer allmenndannende karakter som kultur, var utslagsgivende.» Fortsettelsen av talen til Hallén taler best for seg selv:

Sejersted har flere steder skrevet godt og interessant om vitenskapens begrunnelse som samfunnsinstitusjon. Han har særlig vært opptatt av hvordan den voldsomme kraft vitenskapen fikk i etterkrigstiden instrumentelt omdefinerte vitenskapens begrunnelse og endret synet på hvilke vitenskaper som var nyttige.

I denne situasjonen var det skillet mellom anvendt og grunnforskning ble konstruert, et relativt nytt skille. Som mange begreppskiller, er dette også lett å kritisere. Derfor er det lettest å forstå hensiktsmessigheten når man ser i hvilken situasjon det oppsto: Det skulle bidra til å skjerme en del av forskningen fra å bli invadert av kortsiktige nyttekrav.

Gjennom et begrep om grunnforskning fikk denne forskningen leve sitt liv på universitetene, noe isolert fra samfunnet ellers. Forståelsen – og selvforståelsen – om elfenbenstårnet vokste fram. Denne ferden – og denne selvforståelsen – var vel også den humanistiske forskning med på, selv om det var minst like uhenksom for denne som for andre vitenskaper.

Midt på 80-tallet ønsket Sejersted og andre rett og slett å trekke kulturfagene ut av en forskningspolitisk isolasjon og samtidig få fram at fagene hadde samfunnsrelevans, ikke

¹⁰⁸ Norges forskningsråd (2009c), s. 34–37.

¹⁰⁹ Norges forskningsråd (2009c), s. 49.

¹¹⁰ Arvid Hallén (2008). «Kulturforskning og samfunnsutvikling – fra KULT til KULVER». KULFOs nettsider.

snevert instrumentelt i forhold til samfunnets økonomiske verdiskaping, men ved å gi mening i et bredt samspill med samfunnet.

For å synliggjøre denne forskningens bidrag til samfunnet fikk vi den store vekten på formidling i det første KULT-programmet.

I ettertid kunne svært mange påpeke at organiseringen i et forskningsprogram hadde fungert positivt og bidratt til å utvikle nye arbeidsformer i forskningen.¹¹¹

I 2008 var det ingen ledende forskningspolitikere eller politikere av Sejersteds eller Langslets kaliber, som med samme tyngde kunne artikulere verdien av humanistisk forskning. Initiativet til SAMKUL kom da heller ikke fra den politiske ledelsen i departementet – eller fra de humanistiske forskningsmiljøene – men fra ledelsen i Forskningsrådet. Hallén fastholdt behovet for å «bedre forståelsen av de kulturelle forutsetningene for samfunnsutviklingen og hvordan disse legger premisser for utvikling på ulike samfunnsområder.» Den strategiske ambisjonen var å løfte frem «*Kulturelle forutsetninger for samfunnsutviklingen*» som et nasjonalt hovedinnsatsområde.¹¹²

Betydningen av humanistisk forskning ble fremhevet, ikke minst på grunn av fraværet i forskningsmeldingen fra 2005, *Vilje forskning*: «Meldingen var ambisiøs og satte høye mål for norsk forskning. Men på ett område var den svak. Den humanistiske forskningen var lite synlig.» Den sterke betoningen av nærings- og samfunnsnytte hadde som konsekvens «at svært viktige kunnskapsområder falt ut av det forskningspolitiske synsfeltet.» Men også de humanistiske forskningsmiljøene fikk sin del av kritikken: «Forskningspolitisk har de humanistiske fagmiljøene opplagt vært relativt passive. Kanskje kunne man gjennom forskningen mer aktivt ha bidratt? Jeg tror det», oppsummerte Hallén. Den nye strategien for humanistisk forskning ble derfor løftet frem som et viktig utgangspunkt, men også den var preget av en instrumentell innretning. Hallén trakk derfor frem *kulturargumentet* som en annen og supplerende legitimering for humanistisk forskning: «Men det er – i Sejersteds ånd – også viktig stadig å fremholde og minne om de begrunnelsene som ikke, snevert sett, er instrumentelle.»¹¹³

Hallén skisserte også hovedlinjene i den nye satsingen med vekt på tverrfaglighet og samfunnsrelevans: «Hovedsiktemålet skal være å forstå sosiokulturelle utviklingsprosesser, historisk over tid og i samtiden på tvers av regioner og landegrenser. Det skal dreie seg om kulturforskning i bred forstand.» Ett eksempel som ble trukket frem var «miljø og klimaendringer» og behovet for felles, bærekraftige løsninger. Et annet eksempel var «internasjonal sikkerhet og konflikthåndtering». Han understreket at humanistisk forskning skulle stå sentralt, samtidig som tverrfaglig samspill var nødvendig for å etablere forbindelseslinjer til kunnskapsutvikling og verdiskaping på flere samfunnsområder.¹¹⁴

Etter denne talen på konferansen 22. mai 2008, som skulle markere overgangen fra KULFO til KULVER, ble nok oppmerksomheten i salen snarere rettet mot den kommende satsingen på SAMKUL som et nytt nasjonalt hovedinnsatsområde.

Formelt sett ble SAMKUL først presentert i Forskningsrådets nye strategi for 2009–2012, *I front for forskningen*, som ble vedtatt i desember 2008. Strategien fulgte i stor grad de tematiske og teknologiske prioriteringene i forskningsmeldingen fra 2005, men i tillegg gikk altså Forskningsrådet inn for at *samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger* skulle gjøres til et nytt nasjonalt hovedinnsatsområde.¹¹⁵ SAMKUL ble også løftet frem i Forskningsrådets

¹¹¹ Hallén (2008).

¹¹² Hallén (2008).

¹¹³ Hallén (2008).

¹¹⁴ Hallén (2008).

¹¹⁵ Norges forskningsråd (2009c); St.meld. nr. 20 (2004–2005), s. 26–31.

innspill til den nye forskningsmeldingen i 2008. Her ble det poengtert at «forslaget om nytt hovedinnsatsområde fikk meget stor tilslutning i høringsinnspillene til Forskningsrådets nye strategi», samt at den forrige forskningsmeldingen «ble vurdert som for svak i forhold til humanistisk forskning.» I innspillet skisseres først selve *samfunnsutviklingen*, og dernest selve formålet knyttet til å fortolke, forstå og forklare de *kulturelle forutsetningene* for denne utviklingen:

Hovedinnsatsområdet omfatter med andre ord studier og analyser av de kulturelle forutsetningene for samfunnsutviklingen, spesielt de historiske, språklige, estetiske og etiske dimensjonene, som er med på å danne folks holdninger, mentaliteter og idékomplekser.¹¹⁶

Fire områder ble skissert: 1) *Språk, kommunikasjon og medier*, 2) *Individ og fellesskap*, 3) *Mangfold og urbanisering* og 4) *Omgivelser – arkitektur, design og kunst*. Tematisk peker altså skissen i flere retninger, og tanken er tilsynelatende at det nye hovedinnsatsområdet skulle inkludere nesten alt. Alle elementer har jo kulturelle forutsetninger, som følgelig kan være gjenstand for humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning. Det ligger ingen spesielle føringer teoretisk eller metodisk, samtidig som «kulturelle» er knyttet til «forutsetninger», noe som eksplisitt innebærer «et tydelig historisk perspektiv».¹¹⁷

Svært lite av dette innspillet nådde gjennom i Stoltenberg II-regjeringens Stortingsmelding nr. 30 (2008–2009) *Klima for forskning*. Løsrevet fra de mer overordnede målene for norsk forskning, ble SAMKUL kun sporadisk omtalt under overskriften «Velferdsforskningen» – som snarere omhandlet de handlingsrettete programmene for *Utdanningsforskning* (Utdanning2020) og *Velferd, arbeidsliv og migrasjon* (VAM). Satsingen på SAMKUL fikk følgelig lite feste i den nasjonale forskningspolitikken, og ansvaret for den grunnleggende forskningen ble henvist til institusjonene: «Forskning om samfunnets grunnleggende forutsetninger skjer i hovedsak i fagmiljøer på universiteter, høgskoler og institutter.»¹¹⁸

Dermed var det opp til Forskningsrådet selv å realisere SAMKUL i tråd med sin nye strategi og den sporadiske, men likevel betydningsfulle, omtalen i forskningsmeldingen. I oversikten over Forskningsrådets *Tematiske prioriteringer 2006–2009* ble således SAMKUL løftet frem som et nasjonalt hovedinnsatsområde på lik linje med de andre målområdene som Energi, Klima, Hav, Mat, Helse, Velferd, IKT, bioteknologi og Nanoteknologi/nye materialer.¹¹⁹ Parallelt iverksatte Forskningsrådet en egen porteføljeanalyse for å kartlegge omfanget av forskning som var SAMKUL-relevant: Her inngikk ikke bare det nye KULVER-programmet (2008–2012), men også *Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner* (2005–2010), *Kjønnsforskningsprogrammet* (2008–2012), samt deler av *Miljø 2015* og *Arbeidslivsprogrammet*. Det meste av den SAMKUL-relevante forskningen foregikk like fullt innenfor ikke-tematiske satsinger (FRIHUMSAM). Med henvisning til denne pågående aktivitet fremgikk det at Forskningsrådet i 2008 finansierte hele 115 prosjekter innen området med en samlet bevilgning på 109 mill. kr, mens totalinnsatsen i 2009 var økt til 119 mill. kr. Mesteparten av aktiviteten var grunnforskning, samfunnsvitenskap var det klart største fagområdet, og Kunnskapsdepartementet den største bidragsyteren. Ved nærmere ettersyn fremgikk det likevel at mesteparten av forskningen ikke var av *stor* relevans for området,

¹¹⁶ Norges forskningsråd (2008f), s. 3.

¹¹⁷ Norges forskningsråd (2008f), s. 1.

¹¹⁸ St.meld. nr. 30 (2008–2009) *Klima for forskning*. Kunnskapsdepartementet: Oslo, s. 48.

¹¹⁹ Norges forskningsråd (2010a). *Tematiske prioriteringer, 2006–2009*. Oslo, s. 57–61.

omkring 75 prosent av prosjektene hadde *mindre* relevans – noe som kanskje ikke er så rart, da området jo ble etablert etter at disse prosjektene var initiert.¹²⁰

Den strategiske ambisjonen til Forskningsrådet var tydelig. SAMKUL var et viktig innsatsområde, og det foregikk allerede mye forskning, men aktiviteten var ikke tilstrekkelig spisset og følgelig av mindre relevans. Forskningsrådet ville derfor lansere et eget SAMKUL-program med «større grad av fokusering rundt kjerneområdene for feltet.» Ikke minst ville dette være et sentralt virkemiddel «for å få trukket relevante forskningsmiljøer innenfor humaniora sterkere inn mot forskningsområdet.»¹²¹ Også i Forskningsrådets budsjettforslag for 2011 ble SAMKUL trukket frem – både som program og som innsatsområde. Mer konkret ble det nye forskningsprogrammet for perioden 2011–2016 omtalt som «Kultur, kunnskap, mening», og satsingen på SAMKUL ble plassert under overskriften «Humaniora».¹²²

Paradoksalt nok er det altså fra Forskningsrådets øverste ledelse og overordnede strategiske nivå at denne ikke-instrumentelle legitimeringen av humanistisk forskning tydeligst blir artikulert – i forlengelse av tradisjonen fra KULT. Det er liten tvil om at Hallén ved lanseringen av SAMKUL i 2008 reartikulerte mye av den bredere strategiske refleksjonen som forsvant da Forskningsrådets område for kultur og samfunn (NFR-KS), hvor han jo selv var leder, ble avvirket ved omorganiseringen i 2003.

Ett sentralt spørsmål er hva som skjer når disse strategiske ambisjonene skal oversettes til faglige perspektiver i SAMKULs programplan? Et annet spørsmål er om Forskningsrådet med sin nåværende organisering evner å realisere SAMKUL som nasjonalt hovedinnsatsområde?

Programplan

I juni 2010 arrangerte Norges forskningsråd et seminar med omkring 30 inviterte forskere for å få innspill om programmets innretning.¹²³ På bakgrunn av ulike innspill ble det i løpet av høsten utarbeidet en faglig plattform for SAMKUL, som ble godkjent av styret i Divisjon for vitenskap (DSV 76/2010). I februar 2011 ble det oppnevnt et planutvalg, som med utgangspunkt i den faglige plattformen skulle utarbeide selve programplanen til SAMKUL. Petter Aaslestad ble valgt som leder av programutvalget, og han ble også valgt som leder da selve programstyret for SAMKUL ble oppnevnt i august 2011. I januar 2013 overtok Dag Elgesem som leder, da Aaslestad ble valgt til leder av Forskerforbundet.

I programplanen fremgår det at SAMKUL delvis hadde sin bakgrunn i *Nasjonal strategi for humanistisk forskning* (2008). Her fremkommer det også tydelig at humaniora var sentralt: «Et utgangspunkt for SAMKUL er at det særlig innenfor humaniora finnes kunnskap og perspektiver som kan utvide forståelsen av samfunnsutviklingen og dens kulturelle forutsetninger.»¹²⁴ Også på åpningskonferansen til SAMKUL på Ingeniørenes hus 29. februar 2012, var temaet «Humanioras plass og plikt». Det er derfor liten tvil om at SAMKUL ble oppfattet som en strategisk satsing på humanistisk forskning – med vekt på samfunnsrelevans og tverrfaglighet.

SAMKUL ble også knyttet eksplisitt til evalueringen *SATS på forandring* (2009): «SAMKUL-perspektiver bør kunne trekkes inn i de store programmene, både gjennom å bidra med konkret kunnskap og ved å problematisere de teknologiske og naturvitenskapelige

¹²⁰ Norges forskningsråd (2010a), s. 60.

¹²¹ Norges forskningsråd (2010a), s. 61.

¹²² Norges forskningsråd (2010b). *Budsjettforslag 2011*. Oslo, s. 34, s. 48–49.

¹²³ For ordens skyld: Jeg holdt selv et innlegg her om «De to kulturer» i en tematisk bolk om «Kunnskap og dannelse».

¹²⁴ Norges forskningsråd (2011a), sitert s. 4 og 2.

kunnskapshegemoniene på disse viktige samfunnsområdene». ¹²⁵ Programstyret skulle derfor legge opp til strategier og samarbeid med de store programmene, for eksempel PETROMAKS, VERDIKT, NORDKLIMA og HAVBRUK. Tanken var tilsynelatende at SAMKUL og de store programmer kunne berike hverandre gjensidig: «Et slikt samarbeid bringer også SAMKUL nærmere Forskningsmeldingen og dens prioriteringer, som er knyttet til de store globale utfordringene». ¹²⁶

SAMKUL sto følgelig i et spenn mellom å være et humanistisk og ikke-instrumentelt perspektiv i VIT-divisjonen, samtidig som satsingen skulle knyttes tett opp mot de mer instrumentelle programmene og nasjonale prioriteringene i SATS-divisjonen. Dette kommer kanskje best til uttrykk i beskrivelsen av programmets *samfunnsrelevans*. Noen steder er det snakk om å dreie forskningen mot «særlig samfunnsrelevante områder», mens det andre steder blir betonet at forskningen skal være relevant for ulike brukere og interessenter, inkludert «politikkutforming innenfor departementenes brede sektoransvar». Dette harmonerer for så vidt godt med den noe diffuse formuleringen av «grunnleggende forskning – og samfunnsrelevans», på tvers av kvalitet og relevans: «SAMKUL ønsker ikke å overdrive skillet mellom grunnleggende forskning og anvendt eller handlingsrettet forskning.» Dermed får satsingen en meget bred og ambisiøs formulering av samfunnsrelevans:

SAMKUL skal være samfunnsrelevant i den forstand at de grunnleggende forståelsene, fortolkningene og forklaringene av de kulturelle forutsetningene som framskaffes vil være fruktbare og nyttige for politikkutvikling på en lang rekke områder, så vel som for det offentlige ordskiftet som samfunnsmessige veivalg. ¹²⁷

SAMKULs programstyre fikk altså en utfordrende oppgave, da de skulle oversette disse strategiske ambisjonene til forskningsbaserte perspektiver. Igjen er parallellen til KULT relevant, spesielt når det gjelder arbeidet med handlingsplanen som først forelå i oktober 1988, og som måtte balansere politiske signaler med faglig og teoretisk refleksjon. Gjennomgangen i Del 1, Fra KULT til KULVER, viste også at det har vært en stadig veksling mellom å definere kulturforskning som henholdsvis *perspektiv*, *område* eller *sektor*. SAMKUL er ikke så mye et *enten-eller*, som det er et *både-og*. SAMKULs programplan lanserer nemlig både et *perspektiv* og et sett av *prioriterte* tematiske områder.

Det grunnleggende spørsmålet er like fullt hva som i programplanen egentlig menes med «samfunnsutviklingen» og dens «kulturelle forutsetninger»? Jeg vil i fortsettelsen forsøke å identifisere fire *diskursive dreininger* jeg mener finner sted fra 2008 til 2011 i oversettelsen fra det strategiske utgangspunktet til den endelige programplanen. De fire dreiningene er knyttet til forståelsen av henholdsvis *samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger*, de *teoretiske* og *tematiske* føringene, samt dreiningen mot *teknovitenskap* og ny tverrfaglighet.

Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger

Umiddelbart er det ikke helt klart hva de sentrale begrepene «samfunnsutviklingen» og «kulturelle forutsetninger» faktisk referer til. Opprinnelig ble jo satsingen lansert motsatt, som «Kulturelle forutsetninger for samfunnsutviklingen». Utviklingen av dagens samfunn var utgangspunktet, og de kulturelle forutsetningene lå liksom forutfor – både i tid og rom:

¹²⁵ Norges forskningsråd (2011a), s. 19.

¹²⁶ Norges forskningsråd (2011a), s. 20.

¹²⁷ Norges forskningsråd (2011a), s. 12–13.

«Hovedsiktemålet skal være å forstå sosiokulturelle utviklingsprosesser, historisk over tid og i samtiden på tvers av regioner og landegrenser.»¹²⁸ Også i Forskningsrådets innspill til forskningsmeldingen i 2008 var fokuset på «Samfunnsutvikling og kulturelle forutsetninger», samt «de samfunnsutfordringene vi ser i dag».¹²⁹ Med andre ord: Fortiden var viktig for nåtiden. Og formålet var knyttet til viktige samfunnsmessige veivalg og politiske beslutninger i dag.

I den endelige SAMKUL-planen fra 2011 er fokuset noe annerledes. Dagens «samfunnsutfordringer» er mer fremtredende, samtidig som «samfunnsutviklingen» i større grad peker inn i framtiden, slik det fremgår av det nye hovedmålet: «SAMKUL skal bidra med forskningsbasert kunnskap om de kulturelle forutsetningene for dagens samfunnsformasjon og den videre samfunnsutviklingen.» Utgangspunktet er nåtiden, og blikket er vendt mot framtiden. Dette harmonerer da også med det nye formålet: «Forskningen skal bidra til å styrke og utvide kunnskapsbasen for å stå bedre rustet til å møte dagens og morgendagens store samfunnsutfordringer.» Fokus forskyves på en måte fra *samfunnsutviklingen* til de store *samfunnsutfordringene*, samtidig som formålet ikke bare knyttes til nåtidige *beslutninger*, men til *beredskap* for framtiden. Forskningen skal gjøre samfunnet «bedre beredt» slik at vi kan «stå bedre rustet» til «å ta i tu med dagens og morgendagens utfordringer.»¹³⁰

Fokuset på framtiden og betydningen av beredskap har vært sentralt i en rekke nyere forskningspolitiske dokumenter, fra rapporten om ny tverrfaglighet og *foresight*-studier (2006) til den nye strategien for humanistisk forskning (2008). Senere har det vært lansert som et bærende begrep i den Fritt Ord-finansierte rapporten *Hva skal vi med humaniora?* (2012). Det er uklart i hvilken grad det finnes tilsvarende faglige begrunnelser for en slik dreining av SAMKUL? Å forske på fortiden og samfunnsutviklingen med relevans for samtiden, både for det offentlige ordskiftet og for politikkutforming, er noe ganske annet enn å studere framtidige utfordringer og kriser med tanke på å påvirke politikkutforming og samfunnsutviklingen. Denne dreiningen har store konsekvenser for forståelsen av selve studieobjektet og for satsingens innretning og tidsdimensjon, men også for samspillet mellom forskning og politikk mer generelt.

Teoretiske perspektiver

Den andre diskursive dreiningen skjer ved innføringen av et bestemt *perspektiv* (kap. 4.1). Opprinnelig, da SAMKUL ble lansert i 2008, handlet det om «humanistisk forskning» og «kulturforskning i bred forstand»: «Det er derfor naturlig at den humanistiske forskningen vil måtte utgjøre en kjerne i denne nye satsingen.» Samtidig ble det lagt vekt på tverrfaglighet i tradisjonell forstand: «Forskningsrådet ønsker å etablere forbindelseslinjer fra den humanistiske forskningen til kunnskapsutvikling og verdiskaping på flere samfunnsområder.»¹³¹ Tilsvarende i innspillet til forskningsmeldingen i 2008 hvor det ikke angis noen teoretiske føringer utover «humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning», samt en sterkere betoning av «Humanvitenskapene» og «et tydelig historisk perspektiv».¹³²

I SAMKULs programplan, derimot, knyttes satsingen opp mot et helt nytt og teoretisk informert *perspektiv*, som består av to adskilte komponenter: «Kultur som forutsetning» og «Endring og kontinuitet, brudd og treghet». De har begge det til felles, at de innfører et nytt

¹²⁸ Hallén (2008), s. 5.

¹²⁹ Norges forskningsråd (2008f).

¹³⁰ Norges forskningsråd (2011a), sitert s. 6 og s. 11.

¹³¹ Hallén (2008), s. 5.

¹³² Norges forskningsråd (2008f).

begrep om tid, som omfatter «så vel fremtid, som nåtid og fortid». Samtidig forskyves det analytiske fokuset fra historiske undersøkelser av samfunnsmessige og kulturelle forutsetninger, til mer idéhistoriske eller historiefilosofiske refleksjoner over ulike forestillinger om tid, være seg *diakront*, *synkront* eller *den tredje tidsdimensjonen*, framtiden. Kultur som *forutsetning* blir med andre ord innskrenket til refleksjoner omkring *forestillinger* om endring og kontinuitet, brudd og treghet. Samtidig kan det nesten virke som om selve samfunnsutviklingen som studieobjekt blir dekonstruert til fordel for ulike tidsforståelser i samtiden:

Samfunnsutviklingen er ikke en lineær, ensartet prosess som går over alt og samtidig, i et jevnt tempo, i én retning. Tvert imot er en hel rekke tider eller historiske prosesser i spill på samme tid, noen som går fortere, noen som går saktere, noen som peker inn i framtiden, noen tilbake til fortiden.¹³³

Uansett virker det litt påtvunget at SAMKUL-forskningen skal begrenses av slike teoretiske tilnærminger. Og det er usikkert om *denne* tilnærmingen faktisk er *best* egnet for å forstå og forklare samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger. Det er også problematisk, i forskningspolitisk forstand, at et program går så langt i å definere den teoretiske tilnærmingen i satsingen.

Tematiske prioriteringer

Den tredje diskursive dreiningen ligger i innretningen på de prioriterte tematiske områdene (kap. 4.2): «Samspillet mellom menneske og omgivelser». Denne konstruktivistiske tilnærmingen tilsier at «Mennesket skaper sine omgivelser, og skapes samtidig av dem, gjennom prosesser som internalisering, eksternalisering og materialisering.»¹³⁴ Det gis imidlertid ingen god begrunnelse for hvorfor SAMKULs ulike tematiske områder skal studeres med utgangspunkt i en så bestemt og begrenset forståelse av både «menneske» og dets «omgivelser».

Hva menes egentlig med *omgivelser*? I KULFOs formidlingsplan, for eksempel, ble begrepet brukt synonymt med formidling: «Et sentralt punkt i programplanen var forskningens forhold til sine omgivelser – formidling – jf. målet om en aktuell og relevant kulturforskning.»¹³⁵ Mer relevant, i innspillet om SAMKUL til forskningsmeldingen i 2008 var omgivelser ett av fire områder som ble trukket frem, men her forstått som materielle og fysiske omgivelser knyttet til arkitektur, design og kunst: «Kulturelle særtrekk avspeiles i materielle og fysiske omgivelser, og de fysiske omgivelsene påvirker kulturelle og samfunnsmessige forhold.» Fokuset på slike fysiske omgivelser ble videre knyttet til samfunnsmessige forhold som urbanisering og byplanlegging: «Hvordan griper makt og politiske, kulturelle og økonomiske interesser inn i utviklingen av våre omgivelser?» Dette er en begrepsbruk som gir mer mening, og som for øvrig var helt i tråd med Forskningsrådets rapport om kunnskapsstatus og forskningsbehov innen *Arkitektur og kvalitet i omgivelser* (2009).¹³⁶

I SAMKULs programplan, derimot, er begrepet dekontekstualisert, løftet ut av sin sammenheng, og reintrodusert som et overgripende teoretisert rammeverk. Her er

¹³³ Norges forskningsråd (2011a), s. 7.

¹³⁴ Norges forskningsråd (2011a), s. 8.

¹³⁵ Norges forskningsråd (2003d), s. 4.

¹³⁶ Norges forskningsråd (2009d). *Arkitektur og kvalitet i omgivelser. Kunnskapsstatus og forskningsbehov*. Divisjon for vitenskap: Oslo.

omgivelsene «både materielle og ikke-materielle», samtidig som de kan analyseres relasjonelt i «det interaktive forholdet mellom menneske og omgivelser». Teoretisk sett minner det om hermeneutiske analyser av «tekst og kontekst» overført på studiet av «menneske og omgivelser» – en parallell som for øvrig også fremsettes eksplisitt, uten at sammenhengen er åpenbar: «På denne måten virker de som kontekster for de kulturelle forutsetningene som skal studeres». Samtidig knyttes begrepet direkte til det innledende teoretiske perspektivet på kultur som forutsetning: «Dette kan analyseres relasjonelt ved å fokusere på menneskers interaksjon med sine *omgivelser*.»¹³⁷ Dermed blir det også vanskelig å skille det teoretiske perspektivet fra de tematiske prioriteringene.

Sammenhengen mellom *mennesket* og dets omgivelser blir videre innskrevet i et interaksjonsperspektiv. Omgivelsene påvirker hvordan aktører tenker og handler, samtidig som omgivelsene hele tiden blir endret: «Kultur gir på denne måten rammer og begrensninger for hva som kan tenkes og derigjennom for handling, og kan slik fungere som *forutsetning* for samfunnsutvikling og samfunnsformasjon.»¹³⁸ Det kan imidlertid virke som om de fysiske og *materielle* omgivelsene gradvis har kommet i bakgrunnen til fordel for en mer idéhistorisk og intellektualisert tilnærming. Tenkning blir nærmest en kulturell forutsetning for handling og samfunnsutvikling. Det er imidlertid uklart hvordan et slikt interaksjonsperspektiv kan anvendes på studier av fortiden, like lite som det adresserer strukturelle forhold som aktørene ikke makter å påvirke, være seg institusjonelt, politisk eller økonomisk. Studiet av slike *maktforhold*, samt opplevelsen av marginalisering og maktesløshet i vårt moderne samfunn, fordrer nok helt andre teoretiske tilnærminger enn denne interaksjonistiske og individualiserende tilnærmingen til studiet av «samspillet mellom menneske og omgivelser». Poenget er vel at den enkeltes handlingsrom ofte er begrenset både av andres tenkning og av mer strukturelle og materielle forhold? Alternativt kunne man innvende at dette aktørsentrerte utgangspunktet i «mennesket» er uttrykk for en falsk individualisering, som et SAMKUL-perspektiv nettopp kunne problematisert? Det er uansett ikke oppklarende når det innledningsvis henvises til «relasjonene mellom menneske/samfunn og de naturlige og sosialt skapte omgivelsene».¹³⁹ Er det snakk om mennesket i dets naturlige omgivelser eller samfunnet i dets sosiale omgivelser? For å si det litt pirkete: Hva er *explanandum*? Hva er *explanans*?

Hva er så disse ulike områdene eller omgivelsene? I SAMKULs programplan listes det opp sju slike «omgivelser», som «mennesket» kan studeres i lys av:

1. Naturomgivelser
2. Flerkulturelle omgivelser
3. Religiøse omgivelser
4. Språklige omgivelser
5. Mediale omgivelser
6. Økonomiske omgivelser
7. Teknologiske omgivelser¹⁴⁰

Listen angir ingen prioritert rekkefølge eller analytisk tilnærming. Flere av temaene er dessuten utflytende og overlappende. For eksempel under «Naturomgivelser» kan man studere ny teknologi som utfordrer grensene for «moderne fiskeoppdrett, kyborgene, eller kroppen som kunstnerisk medium», mens man under «Teknologiske omgivelser» kan studere

¹³⁷ Norges forskningsråd (2011a), s. 8.

¹³⁸ Norges forskningsråd (2011a), s. 7.

¹³⁹ Norges forskningsråd (2011a), s. 1.

¹⁴⁰ Norges forskningsråd (2011a), s. 8–12.

«hvordan teknologi avgrenses og defineres som motsats til for eksempel natur, eller til det menneskelige». Under «Språklige omgivelser» fastholdes det hvordan «språket er helt sentralt i det å forstå og definere verden», og hvordan «språk som retorikk og erkjennelse skaper virkelighet», samtidig som det under «Naturomgivelser» inviteres til undersøkelser av hvordan «natur-virkeligheter har blitt skapt og skapes, gjennom dagligdags metaforer, ulike språklige og kunstneriske uttrykk eller tallteknologier som for eksempel statistikk.»

Det er altså uklart hva som egentlig skiller de sju prioriterte områdene – både om det er mulig å skille mellom dem og hvorvidt det er hensiktsmessig. Her må det tilføyes at programplanen også anlegger et mer overgripende perspektiv:

De omgivelsene som SAMKUL-programmet konsentreres om, inngår alle som elementer i de samfunnsutfordringene som er omtalt tidligere. Omgivelsene – det vil si de samspillene som foregår i og med disse – kan studeres hver for seg, eller i kombinasjon med hverandre; grenseflatene er mange.¹⁴¹

I så fall: Hvorfor splitte opp de ulike omgivelsene, hvis alt egentlig henger sammen? Henger egentlig alt sammen? Er samfunnet egentlig så komplekst, eller bidrar SAMKULs perspektiver til å gjøre det uforståelig og ubegripelig? Kan forskningen også bidra til å skape sammenheng i en ellers kompleks og uoversiktlig verden? Det fremstår uansett som ubegrunnet hvorfor nettopp den tematiske innretningen og den tematiske inndelingen i «menneske og omgivelser» skal være å foretrekke i undersøkelser av «samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger.»

Teknovitenskap

En fjerde dreining er knyttet til en stadig sterkere kopling mellom tverrfaglighet og teknovitenskap, noe som jo har vært et gjennomgående trekk i forskningspolitikken fra *Vilje til forskning* (2004) via 21-prosessene og Forskningsrådets *foresight*-prosjekt (2006) til den nasjonale strategien for *Humanistisk forskning* (2008). Det finnes gode faglige argumenter for en slik dreining, for eksempel innen vitenskaps- og teknologistudier (*Science and Technology Studies*). Det er imidlertid uklart om denne dreiningen i SAMKUL som helhet er faglig forankret eller strategisk motivert. Det er ikke opplagt at hele SAMKUL skal dekke dette området, og det er heller ikke tilstrekkelig begrunnet.

Ved lanseringen av SAMKUL i 2008 var det en slags balanse mellom samfunnsrelevans og ny tverrfaglighet, mellom samfunnsvitenskap og teknovitenskap, eller mellom fortidens betydning for henholdsvis samtiden og framtiden: «Det er derfor uttrykk for en bevisst forskningspolitikk når Forskningsrådet ønsker å etablere forbindelseslinjer fra den humanistiske forskningen til kunnskapsutvikling og verdiskaping på flere samfunnsområder.»¹⁴² Heller ikke blant de fire skisserte områdene i Forskningsrådets innspill til forskningsmeldingen i 2008 var det noen spesiell prioritet for naturvitenskap og teknologi.¹⁴³ Først i den faglige plattformen for SAMKUL fra høsten 2010 ble «Natur og kultur» introdusert som et eget område, og i den endelige programplanen fra 2011 var plutselig «Naturomgivelser» og «Teknologiske omgivelser» to av sju prioriterte områder. Igjen, det kan være gode grunner til en slik dreining, men både prosessen og prioriteringen framstår som ubegrunnet og nokså vilkårlig.

¹⁴¹ Norges forskningsråd (2011a), s. 8.

¹⁴² Hallen (2008), s. 5.

¹⁴³ Norges forskningsråd (2008f).

I SAMKULs programplan står de store og teknologiorienterte satsingene i Forskningsrådet svært sentralt (kap. 7.1): «En viktig oppgave er å bidra til at humaniora og samfunnsvitenskap blir bedre integrert i mange av de store naturvitenskapelige satsingene i Forskningsrådet.»¹⁴⁴ Det vises til de nasjonale prioriterte hovedinnsatsområdene som HAVBRUK, RENENERGI, NORKLIMA, VERDIKT, FUGE, PETROMAKS og NANOMAT, og ambisjonen er at SAMKUL-perspektiver bør kunne trekkes inn i de store programmene. Langt mindre oppmerksomhet knyttes til samfunnsvitenskapelige områder og tematiske grenseflater mot andre programmer (kap. 7.2), være seg Kjønnforskning, Miljø 2015, Velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM), Etiske, rettslige og samfunnsmessige aspekter ved ny teknologi (ELSA), samt Skole- og utdanningsforskning (PRAKUT og Utdanning 2020). Her finnes jo allerede mye relevant samfunnsforskning, riktignok med en mer instrumentell innretning, og det er en eksplisitt ambisjon at SAMKUL skal bidra til å integrere både humaniora og andre samfunnsvitenskapelige perspektiver i disse satsingene: «Et sentralt poeng er at SAMKUL ikke skal være det samme som forskningen i disse programmene. Utgangspunktet er annerledes.»¹⁴⁵

Det er liten tvil om at hovedfokus i SAMKULs programplan er å få både humanister og samfunnsviterne inn i de store og teknologiorienterte satsingene. Her er det ganske riktig store samfunnsutfordringer, men her er det selvsagt også store forskningsmidler. I hvilken grad er denne dreiningen fra samfunnsvitenskap til teknovitenskap strategisk motivert, og i hvilken grad er den faglig forankret? Det forblir uklart så lenge begrunnelsen er så vag og tvetydig.

Uansett er det tydelig at SAMKUL, fra lanseringen i mai 2008 til ferdigstillingen av programplanen i 2011, gjennomgikk til dels omfattende endringer. Sånn skal det selvsagt være. Det er forskerne i planutvalget som skal formulere innholdet i programplanen, ikke ledelsen eller administrasjonen i Forskningsrådet. Ett sentralt spørsmål er like fullt om ikke noe ble borte på veien? Et annet spørsmål handler om ansvarsfordeling: Gitt at programplanen legger rammene for SAMKUL-programmet, hvor er egentlig planen for SAMKUL som nasjonalt hovedinnsatsområde?

Portefølje

Vi skal nå se nærmere på arbeidet til SAMKUL-styret i forlengelse av programplanen, som ble vedtatt i juni 2011. Min tilnærming retter seg primært mot programstyrets aktiviteter, prioriteringer og tildelinger, ikke mot forskningens resultater. Jeg bygger i all hovedsak på programstyrets egen midtveisrapport, samt underliggende materiale. Deler av denne oppsummeringen, spesielt problematiseringen av SAMKUL som henholdsvis *program* og *hovedinnsatsområde*, er sammenfallende med mitt perspektiv – i forlengelse av min presentasjon for programstyret 5. mai 2015. Mine egne konkrete vurderinger og anbefalinger vil jeg først skissere i Del 3.

På programstyrets første møte 14. september 2011 ble både mandat og programplan diskutert. Fra Forskningsrådets side ble det understreket at styret skulle være mer enn et operativt finansieringsorgan og at de også skulle bidra strategisk til å utvikle SAMKUL som hovedinnsatsområde. Forskerne i programstyret drøftet en rekke utfordringer og spenninger i programplanen, for eksempel sammenhengen mellom «grunnforskning» og «samfunnsrelevans», mellom «samfunnsutviklingen» og «samfunnsutfordringer», og mellom «kulturelle forutsetninger» og «kulturelle fenomener». Styret begynte også planleggingen av

¹⁴⁴ Norges forskningsråd (2011a), s. 19.

¹⁴⁵ Norges forskningsråd (2011a), s. 21.

oppstartskonferansen for SAMKUL, som ble avviklet 29. februar 2012 på Ingeniørenes hus i Vika, Oslo, med temaet «Humanioras plass og plikt».¹⁴⁶

Finansiering

Programstyrets virksomhet har i all hovedsak vært rettet mot programdriften, og hovedfokuset har vært på fordeling av midler til konkrete forskningsprosjekter. SAMKUL har hatt to utlysninger rettet mot forskningsprosjekter i henholdsvis 2012 og 2013, to utlysninger av midler til forskernettverk i 2011 og 2014, samt to løpende utlysninger med oppstart i 2014 med midler til henholdsvis formidling og internasjonalisering. I den første utlysningen for forskerprosjekter med frist 19. april 2012, uten andre tematiske føringer enn programplanen, ble det bevilget ca. 106 mill. kr til 15 søknader, derav 11 større forskerprosjekter og fire postdoktorprosjekter. I den påfølgende utlysningen med frist 27. november 2013, med prioritering av de to områdene *flerkulturelle* omgivelser og *religiøse* omgivelser, ble det bevilget ca. 65 mill. kr til åtte søknader, derav sju forskerprosjekt og ett postdoktorprosjekt. Utlysningene til forskernettverk i 2011 og 2014 resulterte i 36 ulike innvilgete prosjekter, mens de løpende utlysningene til formidling (7,5 mill. kr) og internasjonalisering (2,5 mill. kr) har resultert i henholdsvis seks søknader hver siden starten i november 2014.¹⁴⁷

Sammenliknet med tidligere programmer for kulturforskning, er satsingen på SAMKUL omtrent tre ganger så stor: Den anslåtte rammen for perioden 2011 til 2020 er ca. 390 mill. kr. Av dette er snaut 235 mill. kr. allerede fordelt, så det gjenstår ca. 155 mill. kr. til SAMKUL II (gitt nullvekst). Den årlige rammen i 2015 og framover ligger på ca. 47 mill. kr, og dette legges til grunn også for den kommende perioden. Kunnskapsdepartementet (KD) er den desidert største finansieringskilden med 335 mill. kr. Midlene ble i begynnelsen tatt fra det generelle Forskningsfondet (KD Kap. 286), og var følgelig uttrykk for en aktiv prioritering av SAMKUL fra Forskningsrådets side. Siden 2014 har overføringene fra KD ligget stabilt på 40 mill. kr pr. år, hentet dels fra posten for generelle Forskningsformål (KD Kap. 285.52) og dels øremerket fra posten for Overordnede forskningspolitiske prioriteringer (KD Kap. 285.53). SAMKUL har følgelig gradvis fått feste også i KD gjennom økte og øremerkete midler. Til sammenlikning bidrar Kulturdepartementet (KD) med 44 mill. kr samlet for årene 2013–2020. Dette var opprinnelig en overføring av resterende midler fra KULVER, rettet mot mer sektororientert kulturpolitikkforskning, som ble opprettholdt med ca. 5 mill. pr. år. I tillegg kommer midler fra Kommunal og moderniseringsdepartementet (KMD) øremerket forskning om nasjonale minoriteter.¹⁴⁸

Prosjekter

Programstyrets midtveisrapport er dels basert på en spørreundersøkelse blant prosjektene. Det ble blant annet spurt om primære og sekundære omgivelser, samt primære og sekundære fagområder. Oppsummeringen viser at *flerkulturelle* omgivelser og *religiøse* omgivelser er best representert med henholdsvis 6 og 5 av i alt 23 prosjekter – noe som jo ikke er overraskende gitt en spisset utlysning i 2013 rettet mot disse områdene. *Økonomiske* omgivelser er svakest dekket, og kun ett prosjekt har dette som hovedperspektiv, mens de

¹⁴⁶ Norges forskningsråd (2011b). «Programstyret for Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger». Referat fra PS-møte 1. Oslo, upublisert.

¹⁴⁷ Norges forskningsråd (2015b). «Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger (SAMKUL, 2011–2020)». Programstyrets midtveisrapport: Oslo, s. 10–12.

¹⁴⁸ Norges forskningsråd (2015b), s. 9.

resterende områdene alle har tre prosjekt hver.¹⁴⁹ Fordelingen er noe annerledes på spørsmål om prosjektenes sekundære omgivelser. Også her er *flerkulturelle* omgivelser mest fremtredende, mens *religiøse, språklige* og *teknologiske* omgivelser er svakest representert. Programstyrets vurdering er at porteføljen har en god tematisk bredde og dekning i forhold til programplanens tematisk prioriterte områder.¹⁵⁰

Ser vi på den faglige fordelingen, er bildet noe annerledes. Historie og sosialantropologi er best representert som primære fagdisipliner med fire prosjekter hver, etterfulgt av språkvitenskap, religionsvitenskap og humaniora mer generelt, som hver har tre prosjekter. Mange humanistiske fag er med andre ord godt representert i tråd med mandatet og formålet – på tross av bekymringer knyttet til den sterke betoningen av samfunnsrelevans. På den andre siden: filosofiske fag, herunder etikk, er svakt representert, og det samme gjelder kulturkunnskap, arkeologi, musikkvitenskap, arkitektur og design, medievitenskap, samt kvinne- og kjønnsstudier. Også andre samfunnsvitenskapelige fag som statsvitenskap, sosiologi og samfunnsgeografi er svakt representert som primære fagdisipliner. Det er også interessant å se på hvilke humanistiske fagområder som ikke søkte eller som ikke nådde opp. Mindre synlig i søknadsbunken er fagmiljøer som filosofi (etikk), idéhistorie og litteraturvitenskap, samt musikkvitenskap og kunsthistorie. En tendens er at både etiske og estetiske områder i liten grad er representert i SAMKUL-porteføljen.¹⁵¹

Hele to tredjedeler av prosjektene oppgir selv at de har stor grad av tverrfaglighet. Og på det oppfølgende spørsmålet om sekundære disipliner, er samfunnsvitenskapene, og særlig sosiologi, svært godt representert. Programstyrets vurdering er følgelig at tverrfaglighet er godt ivaretatt ved at humanistiske prosjekter er kombinert med samfunnsvitenskapelige perspektiver – i tråd med programplanens understreking av samfunnsrelevans. På den andre siden finnes det svært lite *ny* tverrfaglighet hvor også disipliner innenfor naturvitenskap, medisin og teknologi inngår i prosjektene. Dette til tross for en egen utlysning av 3 mill. kr til forskernettverk og «radikalt tverrfaglig samarbeid» i 2014. Målet om tettere tverrfaglig samarbeid med realfagene er altså i liten grad innfridd så langt i SAMKULs programperiode.

Relevans

Et sentralt spørsmål i spørreundersøkelsen er i hvilken grad SAMKUL har hatt innflytelse på prosjektenes utforming, altså programrelevans. Også her svarer omkring to tredjedeler av prosjektene at SAMKUL-perspektivet har hatt «stor innflytelse», mens den resterende tredjedelen svarer «middels». I utgangspunktet er det kanskje litt rart at hele 9 av 24 prosjekter kun har «middels» programrelevans. Vel så interessant er det at omtrent halvparten av søknadene også har vært sendt til andre utlysninger, nesten uten unntak til FRIHUMSAM (tidligere FRIHUM og FRISAM).¹⁵² En mulig tolkning er at de såkalte SAMKUL-perspektivene allerede er så godt integrert i humanistiske og samfunnsvitenskapelige miljøer at det ikke gjør noen forskjell til eller fra om det er et SAMKUL-prosjekt eller ikke. En annen tolkning er at prosjektene i utgangspunktet er utviklet med tanke på en FRIHUMSAM-søknad, og deretter pakket inn i en SAMKUL-retorikk. Det viktigste er kanskje likevel dokumentasjonen på at humanistiske forskere i svært liten grad søker om midler fra andre programmer og virkemidler enn SAMKUL og FRIHUMSAM.

¹⁴⁹ Kun ett prosjekt, som dessuten bare er et postdoc-prosjekt basert på feltarbeid i Brasil og Guatemala, oppgir *økonomiske* omgivelser som mest sentralt, nemlig «Trust as a precondition for socio-economic development – what can we learn from the case of Brazil?» (Margit Ystanes, UiB, prosjekt nr. 220783).

¹⁵⁰ Norges forskningsråd (2015b), s. 13–14.

¹⁵¹ Norges forskningsråd (2015b), s. 15–16.

¹⁵² Norges forskningsråd (2015b), s. 26–27.

Dette er en gjennomgående trend også i Forskningsrådets porteføljeanalyse innenfor HUMSAM-feltet i perioden 2008–2013.¹⁵³ Av de samlede bevilgningene på nær 6,5 milliarder kr i 2013, utgjorde samfunnsvitenskap 16 prosent og humaniora kun fire prosent, henholdsvis 1 062 mill. kr og 257 mill. kr. Den humanistiske forskningen skjer hovedsakelig i UH-sektoren, særlig på universitetene, og fri prosjektstøtte er klart den største finansieringskilden i Forskningsrådet, etterfulgt av SAMKUL og Sentre for fremragende forskning. Svært få humanister er involvert i handlingsrettete programmer eller store satsinger. Samfunnsvitenskapene mottar omtrent like mye i fri prosjektstøtte, men relativt sett er bildet nesten motsatt på grunn av samfunnsfagene høye deltakelse i handlingsrettete programmer. Det er derfor strategisk viktig å utfordre de humanistiske fagmiljøene til mer aktivt å oppsøke Forskningsrådets andre virkemidler, samt å søke mot EU-forskning og Horizont 2020.¹⁵⁴ Det er imidlertid uklart hvordan dette skal skje i praksis.

I tillegg til programrelevans, er det også viktig å drøfte SAMKULs samfunnsrelevans og bredere strategiske relevans, jf. det todelte formålet som både *program* og *hovedinnsatsområde*. I følge programstyrets midtveisrapport har de *strategiske* oppgavene «vært ambisiøse», og på grunn av begrensninger i ressurser og repertoar, har programstyret «hatt iverksettelsen av programplanen og finansiering av forskning av høy kvalitet som sin sentrale oppgave.»¹⁵⁵ En mer realistisk ambisjon var derfor å jobbe mer systematisk mot å integrere SAMKUL-perspektivet i andre tematiske og handlingsrettete programmer. SAMKUL har ivaretatt dette ved å komme med innspill og konstruktiv kritikk til andre relevante programplaner i Forskningsrådet i perioden 2012 til 2014, som KLIMAFORSK, ENERGIX, BIOTEK2021, NANO 2021, SAMRISK, MILJØ21, NordForsks Arktis-utlysning, samt Forskningsrådets nye hovedstrategi. Kommentarene har gått på manglende humanistiske og samfunnsvitenskapelige perspektiver i de store naturvitenskapelige satsingene, samt behovet for tverrfaglig forskning og kritiske perspektiv. Det er imidlertid påfallende at SAMKUL i liten grad har henvendt seg til andre og mer samfunnsvitenskapelig orienterte programmer og satsinger. Rollen som «pådriver og bidragsyter» er uansett ganske passiv gitt de store ambisjonene. Samtidig er det begrenset hvor mye et programstyre kan få til på tvers av Forskningsrådets ulike divisjoner og styringsnivåer.

Et uunngåelig spørsmål tvinger seg frem: Hvem har egentlig ansvaret for å realisere SAMKUL som nasjonalt hovedinnsatsområde? Har styret fått oppdraget uten samtidig å få de nødvendige ressursene og institusjonelle rammene? Eller ligger ansvaret på et høyere nivå, være seg i avdeling, divisjon eller øverste ledelse?

Formidling

Et siste moment er prioriteringen av *formidling*, og et grunnleggende problem er at SAMKULs programplan faktisk er ganske dårlig på å formidle. Fremstillingen av forskningsfeltet, både teoretisk og tematisk, kommuniserer primært til andre forskere, ikke til andre samfunnsaktører eller relevante brukere. Forskerne i planutvalget har ikke maktet å formidle hva satsingen handler om og hvorfor det er viktig. Da er det kanskje ikke så rart at forvaltningen er forbeholden eller at politikerne prioriterer andre programmer og satsinger?

I SAMKULs programplan blir det poengtert at forskningsformidling skal forstås på tre måter: Vitenskapelig formidling (kap. 6.2), Brukerformidling (kap. 6.3) og Allmennrettet

¹⁵³ Norges forskningsråd (2014a). «Forskningsrådets portefølje innenfor humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag (HumSam) i universitetssektoren 2008–2013». Divisjon for vitenskap: Oslo.

¹⁵⁴ Norges forskningsråd (2015b), s. 39.

¹⁵⁵ Norges forskningsråd (2015b), sitert s. 8 og s. 28.

formidling (kap. 6.4).¹⁵⁶ Både i programplanen og i programstyrets midtveisrapport blir det poengtert at hovedansvaret for formidling og kommunikasjon ligger hos prosjektene og deres vertsinstusjoner. Forskningsrådet skal imidlertid legge til rette for og understøtte formidlingsaktiviteter, og det gjør SAMKUL i stor grad, blant annet gjennom en egen kommunikasjonsplan. Det har vært avviklet kommunikasjonskurs og årlige SAMKUL-konferanser, programseminarer og møter med forvaltningen, og SAMKUL har en egen hjemmeside med generell informasjon om både programmet og de mange prosjektene. Høsten 2014 kom det dessuten en egen utlysning med midler til kommunikasjon og formidling på 7 mill. kr.

Det er like fullt litt skuffende at så få av forskerne faktisk har søkt om ekstra midler til formidling. En mulig tolkning er at prosjektlederne i liten grad prioriterer å bruke tid på formidling, som jo ikke er meritterende og som heller ikke gir uttelling i det insentivbaserte finansieringssystemet. En mer oppløftende konklusjon, gitt at det faktisk er dokumentert omfattende formidling i regi av SAMKUL-prosjektene, er at denne utlysningen ennå er lite kjent og at flere prosjekter i framtiden vil benytte seg av den løpende utlysningen, som har et tak på 750 000 kr pr. søknad.

¹⁵⁶ Norges forskningsråd (2011a), s. 17–18.

Oppsummering

Drøftingen av SAMKUL i sammenheng med andre strategiske satsinger og forskningspolitiske diskusjoner siden 2008, åpner for en kritisk vurdering både av programplanen og av styrets prioriteringer. Her er noen hovedtrekk:

- I 2008 ble SAMKUL presentert både som et *program* og som et *hovedinnsatsområde*. Initiativet kom verken fra forvaltningen eller fra forskerne, men fra Forskningsrådet selv. Med direkte henvisning til KULT i 1980-åra, ble SAMKUL skissert som en satsing på humanistisk forskning med samfunnsrelevans – i Sejersteds ånd.
- SAMKUL ble lansert i 2008 ved avslutningen av KULFO og oppstarten av KULVER. Sammenliknet med de allerede eksisterende kulturforskningsprogrammene, skisserte SAMKUL en tredje vei med en tydeligere orientering mot samfunnsutviklingen og samfunnsfagene.
- I likhet med KULT, fikk SAMKUL en trang fødsel. Men i motsetning til KULT, fikk den strategiske satsingen liten støtte i forvaltningen og i den nye forskningsmeldingen (2009). Ambisjonen om et nasjonalt hovedinnsatsområde viste seg vanskelig å realisere.
- Internt i Forskningsrådet var det uklart hvilket nivå som hadde ansvaret for det nye hovedinnsatsområdet. Ledelsen hadde visjonene, men programmet manglet virkemidlene. Det tyder på manglende kommunikasjon internt mellom første og tredje styringsnivå.
- Planutvalget bidro til å spisse satsingen, men samtidig ble programplanen ganske sløv. De teoretiske perspektivene og tematiske prioriteringene glir ukritisk over i hverandre, og dreiningen mot «menneske og omgivelser» gir lite mening i faglig forstand.
- Parallelt dreies SAMKULs programplan i retning av *ny tverrfaglighet* i tråd med forskningspolitiske føringer mot teknologi og innovasjon. Denne dreiningen kan selvsagt være viktig og riktig, men prioriteringen fremstår som vilkårlig og ubegrunnet.
- Vendingen mot mer instrumentell og teknisk-økonomisk forskning medfører samtidig en dreining fra fortiden og nåtiden mot framtiden. Spørsmålet er om dette også gjør SAMKUL-forskningen mer instrumentell til tross for det opprinnelige formålet om å supplere slik forskning med en bredere forståelse av forskning i samfunnet.
- Midtveisrapporten til programstyret viser at SAMKUL som program har vært nyskapende og vellykket. Men selv om flere humanistiske fagområder er godt representert, er både etiske og estetiske perspektiver svakt dekket. Tematisk sett er det relativt lite forskning på økonomi, samt på natur og teknologi.
- SAMKUL-styret har primært sett det som sin oppgave å realisere programplanen. Hvem har i så fall ansvaret for SAMKUL som hovedinnsatsområde? Har programstyret fått oppdraget uten å få de nødvendige ressursene og institusjonelle rammene? Eller ligger ansvaret på et høyere nivå, være seg i avdeling, divisjon eller hos øverste ledelse?

Del 3: SAMKUL II (2016–2020)

Her vil jeg mer inngående drøfte SAMKUL (Del 2) i lys av Forskningsrådets tidligere satsinger fra KULT til KULVER (Del 1). Jeg vil prøve å knytte analysen av fortiden til diskusjonen i samtiden med tanke på satsingen i framtiden. Videre er det i større grad snakk om mine egne *vurderinger* og *anbefalinger*. Tilnærmingen er normativ og subjektiv, men samtidig forankret i den tidligere gjennomgangen. Jeg vil også posisjonere meg tydeligere, blant annet i forhold til den Fritt Ord-finansierte rapporten *Hva skal vi med humaniora?* (2012). Dermed vil det være lettere for leseren å vurdere mine vurderinger og samtidig danne seg et selvstendig grunnlag for egne vurderinger og veivalg. Formålet er altså å invitere til kritisk refleksjon, samt å utvide rommet for den faglige og strategiske diskusjonen om SAMKUL II (2016–2020).

Vurderinger

Jeg har valgt å samle mine vurderinger i fire hovedbolker: *Humanistisk forskning*, *Samfunnsrelevans*, *Tverrfaglighet* og *Hovedinnsatsområde*. Disse bolkene må ses i sammenheng og leses med et kritisk blikk. Det ligger en argumentasjon implisitt i fremstillingen som peker frem mot mine avsluttende anbefalinger.

Humanistisk forskning

Gjennomgangen fra KULT til KULVER viste hvordan kulturforskning og humanistisk forskning gradvis ble marginalisert i den nasjonale forskningspolitikken, være seg i forskningsmeldingene og 21-prosessene. Dette ble det også påpekt i rapporten *Hva skal vi med humaniora?* (2012): «Slik har humaniora i de to nyeste forskningsmeldingene gått fra rollen som hjelpevitenskap for andre fag til status som ikke-eksisterende eller i hvert fall irrelevante for den øvrige forskningens arbeid mot store strategiske mål.»¹⁵⁷ Samtidig er det slik at mesteparten (ca. 80 prosent) av finansieringen, ifølge strategien for humanistisk forskning (2008), går direkte fra Kunnskapsdepartementet til universiteter og høyskoler gjennom grunnfinansieringen. Bevilgningene via Forskningsrådet utgjorde omkring 11 prosent, mens de resterende midlene kom fra næringsliv eller EU-finansiering. Og av de 170 mill. kr som i 2007 gikk til humanistisk forskning i Forskningsrådet, gikk 54 prosent via fri prosjektstøtte (FRIPRO).¹⁵⁸ Sånn sett er humanistisk forskning i hovedsak finansiert som grunnforskning, og den forskningspolitiske marginaliseringen er nok snarere strategisk enn økonomisk.

Jeg mener derfor det er viktig å skille tydelig mellom langsiktig humanistisk grunnforskning ved universiteter og høyskoler på den ene siden, og på den andre SAMKUL som strategisk satsing i Forskningsrådet. Jeg avgrensner meg altså til å drøfte SAMKUL som forskningspolitisk virkemiddel. Tilsvarende er det viktig å avgrense diskusjonen om SAMKUL fra Forskningsrådets andre virkemidler for humanistisk forskning (FRIPRO, SFF). Jeg skiller derfor mellom «humaniora» mer generelt og SAMKULs betydning for «humanistisk forskning» i en mer spisset og forskningspolitisk forstand.

Videre viste Forskningsrådets evaluering *SATS på forskning* (2009) at av de totale midlene i de store programmene i 2007, gikk kun 0,4 prosent til humanistisk forskning. Fritt

¹⁵⁷ Helge Jordheim og Tore Rem, red. (2012). *Hva skal vi med humaniora? Rapport om de humanistiske fagenes situasjon i Norge*. Stiftelsen Fritt Ord: Oslo, s. 85.

¹⁵⁸ Norges forskningsråd (2008e), s. 7–8.

Ord-rapporten påpekte tilsvarende, med henvisning til de handlingsrettede programmene i Forskningsrådets Divisjon for samfunn og helse (SAH), at «53 % av bevilgningene i 2012 gikk til samfunnsvitenskapene, mot bare 1 % til humaniora».¹⁵⁹ Den siste versjonen av Forskningsrådets porteføljeanalyse for HumSam-fagene viser heller ingen stor endring: I perioden fra 2008 til 2013 er det tilsynelatende *nullvekst* for humanistiske fag i «Handlingsrettede programmer» (stabilt på ca. 7 prosent), samtidig som humanistiske fag nærmest er *fraværende* i «Store programmer» (stabilt under 1 prosent). Humanistisk forskning er således, og i økende grad, finansiert via Norges forskningsråd i form av «Fri prosjektstøtte» – på tross av alle ambisjonene om tverrfaglighet og samarbeid på tvers av fagområder, programmer og divisjoner.¹⁶⁰

Ettersom det er så lite midler til humanistisk forskning i store og handlingsrettede programmer, blir føringene i SAMKUL svært avgjørende for utviklingen på feltet. SAMKUL er en viktig kilde til vekst for humanistisk forskning i Norge. SAMKUL er derfor, som det står i styrets midtveisrapport, «Liten, men viktig».¹⁶¹ Dette gjelder selvsagt økonomisk, men også diskursivt. Jeg synes i alle fall det er påfallende hvordan den bredere debatten om humaniora legger seg tett opp mot de strategiske føringene i SAMKUL. Ett eksempel er antologien *Humanioras fremtid* (2011).¹⁶² Et annet eksempel er rapporten *Hva skal vi med humaniora?* (2012).¹⁶³ Og når så mye av den faglige debatten i UH-sektoren lar seg definere av forskningspolitiske føringene, krymper rommet for kritisk og uavhengig refleksjon. Derfor er debatten om SAMKUL av stor betydning også for den videre satsingen på humanistisk forskning i Norge.

Det er derfor viktig å fastholde at satsingen på kulturforskning fra KULT til KULVER har hatt som underliggende premiss at det skulle være en satsing på humanistisk forskning. Ved etableringen av KULT i 1980-åra ble «kultur» nærmest brukt synonymt med humanistisk forskning, i motsetning til samfunnsvitenskapene som ble knyttet til «samfunn» – senere samlet i Forskningsrådets område for kultur og samfunn (NFR-KS). Andre steder, som i SAMKULs programplan, brukes «kultur» snarere som samlebetegnelse for «humaniora og deler av samfunnsvitenskapene», da fortrinnsvis de hermeneutiske eller humanistisk orienterte samfunnsfagene. I tillegg har vi en tredje forståelse av «kultur», nemlig den nyere og mer spesialiserte kulturforskningen, som altså har utviklet seg i to parallelle løp, henholdsvis anvendt kulturpolitikkforskning og mer akademiske kulturstudier. Begge disse utviklingsløpene, vil jeg hevde, blokkerer i dag for en bredere satsing på humanistisk forskning med samfunnsrelevans: Den første ved å avgrense seg til «kultur» som objekt eller temaområde, den andre ved å avgrense seg til «kultur» som perspektiv eller teoretisk tilnærming. SAMKUL har imidlertid etablert en bredere forskningspolitisk ramme, som peker ut over denne spesialiseringen og profesjonaliseringen av kulturforskningen.

Jeg mener det er nødvendig å presisere hvorvidt SAMKUL skal være en satsing på *humanistisk forskning* (i bred forstand) eller på *kulturforskning* (i mer snever forstand). Både i programplanen og i programstyrets midtveisrapport brukes disse begrepene usystematisk og om hverandre. På den ene siden etterspør programplanen «historiske, språklige, religiøse,

¹⁵⁹ Jordheim og Rem, red. (2012), s. 88.

¹⁶⁰ Norges forskningsråd (2014a), s. 7–8.

¹⁶¹ Norges forskningsråd (2015b), s. 26–27.

¹⁶² Simen Andersen Øyen, Ingrid Birce Müftüoğlu og Finn I. Birkeland, red. (2011). *Humanioras fremtid. Kampen om forståelsen av menneske og samfunn*. Cappelen Damm Akademisk: Oslo; for en kritikk, se Vidar Enebak (2011). «Humanioras fremtid». *Salongen.no* 19. august.

¹⁶³ Jordheim og Rem, red. (2012); for en kritikk, se Eivind Tjønneland (2014). «Akademisk samfunnsansvar som universitær beredskap. En kritikk av nymachiavellismen i humaniora». *Arr – idéhistorisk tidsskrift* 26, 3–4, s. 166–175.

estetiske og etiske» omgivelser – med andre ord etablerte humanistiske fagområder.¹⁶⁴ På den andre siden avgrenses perspektivet i programplanen til «Kultur som forutsetning», «Endring og kontinuitet, brudd og treghet» og «Samspillet mellom menneske og omgivelser» – et teoretisk perspektiv som opplagt favoriserer mer spesialisert kulturforskning på bekostning av andre humanistiske fag og tilnærminger. Selv om historie og språkvitenskap er godt representert i programporteføljen, er det påfallende hvor mange andre humanistiske fag som ikke søker eller ikke når opp i tildelingsrundene. Det kan være en indikasjon på at perspektivet i SAMKUL kanskje er for snevert – selv for mange humanister. Min oppfatning, basert på gjennomgangen i Del 1, er at denne innsnevrende tendensen tidligere har vært tydeligst i henholdsvis PKUL og KULVER.

Jeg har argumentert for at innsnevringen av perspektivet i SAMKULs programplan ikke er forenlig med den opprinnelige strategiske ambisjonen. I forarbeidene er det *tematiske* fokuset mye mer sentralt enn den *teoretiske* tilnærmingen. Her var det ganske enkelt snakk om «historiske, språklige, estetiske og etiske» *dimensjoner* ved eller *forutsetninger* for samfunnsutviklingen (først i programplanen blir dette omgjort til *omgivelser*). Dersom SAMKUL skal være en satsing på humanistisk forskning eller kulturforskning i bred forstand, vil nok slike generelle formuleringer være mer hensiktsmessige enn et snevert og mer teoretisk perspektiv. Jeg etterlyser derfor en større bredde ikke bare når det gjelder tematiske områder, men også i valg av teori og faglig tilnærming. Min oppfatning, basert på gjennomgangen i Del 1, er at denne mer åpne tendensen var tydeligst i KULT og KULFO.

Når det gjelder selve tematikken, mener jeg det er behov for å definere tydeligere hva som faktisk ligger i begrepet «samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger». Kanskje kunne de «kulturelle» forutsetningene vært formulert mer presist for eksempel som «historiske, språklige, religiøse, estetiske og etiske» forutsetninger for samfunnsutviklingen? Uansett fordrer de bærende begrepene «utviklingen» og «forutsetninger» et tydeligere *historisk* perspektiv. Spørsmålet er like fullt hva dette egentlig innebærer? Jeg har tidligere problematisert beskrivelsen av tidsdimensjoner i programplanen. Her er det snakk om ulike *forestillinger* om tid og historie, ikke et forsøk på å *forklare* samfunnsutviklingen. Jeg savner derfor en større ambisjon om at humanistisk forskning faktisk kan bidra til å forklare *historisk endring*, både enkeltaktørens handlinger og mer strukturelle og institusjonelle forutsetninger.

Dette henger sammen med den første delen av begrepet «samfunnsutviklingen», nemlig *samfunn*. Skal humanister bidra til å fortolke, forstå og forklare samfunnsutviklingen, trenger de nok i større grad teoretiske perspektiver fra samfunnsvitenskapene. Det å studere *samfunnsutvikling* eller dagens samfunnsformasjon, er jo noe ganske annet enn å studere *samfunnsutfordringer* og kommende kriser. Kanskje SAMKUL også kan bidra til en mer omfattende problematisering av samspillet mellom fortiden, samtiden og framtiden, for eksempel gjennom et begrep om «samtididiagnose». Det har nettopp vært fremholdt som en kritikk av Fritt Ord-rapporten at den med sin kriseretorikk og framtidshorisont langt på vei tar forestillingen om *Risikosamfunnet* for gitt: «Rapporten mangler en refleksjon over det samfunnsbegrepet den derved opererer med, et samfunn der tenkte framtidige katastrofer synes å definere premissene for hva som er nyttig, aktuelt og relevant.»¹⁶⁵

Poenget er at forskjellige samtididiagnoser skaper ulike scenarier eller forestillinger om framtiden, som igjen foreskriver ulike tematiske satsingsområder. Lever vi i *Risikosamfunnet*, vil jo spørsmål om miljøkriser, natur og teknologi få et slags fortrinn. *Nettverkssamfunnet* eller *Informasjonssamfunnet* leder forskningsinteressen mot Internett og nye medier, mens *Kunnskapssamfunnet* kanskje i større grad åpner for studier av utdanning, forskning og

¹⁶⁴ Norges forskningsråd (2011a), s. 5.

¹⁶⁵ Ingvild Hagen Kjørholt (2014). «'Menneskets tilstedeværelse'. Om humaniora og samfunnet». *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift* 17, 2, s. 119–126, sitert s. 125. Jf. Tjønneland, 2014, s. 167.

innovasjon. *Det flerkulturelle samfunnet* kan tematisere religion, migrasjon, globalisering og innvandring, mens *Skuespillsamfunnet* peker mot kunst, samfunnskritikk og aktivisme. Sist, men ikke minst, *Velferdssamfunnet*, som retter interessen mot alt fra helse og levestandard, arbeid og deltakelse, samt demokrati og offentlighet.

Kanskje kunne forskning omkring slike samtidsdiagnoser fungere bedre som tematiske områder i SAMKUL enn «menneske og omgivelser». Og kanskje kunne SAMKUL-forskningen bidra til *alternative framtider* som supplerer og utfordrer den mer instrumentelle og økonomiske framtiden som preger langtidsplanene og 21-prosessene.¹⁶⁶ Forestillinger om samtiden og framtiden henger dessuten sammen med kampen om fortiden, og her er det fristende å sitere Milan Kundera fra «Latteren og glemselens bok», sitert i antologien *Scenarier 2000*, som ble referert tidligere: «Menneskene vil være framtidens herrer bare for å kunne forandre fortiden. De kjemper om adgang til laboratoriene der fotografier blir retusjert, levnetsløp og historien skrevet om.»¹⁶⁷ Dermed får fortiden en dobbel betydning, *både* som forutsetning *og* som forestilling. SAMKUL kunne i større grad problematisert denne bruken (og misbruken) av fortiden på ulike områder og i ulike samtidsdiagnoser.

Kort oppsummert mener jeg SAMKUL i bør defineres som en satsing på «humanistisk forskning» snarere enn «kultur» eller «humaniora». Gitt at «utvikling» og «forutsetninger» står sentralt, etterlyser jeg også en tydeligere ambisjon om å *forklare historisk endring*. Jeg mener også at det er behov for å presisere forståelsen av «samfunn» og «samfunnsformasjon», for eksempel gjennom et begrep om «samtidsdiagnose». Med andre ord: «Humanistisk forskning» i SAMKUL bør dreies fra «Kultur» til «Samfunn». Dermed blir det også tydeligere hva som skiller SAMKUL fra den forutgående kulturforskningen fra KULT til KULVER.

En slik spissing av SAMKUL må selvsagt ikke skje på bekostning av samfunnsvitere og forskere fra andre fagområder, men det bør kanskje presiseres tydeligere hva som menes med «deler av samfunnsvitenskapen». Hva er det relevante demarkasjonskriteriet: Snakker vi her om et kulturperspektiv? Eller snarere en humanistisk eller hermeneutisk tilnærming? Hva med etiske eller estetiske prosjekter? Skal de være kvalitative og ikke kvantitative? Eller er poenget at de skal være kritiske og ikke-instrumentelle? Jeg mener uansett at en spissing mot «humanistisk forskning» og en presisering av «deler av samfunnsvitenskapen» vil være mer hensiktsmessig for SAMKUL enn det svært flertydige begrepet «kultur».

Grunnleggende humanistisk forskning har selvsagt en verdi i seg selv. Det kommer som sagt til uttrykk i basisfinansieringen til universiteter og høyskoler, samtidig som nesten alle bevilgningene via Forskningsrådet går til humanistisk grunnforskning (FRIPRO, SAMKUL og SFF). Det som imidlertid mangler, er et forskningspolitisk virkemiddel som i større grad inviterer til og legger til rette for at også humanistisk forskning kan bidra på relevante samfunnsområder. SAMKUL II (2016–2020) kan være en slik mulighet.

I så fall må nok mange humanistiske forskere kvitte seg med berøringsangsten for samfunnsrelevans og frykten for å bli redusert til «hjelpevitenskap» eller «redskapsfag». Innenfor rammene av et program i Forskningsrådet er det helt fint å være nyttig og relevant, å hjelpe til på aktuelle samfunnsområder, eller å bidra med perspektiver for å forstå samfunnsutviklingen i en bredere sammenheng.

Kall det gjerne en dreining fra *beredskap* til *redskap*: Humanistisk forskning kan borre, sprengte og rive ned, men den kan også være konstruktiv: Lykten kan belyse problemene. Passeren kan måle avstand og påvise sammenheng, Vekten kan avveie og balansere ulike

¹⁶⁶ En inspirasjon ger kan være det tverrfaglige tidsskriftet *Futures. The journal for policy, planning and future studies* (Elsiver).

¹⁶⁷ Milan Kundera, sitert fra Hompland, red. (1987), s. 250.

hensyn. Kompasset kan angi retning og veivalg. Målestokken er en normativ standard og alle tings mål. Verktøykassa er full, men redskap får mening først gjennom bruk og praksis.

Samfunnsrelevans

Spørsmålet om samfunnsrelevans kan imidlertid adresseres på flere måter. Helt overordnet, og ofte helt misvisende, snakkes det gjerne om en motsetning mellom *kvalitet* og *relevans*. I andre sammenhenger skisseres en motsetning mellom *nyttig* og *unyttig* forskning, gjerne kombinert med presiseringer om at også humaniora kan være nyttig, men på andre måter enn det rent instrumentelle, for eksempel knyttet til et begrep om dannelse. Samfunnsrelevans kan videre handle om en tematisk innretning mot særlig relevante områder, være seg *teknovitenskap* eller *samfunnsvitenskap*. Diskusjonen kan alternativt ta utgangspunkt i at ulike forskningspolitiske virkemidler, som *grunnforskning* og *anvendt forskning*, er relevant for samfunnet på hver sin måte. Eller det kan det handle om sammenhengen mellom *forskning* og *formidling*. Spørsmålet er ikke *hvorvidt* forskningen er samfunnsrelevant, men *hvordan* og *for hvem*.

Igjen er det viktig å presisere at jeg avgrensner meg til den strategiske satsingen på SAMKUL. En bredere debatt om humaniora spesielt eller grunnforskning mer generelt følger helt andre institusjonelle og forskningspolitiske logikker. Mine vurderinger handler om hvordan SAMKUL kan spisses og profileres når det gjelder samfunnsrelevans. Og det har både begrepsmessige og institusjonelle forutsetninger: Begrepsmessig, i SAMKULs programplan, hvor spørsmålet blir drøftet sammen med strategiske prioriteringer under overskriftene «Grunnleggende forskning – og samfunnsrelevans» og «Anvende humaniora». Institusjonelt, i Forskningsrådets organisasjon, hvor SAMKUL er et grunnforskningsprogram i Divisjon for vitenskap. Begge deler kan med fordel problematiseres.

Jeg har tidligere drøftet programplanens veksling mellom SAMKUL-relevans og samfunnsrelevans. Det er ikke opplagt at forskningen er samfunnsrelevant selv om den er SAMKUL-relevant. Til tross for den tematiske orienteringen mot samfunnsrelevante områder, kan den teoretiske tilnærmingen bidra til at forskningen blir unødvendig akademisert og lite relevant for andre i samfunnet. I fortsettelsen vil jeg imidlertid avgrense meg til å drøfte den tematiske innretningen, samt hvordan planene for SAMKUL II eventuelt kan bygge videre på prioriteringene i så langt i SAMKUL.

Før det første kan det være snakk om å *fylle ut* områder i programplanen, som ennå ikke er dekket inn. SAMKULs midtveisrapport viser for eksempel at områder som *flerkulturelle* omgivelser og *religiøse* omgivelser er godt representert, noe som jo ikke er så rart gitt at det har vært en egen utlysning i 2013 spesielt rettet mot disse områdene. Det området som er dårligst dekket, er *økonomiske* omgivelser, samtidig som både *natur-* og *teknologiske* omgivelser kommer dårlig ut. To prioriterte områder for SAMKUL II kunne følgelig være noe i retning av «økonomi, språk og kultur», samt «natur og teknologi» – gitt at det er et mål å dekke hele programplanen på en balansert måte. Ser vi på den faglige fordelingen, forstått som primær fagdisiplin, er det påfallende hvordan filosofi, etikk og normative perspektiv kommer til kort, noe som for øvrig har vært et gjennomgående trekk i alle tidligere kulturforskningsprogram. Sånn sett kunne SAMKUL II med fordel ha en tydeligere innretning mot *normative* perspektiver, for eksempel forskning på juridiske, etiske, kulturelle og vitenskapelige normer.

For det andre kan det være snakk om å *hente opp* igjen tematiske områder, som var fremme i debatten om SAMKUL i 2008, men som falt ut i arbeidet med programplanen. Ett opplagt tema er *materialitet* eller «materielle omgivelser», som opprinnelig, i Forskningsrådets innspill til forskningsmeldingen i 2008, ble omtalt under overskriftene «Mangfold og urbanisering» og «Omgivelser – arkitektur, design, kunst»: «Hvordan griper

makt og politiske, kulturelle og økonomiske interesser inn i utviklingen av våre omgivelser?»¹⁶⁸ I SAMKUL programplan ble omgivelsene utvidet fra det materielle til det ikke-materielle, samtidig som omgivelser ble et bærende begrep for de tematiske områdene. Poenget er vel at begrepet kanskje best kan benyttes om *materielle* og *fysiske* omgivelser, men at dette ble borte på veien. Brede spørsmål om bosetting og byutvikling, om urbanisme og aktivisme – eller mer konkrete case om for eksempel Bybanen i Bergen, rivningen av Regjeringskvartalet i Oslo, eller utviklingen av regionale næringslivsklynger – engasjerer og inviterer til forskning med høy relevans både for forvaltningen og for det offentlige ordskiftet.

Et fokus på materialitet kan også tydeliggjøre at mye kulturforskning og humanistisk forskning finner sted ved institusjoner utenfor UH-sektoren, for eksempel i arkiv, bibliotek og museer (ABM-sektoren). Disse institusjonene forvalter jo mye av den *materielle* kulturarven, samtidig som de henvender seg mer direkte til samfunnet gjennom utstillinger og skoleopplegg. Her bør det med andre ord ligge til rette for humanistisk forskning på materialitet og fysiske omgivelser med stor samfunnsrelevans.

Et annet tema som kunne hentes opp igjen, er *skole, kunnskap og dannelse*, som i de opprinnelige innspillene om SAMKUL ble drøftet under både «Språk, kommunikasjon og medier» og «Individ og fellesskap»:

Humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning gir nødvendigvis bidrag til samfunnets og individenes selvforståelse. Gjennom den kritiske funksjon stilles spørsmål ved vante forestillinger og sannheter samtidig som felles forståelsesrammer formidles i skole og utdanning. Dette bidrar til den offentlige samtalen og gir samfunnsaktørene viktig – og nyttig – kunnskap.¹⁶⁹

Gitt at mye av legitimiteten allerede i KULT lå i forskningens bidrag til «det store allmenndannelsesprosjekt», synes jeg det er påfallende at verken «skole» eller «dannelse» forekommer noe sted i SAMKULs oversikt over prioriterte forskningsområder. Kanskje ligger noe av humanioras problem begravet nettopp her. Fredrik W. Thue har i sin kritikk av SAMKUL på en overbevisende måte beskrevet humanioras transformasjon fra *lærdomskultur* til *forskersamfunn*, hvor rollen til *læreren* eller *kandidaten* gradvis ble fortrent til fordel for *forskeren*: «Vitenskapens indre kretsløp ble således prioritert fremfor kretsløpet med samfunnet.»¹⁷⁰ Min vurdering er at SAMKUL i større grad bør prioritere humanistisk forskning som kan bidra med kunnskap om, og være relevant for, skole og dannelse som kulturelle forutsetninger for samfunnsutviklingen.

Et tredje tema som kunne hentes opp igjen, er kulturforskning eller humanistisk forskning på velferdsstaten og *den nordiske modellen*, som også eksplisitt ble trukket frem i Forskningsrådets formulering av SAMKUL høsten 2008. Tematikken ble videreutviklet under «Individ og samfunn» og oppsummert i et spørsmål: «Hvilke samfunnsforhold bidrar til å gi skapende frihet og hvilke bidrar til det motsatte – til handlingslammelse og utrygghet?»¹⁷¹ I den endelige programplanen fra 2011 havnet slike spørsmål under «økonomiske omgivelser», men her uten koplingen til den nordiske modellen: «Ulike samfunn og kulturer gir forskjellige forutsetninger for utvikling av arbeids- og næringsliv, kreativitet og nyskaping og statens involvering i økonomi og samfunnsliv, velferd o.a.»¹⁷² Kanskje kunne dette punktet om

¹⁶⁸ Norges forskningsråd (2008f), s. 4–5.

¹⁶⁹ Norges forskningsråd (2008f), s. 3.

¹⁷⁰ Fredrik W. Thue (2012). «Humaniora: Fra 'lærdomskultur' til 'forskersamfunn'». *Nytt Norsk Tidsskrift* 2, s. 137–147, sitert s. 144.

¹⁷¹ Norges forskningsråd (2008f), s. 4.

¹⁷² Norges forskningsråd (2011a), s. 11.

økonomi videreutvikles til også å omfatte de historiske og kulturelle forutsetningene for vår egen samfunnsutvikling? En inspirasjon til en mer refleksiv problematisering av vår egen fortid kunne være den nye satsingen fra *Humanities in the European Research Area* (HERA) kalt «Uses of the Past», som blant annet tematiserer bruk og misbruk av fortiden, bruken av fortiden i media og offentlighet, samt bruken av fortiden i policy og politikk.¹⁷³

En tredje tilnærming, i tillegg til å *fylle ut og hente opp*, er å *avgrense* prioriteringene i SAMKUL II fra andre og nyere initiativ i Forskningsrådet. Ett eksempel er 22/7-forskning eller forskning på *ekstremisme og terrorisme*, hvor det allerede pågår en prosess, dels som en oppfølging av Regjeringens «Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme» (2014).¹⁷⁴ Tematikken er opplagt relevant for det bredere SAMKUL-området, og flere prosjekter i SAMKUL omhandler allerede denne tematikken, men gitt at det kommer en separat satsing på dette området, er det ikke sikkert SAMKUL II bør ha en slik tematisk innretning. Alternativt kan hele denne planlagte satsingen knyttes til SAMKUL II.¹⁷⁵ Et annet område, som så langt er svakt representert i SAMKULs portefølje, er *mediale* omgivelser. Men også her foreligger det allerede en ny og omfattende satsing på kultur og mediasektoren (KULMEDIA, 2014–2018). Dette er et handlingsrettet program, fullfinansiert av Kulturdepartementet med en ramme på vel 15 mill. kr pr år, men plassert i Forskningsrådets Divisjon for vitenskap. Programmet skal se på sammenhengene mellom kulturlivets og mediens samfunnsrolle og deres økonomiske og teknologiske betingelser.¹⁷⁶ Igjen, tematikken er opplagt relevant for SAMKUL-området, men gitt at KULMEDIA allerede finnes, spør det om også SAMKUL II bør prioritere dette området. I år er det også, som et tredje eksempel, lansert et nytt «Program for ansvarlig innovasjon og bedriftenes samfunnsansvar» (SAMANSVAR) – i forlengelse av tidligere satsinger på «Ethical, Legal and Social Aspects of biotechnology, nanotechnology and neurotechnology» (ELSA) – som i hovedsak er rettet mot teknovitenskapene. Også her bør det drøftes nærmere om det vil være mest hensiktsmessig med tettere samarbeid eller tydeligere arbeidsdeling mellom SAMKUL II og SAMANSVAR.¹⁷⁷

En helt annen tilnærming til samfunnsrelevans er spørsmålet om forskningspolitisk innretning eller valg av virkemiddel. Er det egentlig riktig eller hensiktsmessig å beskrive SAMKUL som et grunnforskningsprogram? Forankringen i Divisjon for vitenskap, kombinert med betoningen av langsiktig og grunnleggende forskning av høy kvalitet, hvor det teoretiske perspektivet i stor grad definerer de tematiske områdene, samtidig som formidling primært forstås som forskerrettet eller vitenskapelig, gir en form for samfunnsrelevans som kanskje ligger nærmere forståelsen i UH-sektoren. Samtidig er den sterke betoningen av strategiske perspektiver og særlig relevante tema, involvering av forskjellige interessenter og brukere, samt kunnskapsutvikling som skal være relevant og anvendbar for politikkutvikling og forvaltning, kanskje mer forenlig med en annen institusjonell forankring i Forskningsrådet, være seg i divisjonene ERM eller SAH. I det første tilfellet vil forskningen kanskje kunne «supplere de økonomisk-instrumentelle og teknisk-naturvitenskapelige kunnskapsbasene som i dag i stor grad regnes som gyldige grunnlag for samfunnsmessige veivalg», slik det står i

¹⁷³ Higher Education Research Area (2015). «Uses of the Past», Joint Research Programme: Brussel.

¹⁷⁴ Regjeringen (2014). *Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Justis- og Beredskapsdepartementet: Oslo. Jf. Norges forskningsråd (2015c). «Konferanse om ekstremisme og terrorisme». SAMKULs nettsider 18. juni: Oslo.

¹⁷⁵ Jf. David Bach (2012). «Millioner til forskning på 22. juli». *Aftenposten* 27. november. Mest relevant her er prosjektene «Negotiating Values: Collective Identities and Resilience after 22/7» (Henrik Syse, PRIO, 220797), samt «Reassembling Democracy: Ritual as Cultural Resource» (Jone Salomonsen, TF, UiO, 220715).

¹⁷⁶ Norges forskningsråd (2014b). *Kultur- og mediasektoren*. Programplan 2014–2018. KULMEDIAs nettsider.

¹⁷⁷ Norges forskningsråd (2015d). «Program for ansvarlig innovasjon og bedriftenes samfunnsansvar». SAMANSVARs nettsider.

SAMKULs programplan.¹⁷⁸ I det andre tilfellet vil forskningen i større grad være instrumentelt orientert. Begge deler er selvsagt legitimt. Spørsmålet er bare om det er hensiktsmessig å gjøre begge deler samtidig. Beskrivelsen i SAMKULs programplan er samlende og harmoniserende: *Både-og*. Den institusjonelle forankringen i Forskningsrådet er nødvendigvis mer splittende: *Enten-eller*. SAMKUL vil være to ting, minst, men kan bare være forankret ett sted.

Forskningsrådets nye policy for *Grunnleggende forskning* (2014) introduserer et skille mellom «vitenskapelig relevans» og «samfunnsmessig relevans», som kanskje kan være nyttig her. Fremfor å snakke om motsetningen mellom «kvalitet» og «relevans», kan det poengteres tydelig at SAMKUL II skal ha *både* vitenskapelig og samfunnsmessig relevans. Forskjellen ligger altså ikke i spørsmålet om relevans, eller i avstanden til anvendelsen, men snarere i hvordan forskningsspørsmålene utformes og hvordan de søkes besvart: «Derfor er det viktig å tenke grunnleggende forskning i alle deler av Forskningsrådets virksomhet.»¹⁷⁹ Overført på SAMKUL II vil det innebære en presisering av at det her ikke er snakk om «ren» eller «fri» grunnforskning, men snarere grunnleggende forskning i «målrettet» eller «strategisk» forstand. I så fall kan SAMKUL II godt være forankret institusjonelt i Divisjon for vitenskap, men da med en bredere forståelse av grunnleggende forskning med en måltettet og strategisk innretning mot særlig samfunnsrelevante områder.

Spørsmålet er imidlertid om ikke SAMKUL anlegger et enda mer «anvendt» perspektiv, ikke minst når det snakkes eksplisitt om å «anvende humaniora». SAMKUL legger også opp til en mer strategisk form for kommunikasjon, i tråd med SAMKULs mål om samfunnsrelevans og «ønsket om å bidra til forskningsbasert politikktutvikling.»¹⁸⁰ For meg er det ikke entydig hvorvidt samfunnsrelevansen ligger i den tematiske innretningen eller i den mer ambisiøse satsingen på umiddelbar anvendelse – eller i begge deler – som for eksempel når det står at «humanistisk forskning kan formidles til beslutningstakere på ulike nivåer, og dermed sikre et bredere kunnskapsgrunnlag for politiske veivalg innenfor ulike sektorer.»¹⁸¹ Det mest interessante i dette sitatet er imidlertid at samfunnsrelevans faktisk blir et spørsmål om *formidling* og relevante publikum. Hvem i samfunnet skal forskningen være relevant for?

Den historiske gjennomgangen fra KULT til KULVER viste hvordan ulike former for formidling gradvis har vokst frem og avløst hverandre. Igjen, alle variantene er relevante for samfunnet, men jeg synes like fullt det er en tendens til at forvaltningen og politikken i stadig større grad blir definert, og definerer seg selv, som de sentrale brukerne av forskningen. Det er kanskje ikke direkte snakk om politisering, men om en mer instrumentell innretning av formidlingen. Forvaltningen blir liksom både bestiller og bruker av forskningen. «Samfunnet» blir redusert til «Staten», snarere enn «Sivilsamfunnet». Beskrivelsen i SAMKULs programplan av både allmennrettet formidling og det offentlige ordskiftet er i så måte lite inspirerende: «Allmennheten er en diffus, men viktig bruker», står det nokså tafatt, og hovedfokus er på formidling via media og hjemmesider. Det er dessuten uklart om det her er snakk om forskernes forpliktelser eller Forskningsrådets eget arbeid med kommunikasjon.¹⁸²

Jeg vil derfor problematisere omdefineringen og «outsourcingen» av *formidling*. Fra å være bærende for hele forståelsen av «tradisjons- og kulturformidlende forskning», blir formidling gradvis nedtonet og marginalisert i forskningspolitikken. Det er liten tvil om at dette rammer kulturforskning og humanistisk forskning i større grad enn andre fagområder. Dette blir også drøftet i forbifarten i Fritt Ord-rapporten (2012), som skisserer en rekke tiltak,

¹⁷⁸ Norges forskningsråd (2011a), s. 1.

¹⁷⁹ Norges forskningsråd (2014c). *Grunnleggende forskning*. Forskningsrådets policy 2015–2020: Oslo, s. 3.

¹⁸⁰ Norges forskningsråd (2011a), s. 13.

¹⁸¹ Norges forskningsråd (2011a), s. 17.

¹⁸² Norges forskningsråd (2011a), s. 18.

men som likevel helt mangler en grundigere refleksjon om forskningsformidling og forskernes forpliktelse.¹⁸³

Her mener jeg det er noe å hente fra den historiske gjennomgangen fra KULT til KULVER hvor humanistisk forskning nettopp er definert som «formidlende forskning». Formidling er samfunnsrelevans.¹⁸⁴ Selve begrepet formidling er dypest sett både dialogisk og dialektisk: Det innebærer at forskeren tar utgangspunkt i aktuelle spørsmål, forsøker å finne svar gjennom forskning, og formidler kunnskapen tilbake til samfunnet. I hermeneutisk forstand handler det om å formidle mellom ulike delforståelser og en bredere sammenheng. I historisk forstand handler det om å formidle mellom fortid og framtid, gitt at «nåtiden inneholder både rester av det gamle og kimer til det nye.»¹⁸⁵

Jeg mener altså det kan være nyttig å hente frem igjen noen av refleksjonene omkring formidling og samfunnsrelevans i tradisjonen fra KULT til KULVER – en tradisjon som for øvrig, i SAMKULs programplan, ikke dukker opp før i en fotnote på side 21. Sammenhengen her er imidlertid interessant: «Flere av dem har også satt aktiv forskningsformidling og det å aktualisere humaniora på nye forskningsområder og tenke samfunnsrelevans høyt på dagsordenen.»¹⁸⁶ Ett konkret forslag vil derfor være at SAMKUL II bør satse enda mer offensivt på utlysninger til formidling, ikke bare rettet mot forskere og brukere, men også mot allmennheten og det sivile samfunn. Et mer ambisiøst forslag vil være å vurdere utlysninger rettet mot det som i KULT ble kalt forskning med en særskilt «formidlingsverdi». Hva skjer med utformingen av prosjektsøknadene dersom vurderingen av formidlingen i større grad inngår i vurderingen av kvaliteten på forskningsprosjektene?

Oppsummerende, enten det i SAMKUL er snakk om kulturforskning eller humanistisk forskning, er min vurdering at satsingens samfunnsrelevans bør være tydeligere definert. Samfunnsrelevans og formidling kan i enda større grad tenkes sammen og videreutvikles. Samtidig må det tenkes mer systematisk omkring satsingens institusjonelle forankring og innretning. En annen måte å tenke samfunnsrelevans på kan nemlig være å knytte den målrettede og strategiske grunnforskningen tettere opp mot aktiviteter i andre divisjoner. På den måten kan SAMKUL II eksperimentere med tverrfaglighet også når det gjelder ulike virkemidler og hovedaktiviteter.

Tverrfaglig samarbeid

Når jeg her skal drøfte tverrfaglig samarbeid, handler det altså ikke om tverrfaglighet eller samarbeid på tvers av fag, men om samarbeid på tvers av ulike divisjoner og avdelinger i Forskningsrådet. Dersom SAMKUL skal være noe mer enn et program, er det nødvendig å konkretisere hvilke forskningspolitiske virkemidler som er velegnet. Og dersom SAMKUL skal presisere sin samfunnsrelevans, kan det være nyttig å vurdere nye former for samarbeid med anvendte eller handlingsrettete programmer i andre divisjoner. Kort sagt vil jeg argumentere for en tydeligere satsing på *tverrfaglig samarbeid* og *samfinansiering* med andre relevante programmer. Og dette samarbeidet bør innrettes mot både teknovitenskapelige og samfunnsvitenskapelige satsinger.

Poenget er at samfunnsrelevans ikke bare kan forstås tematisk eller teoretisk, den har også en *tidsdimensjon*. Og i løpet av de siste 10–20 åra har den strategiske diskusjonen om

¹⁸³ Jordheim og Rem, red. (2012), s. 90, 115, 152–153.

¹⁸⁴ Vidar Enebakk (2012). «Formidling er samfunnsrelevans». *Morgenbladet* 16. mars.

¹⁸⁵ Se Jon Elster (1976). *Stat, organisasjon, klasse. Noen hovedretninger i moderne politisk filosofi*. Pax forlag: Oslo, s. 46–48.

¹⁸⁶ Norges forskningsråd (2011a), s. 21.

humanistisk forskning i økende grad orientert seg mot teknovitenskapelige problemer og forskningspolitiske føringer. Dette kommer til uttrykk i en tematisk dreining mot naturvitenskap og teknologi, med relevans for innovasjon og økonomi, men også på andre måter. Forskningspolitiske langtidsplaner, 21-prosesser og *foresight*-metodikk dreier oppmerksomheten mot *framtiden*, samtidig som forestillingen om «Risikosamfunnet» retter oppmerksomheten mot kommende *kriser*. Jeg er imidlertid skeptisk til betoningen av *beredskap* og forsøket på å definere humanistisk forskning som «beredskapsvitenskap» med tanke på «å takle uforutsigbarhet og kriser.»¹⁸⁷ Her er det en tendens – som for så vidt forener forskningspolitikken framtidforskning med den tradisjonelle grunnforskningens idealer om uavhengighet og langsiktighet – til å løfte legitimeringen av forskningen inn i fremtiden, slik for øvrig også andre har påpekt: «Ved å fremheve beredskapsfunksjonen som svaret på hva vi skal med humaniora, skisserer forfatterne et humaniora som er forpliktet på fremtiden snarere enn på samtiden.»¹⁸⁸

Jeg mener denne tendensen også er til stede i SAMKULs programplan, spesielt i utvidelsen mot «en *tredje tidsdimensjon*: Forutsetningene påvirker også fremtiden.»¹⁸⁹ I prinsippet er jeg nok enig i selve målsetningen om «å tenke gjennom *flere* alternative ønskede og uønskede framtid», men jeg synes perspektivet er uklart reflektert og dårlig formulert. Det motsatte av kortsiktig økonomisk nytte er ikke nødvendigvis langsiktig økonomisk nytte. Det kan også være mer kortsiktig og aktualisert forskning på naturvitenskap, teknologi og klima, eller mer langsiktige og framtidsrettete perspektiver på samfunnsutviklingen. Det er nok av utfordringer og «kriser» som må håndteres allerede i dag, knyttet til økonomi, velferd, klima, terror, krig, migrasjon, sult og fattigdom. Spesielt trenger vi forskning som kan si noe om *sammenhengene* på tvers av disse områdene, og som kan tilby nye og alternative forståelsesrammer for den langsiktige utviklingen av vårt eget samfunn.¹⁹⁰

I SAMKULs programplan blir imidlertid den nye tverrfagligheten knyttet tett opp mot teknovitenskap og de store tematiske satsingene og teknologiområdene (kap. 7.1), som i Forskningsrådet er samlet i Divisjon for energi, ressurser og miljø (ERM) og Divisjon for innovasjon (INN). Programplanen er i mindre grad orientert mot de samfunnsvitenskapelige satsingene i Divisjon for samfunn og helse (SAH). Her ligger det en rekke handlingsrettete programmer hvor humanistisk forskning opplagt kan være relevant: i) Avdeling for utvikling og samarbeid jobber med internasjonalt samarbeid, utenrikspolitikk, global fattigdom, menneskerettigheter og bærekraftig utvikling – alt innenfor en ramme av utviklingsforskning, som jo bør kunne samvirke og samspille med en satsing på samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger. ii) Avdeling for velferd og utdanning forvalter også områder som velferd og forskningsbasert profesjonsutøving, arbeidsliv og utdanning, innvandring, demokrati, by- og regionutvikling, samt samfunnssikkerhet. iii) Avdeling for helse driver blant annet med folkehelse, psykisk helse og rusmiddelforskning. Relevant her er også det nye store programmet «Gode og effektive helse-, omsorgs- og velferdstjenester», som er den største enkeltaktiviteten i Forskningsrådets hovedsatsing «Flere aktive og sunne år» (FASE).¹⁹¹ Også her kan det ligge til rette for omfattende samarbeid med SAMKUL II.

SAMKUL har allerede en rekke tverrfaglige prosjekter i porteføljen rettet mot samfunnsvitenskap, samtidig som ambisjonen om ny tverrfaglighet i retning av teknovitenskap på ingen måte er innfridd. Sann sett kan denne drøftingen virke paradoksal.

¹⁸⁷ Jordheim og Rem, red. (2012), s. 138–140.

¹⁸⁸ Kjørholt (2014), s. 125.

¹⁸⁹ Norges forskningsråd (2011a), s. 7.

¹⁹⁰ Anders Ekström og Sverker Sörlin (2012). *Alltings mått. Humanistisk kunnskap i framtidens samhälle*. Norstedts: Stockholm, s. 122.

¹⁹¹ Informasjon hentet fra Forskningsrådets hjemmesider.

Her drøfter jeg imidlertid ikke tverrfaglighet i prosjektene, men snarere nye former for samarbeid, kanskje også samfinansiering, med andre programmer og divisjoner. Og da tenker jeg på både SAH-divisjonen og ERM-divisjonen, som begge er mer instrumentelt innrettet. I praksis vil dette innebære *både* en større andel humanistisk forskning i SAH, og en større andel av både humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning i ERM. Programmene i begge disse divisjonene kunne med fordel suppleres med en egen «SAMKUL-komponent», som kan utfylle og utfordre den mer instrumentelle innretningen i disse satsingene.

I evalueringen *SATS på forandring* (2009) ble det påpekt at Forskningsrådet ikke hadde lyktes i sin ambisjon om å integrere humaniora og samfunnsvitenskap i de store programmene, noe som langt på vei ble bekreftet i porteføljeanalysen av HumSam-fagene (2014). SATS-evalueringen etterlyste helt eksplisitt at det «må stilles tydelige krav til dette i programmene mandater», samt at det «kan være aktuelt med egne incentiver og mekanismer for å inkludere samfunnsvitenskap og humaniora mer systematisk i de Nasjonale prioriteringene og i Store programmer, eksempelvis egne øremerkete midler.»¹⁹² En satsing på en egen «SAMKUL-komponent» i andre programmer kunne nettopp være et slikt tiltak. Hvordan det skulle utformes i praksis, ligger utenfor min kompetanse, men én mulighet kunne være samfinansiering hvor SAMKUL II og de aktuelle programmene sammen bidrar til prosjekter, som kan bidra med et mindre instrumentelt perspektiv på de samfunnsrelevante områdene.

En annen, og mer radikal, tilnærming ville være å utvikle humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning i de andre divisjonene i tråd med den nye satsingen i Horizont 2020 på *Responsible Research and Innovation* (RRI). RRI ble opprinnelig utviklet langs seks dimensjoner eller «nøkler», som kan implementeres på tvers i alle Horizont 2020-prosjekter: 1) *Governance*, 2) *Public engagement*, 3) *Gender equality*, 4) *Science education*, 5) *Open access/Open science*, og 6) *Ethics* – senere supplert med 7) *Sustainability* og 8) *Social justice/inclusion*.¹⁹³ I dag er elementer av RRI allerede implementert i Forskningsrådet i den nye satsingen på «Ansvarlig innovasjon og bedriftenes samfunnsansvar» (SAMANSVAR), som ble lansert i 2015. Her blir imidlertid «ansvarlig forskning» knyttet tett opp «bedriftenes samfunnsansvar», og det finnes en rekke andre ressurser innenfor RRI, knyttet til formidling, kjønnsperspektiver, samfunnsrelevans, samt skole og utdanning, som også kunne vært implementert i andre og mer samfunnsvitenskapelige satsinger.¹⁹⁴

En tredje tilnærming skisseres av European Science Foundation (ESF) i rapporten *Science in Society: caring for our futures in turbulent times*. Rapporten viser hvordan den forskningspolitiske retorikken om «kriser» er nært knyttet til den teknovitenskapelige diskursen om innovasjon: «The crisis discourse has been mobilised to push a strong innovation agenda. Innovation is thereby presented as the remedy for crisis.»¹⁹⁵ Siden slutten av 1980-åra har det såkalte STS-feltet (*Science, Technology and Society*) i økende grad blitt koplet til økonomi og innovasjon, samtidig som begreper som dialog og toveis-kommunikasjon i realiteten fremstår som svært asymmetriske. Det som mangler, ifølge rapporten, er en mer omfattende tilnærming fra SSH-feltet (*the Social Sciences and the Humanities*), som i større grad kan utfordre den dominerende økonomiske diskursen gjennom en «rekontekstualisering» av forskning eller vitenskap i samfunnet (*recontextualization of*

¹⁹² Norges forskningsråd (2009c), s. 49.

¹⁹³ European Commission (2015). *Indicators for promoting and monitoring Responsible Research and Innovation*. Directorate-General for Research and Innovation: Brussel. Arbeidet med denne rapporten er ledet av Roger Strand fra Norge.

¹⁹⁴ Norges forskningsråd (2015d).

¹⁹⁵ European Science Foundation (2013). *Science in Society: caring for our futures in turbulent times*. Science Policy Briefing no. 50. Standing Committee for the Social Sciences: Strasbourg, s. 7.

science in society). Påstanden er et det teknovitenskapelige feltet har «kolonialisert» framtiden (*colonialisation of the future*) på en måte som fortrenger ulike nasjonale interesser, verdier og historiske forutsetninger. Og konklusjonen er at samfunnet trenger en bredere og mer representativ prosess for å definere hvilke *alternative* framtider vi kan velge mellom: «The concern is that the attempts at controlling the future, the rhetoric of crisis, and the related idea that we have to act fast, might lead to a considerable narrowing of possible futures perceived.»¹⁹⁶ En helt klar anbefaling i rapporten er å knytte *excellence* mer eksplisitt til *relevance* og *responsibility*. I praksis innebærer dette en forskyvning fra teknovitenskap mot samfunnsvitenskap og det som i Horizont 2020 omtales som *Societal Challenges*.

Det overordnede poenget er imidlertid ganske enkelt: Det finnes allerede en rekke muligheter og modeller både i Horizont 2020 og i ERC, hvor SAMKUL II kan hente inspirasjon i utviklingen av nye former for samarbeid på tvers, enten det er rettet mot samfunnsvitenskap eller teknovitenskap. Slike vurderinger ligger imidlertid langt utenfor rammene for SAMKULs programstyre og må drøftes på andre nivåer i Forskningsrådet, være seg i divisjonsstyrene eller i hovedstyret.

Det jeg skisserer her, er altså en mer anvendt innretning av SAMKUL II. Med økt vekt på samfunnsrelevans og formidling, kan forskningen være mer umiddelbart nyttig og relevant, også i en rent instrumentell forstand. SAMKUL II *må* ikke nødvendigvis være legitimert som grunnleggende og langsiktig forskning. Programmet *må* heller ikke ligge i Divisjon for vitenskap. Kanskje får satsingen mer gjennomslagskraft dersom grunnforskningsideologien blir tonet ned? Jeg minner her om at Regjeringen, ved behandlingen av SAMKUL i forbindelse med St.meld. nr. 30 (2008–2009) *Klima for forskning*, avviste satsingen nettopp med denne begrunnelsen: «Forskning om samfunnets grunnleggende forutsetninger skjer i hovedsak i fagmiljøer på universiteter, høyskoler og institutter.»¹⁹⁷

Et siste spørsmål er hva den humanistiske forskningens samfunnsrelevans best kan beskrives som? Den er jo egentlig ikke *anvendt*, slik det ble poengtert allerede ved etableringen av KULT i 1980-åra. Den er heller ikke *handlingsrettet* i den forstand at det vel så mye dreier seg om nye innsikter, perspektiver og alternativer som konkrete handlinger. *Formidlende forskning* kunne kanskje være dekkende, med i likhet med «kulturargumentet» resonerer det dårlig med dagens forskningspolitiske debatt. Forskningsrådet har selv nylig lansert et skille mellom en utfordringsdrevet logikk og en *kompleksitetslogikk*, som kan supplere og utfylle de mer instrumentelle satsingene.¹⁹⁸ Selv heller jeg nok mer i retning av en mindre kompleks og mer hverdagslig formulering om å se ting i sammenheng. Kanskje ligger både den humanistiske forskningens særpreg og SAMKULs styrke nettopp i forskning *som studerer samfunnsutviklingen i en større sammenheng*? Kanskje kan SAMKUL II bidra med forskning som formidler mellom ulike spesialiserte fagfelt og samfunnssektorer, og som samtidig bidrar til å formidle ulike spenninger i samtiden?¹⁹⁹

Forskningspolitikk

Ambisjonen om at SAMKUL skal være et nasjonalt *hovedinnsatsområde*, er ikke innfridd. Gitt dagens forskningspolitiske regime, tror jeg heller ikke det er så veldig realistisk. I Solberg-regjeringens *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024* er SAMKUL, kanskje ikke overraskende, helt fraværende, slik tendensen jo har vært i de siste forskningsmeldingene. Det gamle målbildet er i all hovedsak videreført med fokus på

¹⁹⁶ European Science Foundation (2013), parafasert s. 7–17.

¹⁹⁷ St.meld. nr. 30 (2008–2009), s. 48.

¹⁹⁸ Jon Holm og Johannes W. Løvhaug (2014). «Humanioras utfordringer». *Forskningspolitikk* nr. 4, s. 24–25.

¹⁹⁹ Jf. Ekström og Sörlin (2012).

tematiske, teknologiske og strukturelle mål. Innledningsvis blir det riktignok slått fast at det også er nødvendig med «kunnskap som gir nye erkjennelser og bidrar til å forstå samfunnsutviklingen». Videre, for å «møte store samfunnsutfordringer», blir det poengtert at også humaniora og samfunnsfag vil være relevant. Det finnes imidlertid ingen selvstendig refleksjon eller egne virkemidler i meldingen for hvordan slike perspektiver skal bli utviklet og integrert.²⁰⁰ Situasjonen minner faktisk ikke så rent lite om situasjonen for 30 år siden, da KULT ble initiert.

Både organiseringen av forskning i departementene og organiseringen i Forskningsrådet gjør det vanskelig å realisere SAMKUL som nasjonalt hovedinnsatsområde. Sentralforvaltningens samordningsproblem rammer også forskningen, som i stor grad følger sektorforskningsprinsippet. Hvert departement har ansvaret for å finansiere forskning på sitt ansvarsområde, og både finansieringen av aktiviteter i Forskningsrådet og i 21-prosessene er atskilte siloer uten koordinering på tvers: «Departementenes finansiering og prioritering av forskning er derfor preget av stivhengighet.»²⁰¹ Følgelig er det vanskelig å frigjøre midler til forskning på bredere sammenhenger, selv om slik kunnskap i mange sammenhenger er helt nødvendig for samfunnet. Også betydningen av formidling, forskningens samfunnsansvar og forståelsen av forskning i samfunnet faller utenfor den rigide organiseringen av forskning i sentralforvaltningen. Det er derfor lett å bli litt nostalgisk med tanke på Forskningspolitisk råd og Kultur- og vitenskapsdepartementet på midten av 1980-åra hvor nettopp debattene om forskning og samfunn sto sentralt.

Kunnskapsdepartementet står like fullt i en særstilling med et overordnet ansvar også for koordineringen av norsk forskningspolitikk. Kunnskapsdepartementet er da også den viktigste finansieringskilden for SAMKUL, både over posten for generelle forskningsformål (KD Kap. 285.52) og overordnede forskningspolitiske prioriteringer (KD Kap. 285.53). En mer omfattende satsing på SAMKUL II bør derfor komme herfra i form av en større satsing på SAMKUL som en overordnet forskningspolitisk prioritering. Kunnskapsdepartementets viktigste oppgave vil likefullt være å legge til rette for en større grad av samfinansiering av SAMKUL II på tvers av ulike departement. Dreiningen de siste åra mot politikk- og forvaltningsrettet forskning eller mer instrumentell forskning for myndighetsbehov gjør dette lite sannsynlig. Kanskje bør satsingen derfor fremmes via Stortinget med henvisning til forskningens bredere samfunnsmessige ansvar både for forskningssystemet og for det offentlige ordskiftet. Igjen, KULT ble heftig diskutert i Stortinget i 1980-åra, og satsingen ble opprinnelig ledet av stortingspresidenten.

Forskningsrådet er Regjeringens strategiske organ for norsk forskning. Forskningsrådet skal blant annet være myndighetenes sentrale rådgiver, identifisere behov for forskning og foreslå prioriteringer. Sånn sett er det forstemmende å se hvordan Forskningsrådets satsing på SAMKUL ble avvist av Stoltenberg II-regjeringen i 2009. Mer oppløftende er det at satsingen har fått stadig mer støtte i løpet av de siste åra, men det er fremdeles langt igjen til ambisjonen om et hovedinnsatsområde i både økonomisk og strategisk forstand.

En videre satsing forutsetter nok også en sterkere forankring av SAMKUL intern i Forskningsrådet. Kanskje er ikke dagens organisasjon egnet for å realisere en satsing som SAMKUL? Kanskje må nye organisatoriske rammer på plass før SAMKUL lar seg realisere fullt ut? Kan hende er visjonen om SAMKUL fortreffelig, men umulig å innfri i dag for et programstyre på tredje styringsnivå? Gjennomgangen fra KULT til KULVER indikerer at en satsing som SAMKUL, med vekt på samfunnsrelevans og samarbeid på tvers, kanskje heller

²⁰⁰ Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024*. Kunnskapsdepartementet: Oslo.

²⁰¹ Damvad (2013). *Utredning om departementenes arbeid med forskning*. Rapport utarbeidet for Forskningsrådet: Oslo, s. 14.

hører hjemme på et høyere styringsnivå – tilsvarende det som før 2003 var organisert som «Området for kultur og samfunn» (NFR-KS). En vidløftig visjon kunne derfor være å sikte fremover mot en ny og større satsing også etter 2020 for eksempel på «Kulturelle forutsetninger for samfunnsutviklingen» (KULSAM). I denne sammenheng er det avgjørende at Forskningsrådet i sin nyeste strategi, *Forskning for innovasjon og bærekraft* (2015), faktisk fastholder viktigheten av en «bred forståelse av de kulturelle forutsetningene for samfunnsutviklingen» og poengterer: «En rettet humanistisk og samfunnsvitenskapelig innsats vil styrke dette området.»²⁰²

Min kritikk rammer imidlertid også forskersamfunnet. SAMKUL-satsingen lar seg ikke realisere uten at forskerne bidrar til å utvikle innholdet i hovedinnsatsområdet. Da er det viktig å snakke så folk flest forstår. Da er det viktig å forske på temaer som angår folk. Og da er det viktig å ikke bare vise til relevans, men også være relevant. SAMKUL kan dekke kunnskapsbehov innenfor etikk, estetikk, språk, kultur, religion og historisk endring, samt fremheve kulturelle begrunnelser for forskning. Men Forskningsrådet trenger støtte i forskersamfunnet for å forankre SAMKUL internt og kommunisere satsingen eksternt. Forvaltningen trenger tydeligere beskrivelser av relevante tema og tilnærminger. Og politikerne trenger en bedre forståelse av forskningens betydning i samfunnet. Ikke bare i form av resultater. Ikke bare som prosess. Men som bærer av normer og verdier. Og som kilde til en bredere forståelse av kulturelle begrunnelser for forskning. Slik, ved å fastholde forskningens samfunnsansvar og samtidig fremheve forskningens samfunnsrelevans, kan SAMKUL II (2016–2020) også bidra til å forme framtidens forskningspolitikk.

²⁰² Norges forskningsråd (2015e). *Forskning for innovasjon og bærekraft*. Strategi for Norges forskningsråd 2015–2020, s. 20.

Oppsummering

Jeg vil avslutningsvis oppsummere mine drøftinger og vurderinger i noen konkrete anbefalinger til det påtroppende programstyret for SAMKUL II (2016–2020):

- **Videreføring**
SAMKUL har vært en nyskapende og vellykket satsing. Videreføringen kan gå i to retninger: Enten ved å fullføre selve programplanen, eller ved å løfte satsingen til et nasjonalt hovedinnsatsområde. Jeg mener det er mest realistisk å prioritere fullføringen av programmet i perioden 2016–2020, men samtidig intensivere arbeidet, både i programstyret og i andre deler og divisjoner i Forskningsrådet, for å etablere et mer robust og integrert virkemiddel som kan videreføre ambisjonene med SAMKUL også etter 2020.
- **Ny programplan**
Det bør utarbeides en ny programplan for SAMKUL II. Den nåværende programplanen målbærer ikke en tydelig virkelighetsbeskrivelse, men snarere et konstruert perspektiv. Beskrivelsen av de ulike omgivelsene blander tematiske prioriteringer og teoretiske perspektiver. Det bør skilles mellom *hva* det skal forskes på og *hvordan*. Også rent språklig bør teksten forbedres. Den nåværende programplanen henvender seg primært til forskere og i liten grad til forvaltningen eller offentligheten. Det bør komme tydeligere frem hvilke tematiske områder som er relevante, hvorfor forskning på disse områdene er viktig, samt hvordan kunnskapen kan tas i bruk.
- **Teoretisk**
Jeg har argumentert for en dreining fra «kulturforskning» i retning av «humanistisk forskning» med «samfunnsrelevans» og «samarbeid på tvers». Prosjekter som skal fortolke, forstå og forklare «samfunnsutviklingen» og dens «kulturelle forutsetninger», fordrer et tydeligere historisk perspektiv velegnet for forskning på «utvikling» og «forutsetninger». Jeg mener det er uheldig at programplanen så tydelig favoriserer bestemte teoretiske tilnærminger, og mener det heller bør inviteres bredt til for eksempel «historiske, språklige, estetiske og etiske forutsetninger for samfunnsutviklingen».
- **Tematisk**
Innenfor rammen av den nåværende programplanen har jeg argumentert for tematiske utlysninger i SAMKUL II knyttet til henholdsvis «økonomi og velferd» og «natur og teknologi». Videre, med henvisning til tidligere diskusjoner om SAMKUL fra 2008 til 2011, har jeg trukket frem igjen tematiske områder som «materialitet», «skole og dannelse», og «den nordiske modellen», samtidig som jeg har etterlyst mer normative tilnærminger. Jeg har også foreslått en tydeligere tematisering av «samtidsdiagnoser» og behovet for å se samfunnsutviklingen i en bredere «sammenheng». Samtidig er det behov for å harmonisere SAMKUL II med andre og nyere satsinger i Forskningsrådet, være seg KULMEDIA eller SAMANSVAR. SAMKUL II bør også bidra til forskning på forskning som kultur, forskning i samfunnet og «kulturelle begrunnelser for forskning».
- **Samfunnsrelevans**
Det bør presiseres tydelig på hvilken måte SAMKUL II er samfunnsrelevant, ikke bare som tematisk innretning, men også som forskningspolitisk virkemiddel. Det er ikke opplagt at SAMKUL må være et grunnforskningsprogram, og det bør være tydeligere

hvilken innretning satsingen faktisk har. Det bør også reflekteres at formidling – i tradisjonen fra KULT og «formidlende forskning» – faktisk *er* samfunnsrelevans.

- ***Tidshorisont***

Jeg har kritisert en rådende tendens, som også gjør seg gjeldende i SAMKUL, til å internalisere eller «innrullere» forskningspolitiske føringer fra teknovitenskapene, som løfter forskningens nytte og relevans inn i framtiden. Et overdrevet fokus på risiko og kriser bør i større grad balanseres med perspektiver fra samfunnsvitenskap rettet mot samtidige spørsmål og utfordringer i dag. Fremfor å hoppe rett fra fortiden til framtiden, bør SAMKUL-forskningen søke seg tilbake til samtiden. Det bør være en bedre balanse mellom framtid og samtid, eller mellom teknovitenskap og samfunnsvitenskap.

- ***Tverrfaglig samarbeid***

Fremfor å snakke om tverrfaglighet, har jeg lagt vekt på samarbeid på tvers, ikke bare mellom forskjellige fag, men også mellom ulike program og divisjoner i Forskningsrådet. SAMKUL II bør ikke bare rette seg mot de store programmene i Divisjon for energi, ressurser og miljø (ERM), men også de ulike satsingene i Divisjon for samfunn og helse (SAH). Forskningsrådet bør i større grad legge til rette for samarbeid og samfinansiering på tvers, og ansvaret for disse virkemidlene må forankres strategisk høyere opp i Forskningsrådet enn SAMKULs programstyre.

- ***Nasjonalt ansvar***

Regjeringen har det overordnede ansvaret for norsk forskningspolitikk. I en tid preget av faglig spesialisering og sektorfinansiering er det behov for forskning på tvers som kan bidra til sammenheng, synteser og samtidsdiagnoser. SAMKUL II kan være en arena for forskning som formidler mellom fortid, samtid og framtid, i dialog og samspill med samfunnet. Ved å fastholde forskningens samfunnsansvar og samtidig fremheve forskningens samfunnsrelevans, kan SAMKUL II også bidra til å forme framtidens forskningspolitikk.

Litteraturliste

- Aaslestad, Petter (2008). «Endelig: En strategi!». *Aftenposten* 1. oktober.
- Arnold, Erik, Stefan Kuhlman og Barend van der Meulen (2001). *A singular council – evaluation of the Research Council of Norway*. Technopolis: Twente.
- Asdal, Kristin, m.fl. (2008). *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Aslaksen, Ellen, Georg Arnestad og Per Mangset, red. (1999). *Studier i kulturpolitikk og kulturliv*. Norges forskningsråd, Program for kulturstudier nr. 9. Høyskoleforlaget: Kristiansand.
- Aukrust, Kjerstin, red. (2013). *Assigning Cultural Values* Peter Lang Academic Research: Frankfurt am Main.
- Bach, David (2012). «Millioner til forskning på 22. juli». *Aftenposten* 27. november.
- Bjørkås, Svein (2000). «Kulturpolitikk som forskningsfelt». I With-Andersen, Lie og Melhus (red.), s. 75–88.
- Bjørkås, Svein og Per Mangset (1996). *Kunnskap om kulturpolitikk. Utviklingstrekk i norsk kulturpolitikkforskning*. KULTs skriftserie nr. 56. Norges forskningsråd: Oslo.
- Børtnes, Jostein, red. (1999). *Kulturperspektiver i fremmedspråkene*. Program for kulturstudier nr. 7. Høyskoleforlaget: Kristiansand.
- Collett, John Peter, red. (2011). *Universitetet i Oslo*. 9 bind. Universitetet i Oslo: Oslo.
- Dahl, Hans Fredrik (1990). «Kulturforskning: Hva skal vi med den?». I Norges allmennvitenskapelige forskningsråd, s. 7–11.
- Damvad (2013). *Utredning om departementenes arbeid med forskning*. Rapport utarbeidet for Forskningsrådet: Oslo.
- Ekström, Anders og Sverker Sörlin (2012). *Alltings mått. Humanistisk kunnskap i framtidens samhälle*. Norstedts: Stockholm.
- Elster, Jon (1976). *Stat, organisasjon, klasse. Noen hovedretninger i moderne politisk filosofi*. Pax forlag: Oslo.
- Enebakk, Vidar (2011). «Humanioras fremtid». *Salongen.no* 19. august.
- Enebakk, Vidar (2012). «Formidling er samfunnsrelevans». *Morgenbladet* 16. mars.
- Eriksen, Anne m.fl., red. (2008). *Kulturanalyse. En teksthistorie*. Pax forlag: Oslo.
- European Commission (2015). *Indicators for promoting and monitoring Responsible Research and Innovation*. Directorate-General for Research and Innovation: Brussel.
- European Science Foundation (2013). *Science in Society: caring for our futures in turbulent times*. Science Policy Briefing no. 50. Standing Committee for the Social Sciences: Strasbourg.
- Gerrard, Siri, Kari Melby og Pål Repstad, red. (1999). *Kulturforståelser i fagene*. Program for kulturstudier nr. 6. Høyskoleforlaget: Kristiansand.
- Hallén, Arvid (1997). «KULT har vært vellykket». *Bladet Forskning* nr. 8.
- Hallén, Arvid (2008). «Kulturforskning og samfunnsutvikling – fra KULT til KULVER». KULFOs nettsider.
- Helsvig, Kim Gunnar (2014). *Kunnskapsdepartementets historie, 1814-2014*. Kunnskapsdepartementet: Oslo.
- Higher Education Research Area (2015). «Uses of the Past». Joint Research Programme: Brussel.
- Hodne, Bjarne, red. (1998). *Kulturstudier. Kulturforståelse, kulturbrytning, kulturpolitikk*. Program for kulturstudier nr. 1. Norges forskningsråd: Oslo.
- Hodne, Bjarne (2001). «Egenevaluering for Program for kulturforskning, 1998–2000». Program for kulturstudier: Bergen.

- Hodne, Bjarne og Randi Sæbøe, red. (2003). *Kulturforskning*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Holm, Erling Dokk (2000). *Da forskningen forlot parnasset. Fortellingen om formidlingen fra KULT*. Pax forlag: Oslo.
- Holm, Jon og Johannes W. Løvhaug (2014). «Humanioras utfordringer». *Forskningsspolitikk* nr. 4, s. 24–25.
- Holst, Cathrine (2008). *Et blikk utenfra. Program for kulturforskning*. Norges forskningsråd: Oslo.
- Hompland, Andreas, red. (1987). *Scenarier 2000: Tre fremtidsbilder av Norge*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Hompland, Andreas (2000). «Kva er det som var så kult med KULT? Eller: Frå forskningsprogram til verdikommisjon?». I With-Andersen, Lie og Melhus (red.), s. 23–31.
- Hvinden, Bjørn (2001). «Storsamfunn og minoritet. Sammendrag av resultatene av delprogram om romanifolket (taterne) og det norske samfunnet». Norges forskningsråd: Oslo.
- Jordheim, Helge m.fl. (2008). *Humaniora. En innføring*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Jordheim, Helge og Tore Rem, red. (2012). *Hva skal vi med humaniora? Rapport om de humanistiske fagenes situasjon i Norge*. Stiftelsen Fritt Ord: Oslo.
- Kallerud, Egil (2001). *Norges Forskningsråd 1989-1995. En dokumentanalyse om etableringen av Norges forskningsråd*. Norsk Institutt for studier av forskning og utdanning nr. 10: Oslo.
- Kjørholt, Ingvild Hagen (2014). «‘Menneskets tilstedeværelse’. Om humaniora og samfunnet». *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift* 17, 2, s. 119–126.
- Lilletun, Jon (2000). «KULT og kultur». I With-Andersen, Lie og Melhus (red.), s. 19–22.
- Løvhaug, Johannes W. (2011). «Overlæreren i rampelyset: Universitetet i mediasamfunnet 1970-2011». I John Peter Collett (red.), bind 7, s. 367–441.
- Mangset, Per (1993). *Forskning om kulturpolitikk Akademisk bakevje eller forskningsfelt i vekst*. KULTs skriftserie nr. 19. Norges forskningsråd: Oslo.
- Mathisen, Werner Christie (1991). *KULT – prosessevaluering. Organisatorisk evaluering av hovedinnsatsområdet Kultur- og tradisjonsformidlende forskning*. Rådet for humanistisk forskning. Norges allmennvitenskapelige forskningsråd: Oslo
- Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024*. Kunnskapsdepartementet: Oslo.
- Moi, Torill (2011). «Hvordan skal vi forsvare humaniora? Perspektiver fra USA». *Nytt Norsk Tidsskrift* 28, 3, s. 273–283.
- Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1985). *Program for forskning og formidling innen kultur- og tradisjonsfagene*. Rådet for humanistisk forskning: Oslo.
- Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1990). *Kultur- og tradisjonsformidlende forskning. Handlingsplan og prosjektoversikt for hovedinnsatsområdet*. NAVFs EDB-senter for humanistisk forskning: Bergen.
- Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (1991). *KULT – evaluering. Evaluering av hovedinnsatsområdet Kultur- og tradisjonsformidlende forskning*. Rådet for humanistisk forskning: Oslo.
- Norges forskningsråd (1995a). *Kultur- og tradisjonsformidlende forskning. Prosjektkatalog 1986-1995*. Området for kultur og samfunn: Oslo
- Norges forskningsråd (1995b). *Handlingsplan for humanistisk forskning 1995–97*. Området for kultur og samfunn: Oslo.
- Norges forskningsråd ([1996] 1998). *Forskning for fremtiden*. Strategi for Norges forskningsråd: Oslo.

- Norges forskningsråd (1997a). *Program for kulturstudier*. Området for kultur og samfunn. Oslo.
- Norges forskningsråd (1997b). *Nasjonal strategi for allmennrettet formidling*. Forskningsrådets formidlingsstrategi: Oslo.
- Norges forskningsråd (2002a). *Med forskerblick på verdier*. Verdinettet. Flerfaglig forskning om verdispørsmål og livskvalitet. Området for kultur og samfunn: Oslo.
- Norges forskningsråd (2002b). «Ny strategi for kultur og samfunn». OS møte 3/2002, Sak KS 38/02. Området for kultur og samfunn: Oslo.
- Norges forskningsråd (2003a). *Romanifolkets kultur, språk og opprinnelse*. Rapport: Oslo.
- Norges forskningsråd (2003b). *Kulturforskning 2003–2007. Programplan*. Området for kultur og samfunn: Oslo.
- Norges forskningsråd (2003c). «Vilje til forskning. Strateginotat for Norges forskningsråd». Upublisert notat 25. mars: Oslo.
- Norges forskningsråd (2003d). «Kulturforskningens forhold til sine omgivelser – en strategi». Formidling i Program for kulturforskning. KULFOs nettsider.
- Norges forskningsråd (2003e). *Kunnskapsbehov i kultursektoren*. En utredning om forskning og forskningsformidling på kulturfeltet utført på oppdrag fra Norges forskningsråd. Området for kultur og samfunn: Oslo.
- Norges forskningsråd (2004). *Forskning flytter grenser*. Strategi for Norges forskningsråd: Oslo.
- Norges forskningsråd (2006a). «Nytt humanistisk program for kulturforskning: Invitasjon til innspill». KULVERs nettsider.
- Norges forskningsråd (2006b). *Trenger vi nye former for tverrfaglighet og samspill?* En forskningspolitisk kommentar til fem foresight-prosjekter: Oslo.
- Norges forskningsråd (2007a). «Kulturell verdsetting. Program for kulturforskning 2008–2012». KULVERs nettsider.
- Norges forskningsråd (2007b). «Program for kulturforskning 2008–2012. Skisse til programplan». KULVERs nettsider.
- Norges forskningsråd (2008a). «Program for kulturforskning. Programmets sluttrapport». KULFOs nettsider.
- Norges forskningsråd (2008b). «Program for kulturforskning. Oversikt over publikasjoner og annen formidling fra forskningsprosjektene». KULFOs nettsider.
- Norges forskningsråd (2008c). «Program for kulturell verdsetting. Kommunikasjons- og formidlingsstrategi». KULVERs nettsider.
- Norges forskningsråd (2008d). *Forskningsformidling. 2008–2012*. Forskningsrådets policy: Oslo.
- Norges forskningsråd (2008e). *Nasjonal strategi for humanistisk forskning*. Forskningsrådets strategi: Oslo.
- Norges forskningsråd (2008f). «Forskningsrådets innspill til ny forskningsmelding». Upublisert notat: Oslo.
- Norges forskningsråd (2009a). *I front for forskningen*. Strategi for Norges forskningsråd: Oslo.
- Norges forskningsråd (2009b). «Sluttrapport Program for kulturforskning». KULFOs nettsider.
- Norges forskningsråd (2009c). *SATS på forandring*. Midtveisevaluering av Store programmer: Oslo.
- Norges forskningsråd (2009d). *Arkitektur og kvalitet i omgivelser. Kunnskapsstatus og forskningsbehov*. Divisjon for vitenskap: Oslo.
- Norges forskningsråd (2010a). *Tematiske prioriteringer, 2006–2009*. Oslo
- Norges forskningsråd (2010b). *Budsjettforslag 2011*. Oslo.

- Norges forskningsråd (2011a). *Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger – SAMKUL*. Programplan 2011–2020: Oslo.
- Norges forskningsråd (2011b). «Programstyret for Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger». Referat fra PS-møte 1: Oslo.
- Norges forskningsråd (2013a). «Kulturforskning 2008–2012. Sluttrapport». KULVERs nettsider.
- Norges forskningsråd (2013b). «Kulturformidling 2008–2012. Prosjektoversikt». KULVERs nettsider.
- Norges forskningsråd (2014a). «Forskningsrådets portefølje innenfor humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag (HumSam) i universitetssektoren 2008–2013». Divisjon for vitenskap: Oslo.
- Norges forskningsråd (2014b). *Kultur- og mediesektoren*. Programplan 2014–2018. KULMEDIAs nettsider.
- Norges forskningsråd (2014c). *Grunnleggende forskning*. Forskningsrådets policy 2015–2020: Oslo.
- Norges forskningsråd (2015a). «SAMKUL 2015 – Midtveisoppsummering, ny programplan og ny utlysning». SAMKULs nettsider.
- Norges forskningsråd (2015b). «Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger (SAMKUL, 2011–2020)». Programstyrets midtveisrapport: Oslo.
- Norges forskningsråd (2015c). «Konferanse om ekstremisme og terrorisme». SAMKULs nettsider 18. juni: Oslo.
- Norges forskningsråd (2015d). «Program for ansvarlig innovasjon og bedriftenes samfunnsansvar». SAMANSVARs nettsider.
- Norges forskningsråd (2015e). *Forskning for innovasjon og bærekraft*. Strategi for Norges forskningsråd 2015–2020: Oslo.
- Regjeringen (2014). *Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Justis- og Beredskapsdepartementet: Oslo.
- Rønningen, Lina (2006). *Forskningspolitiske begrunnelser for å fremme den norske grunnforskningen. En tekstanalyse av tre forskningsmeldinger fra tidsperioden 1993–2005*. Masteroppgave i statsvitenskap. Universitetet i Oslo: Oslo.
- Røsjø, Bjarne (1997). «KULT-barnet er konfirmert». *Bladet Forskning* nr. 8.
- Røssaak, Eivind (1998). «Kulturforskningens grunner og avgrunner». I Hodne (red.), s. 235–246.
- Sejersted, Francis (1973). «En apologi for den gammeldagse økonomiske historie». I Sejersted (2003), s. 123–137.
- Sejersted, Francis (1988). *Mot et kunnskapsbasert samfunn*. Forskningspolitisk råds melding nr. 4: Oslo.
- Sejersted, Francis (1995). «Refleksjoner over vitenskapens samfunnskontrakt». I Skoie, Nygaard og Søgne (red.), s. 53–63.
- Sejersted, Francis (1998). *Teknologipolitikk*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Sejersted, Francis (2000). «Hva var KULT tenkt som?». I With-Andersen, Lie og Melhus (red.), s. 35–44.
- Sejersted, Francis (2003). *Sannhet med modifikasjoner. Metarefleksjoner*. Francis Sejersteds samlede skrifter. Bind 7. Pax forlag: Oslo.
- Skoie, Hans, Thomas Nygaard og Randi Søgne, red. (1995). *Norsk forskning mot sekelskiftet – en seminarrapport*. Utredningsinstituttet for forskning og høyere studier nr. 1: Oslo.
- St.meld. nr. 60 (1984–1985) *Om forskningen i Norge*. Kultur- og vitenskapsdepartementet: Oslo.
- St.meld. nr. 28 (1988–1989) *Om forskning*. Kultur- og vitenskapsdepartementet: Oslo.

- St.meld. nr. 36 (1992–1993) *Forskning for fellesskapet*. Utdannings- og forskningsdepartementet: Oslo.
- St.meld. nr. 39 (1998–1999) *Forskning ved et tidsskille*. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet: Oslo.
- St.meld. nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Kultur- og kirkedepartementet: Oslo.
- St.meld. nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning*. Utdannings- og forskningsdepartementet: Oslo.
- St.meld. nr. 22 (2004–2005) *Kultur og næring*. Kultur- og kirkedepartementet: Oslo.
- St.meld. nr. 30 (2008–2009) *Klima for forskning*. Kunnskapsdepartementet: Oslo.
- Søgnen, Randi (2006). «Å modernisere humaniora». *Forskningspolitikk* nr. 1, s. 6–7.
- Såtvedt, Øyvind, red. (1997). *Forskning – mellom teknologi og kultur*. Norges Konservative Studentforbund: Oslo.
- Teknologirådet (2014). *Perspektivmeldingen – en enighetsmaskin?* Rapport: Oslo.
- Teknologirådet (2015). *21-prosessenes samfunnsansvar*. Rapport: Oslo.
- Thue, Fredrik W. (2012). «Humaniora: Fra ‘lærdomskultur’ til ‘forskingsamfunn’». *Nytt Norsk Tidsskrift* 2, s. 137–147.
- Tjønneland, Eivind (2014). «Akademisk samfunnsansvar som universitær beredskap. En kritikk av nymachiavellismen i humaniora». *Arr – idéhistorisk tidsskrift* 26, 3–4, s. 166–175.
- Viland, Christine (2006). *Fra kulturdialog til kulturmelding. En sosiologisk undersøkelse av forholdet mellom forskning, formidling og politikk*. Masteroppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo: Oslo.
- With-Andersen, Håkon, Sissel Lie og Marit Melhus, red. (2000). *KULT – i kulturforskningens tegn. En antologi*. Pax forlag: Oslo.
- Øyen, Simen Andersen, Ingrid Birce Müftüoglu og Finn I. Birkeland, red. (2011). *Humanioras fremtid. Kampen om forståelsen av menneske og samfunn*. Cappelen Damm Akademisk: Oslo.

Norges forskningsråd

Drammensveien 288
Postboks 564
1327 Lysaker

Telefon +47 22 03 70 00
Telefaks +47 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Design omslag: Design et cetera AS
Trykk: 07 Gruppen/Forskningsrådet
Opplag: 200

Oslo, oktober 2015

ISBN 978-82-12-03447-1 (trykk)
ISBN 978-82-12-03448-8 (pdf)

Publikasjonen kan bestilles og lastes ned på
www.forskningsradet.no/publikasjoner